

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**BULGARİSTAN'IN AB'YE ÜYELİĞİNİN TÜRKİYE'DEKİ
BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GÖÇ EĞİLİMLERİ ÜZERİNE
ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLHAN FULYA METİN

Tez Danışmanı

PROF. DR. SELVER ÖZÖZEN KAHRAMAN

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

COĞRAFYA ANABİLİM DALI

**BULGARİSTAN'IN AB'YE ÜYELİĞİNİN TÜRKİYE'DEKİ BULGARİSTAN
TÜRKLERİNİN GÖÇ EĞİLİMLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLHAN FULYA METİN

Tez Danışmanı

PROF. DR. SELVER ÖZÖZEN KAHRAMAN

ÇANAKKALE – 2022

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

İlhan Fulya METİN tarafından Prof. Dr. Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN yönetiminde hazırlanan ve **04/07/2022** tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Bulgaristan’ın AB’ye Üyeliğinin Türkiye’deki Bulgaristan Türklerinin Göç Eğilimleri Üzerine Etkileri**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Coğrafya Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği/oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Prof. Dr. Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN

(Danışman)

Prof. Dr. Vedat ÇALIŞKAN

Doç. Dr. Kader ÖZLEM

.....

.....

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi : 04/07/2022

.....

Doç. Dr. Yener PAZARCIK

Enstitü Müdürü

.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İlhan Fulya METİN

04/07/2022

TEŞEKKÜR

Her ne kadar Çanakkale gibi tarih kokan bir şehirde doğmuş olsam da dinlediğim muhacir hikayeleriyle büyümem göçmenlik duygusunu nakış nakış ruhuma işledi. Kendimi her zaman ilk geldiğimiz topraklara; “Balkanlar”a ait hissettim. Bu da içimde bir yarım kalmışlığa sebep oldu. Ruhumda eksik kalan bu duyguyu bir nebze olsun giderme düşüncesi beni bu konuyla ilgili bir şeyler yapmaya sevk etti. Yapabileceğim en güzel şey ise muhacirlerin duygu dünyasına ve yaşadıklarına ayna tutmak olacaktı. Bunun bir bilimsel dayanağı olsun istedim ve bu tezi yazmaya karar verdim.

“Tuna yeşil: Bahar gibi.
Bir ufuktan bir ufka rüzgâr gibi.
Akıyor... Zorlu akıyor Tuna.
Hasretiyle yürek yakıyor Tuna.
Tuna kızıl: Kan gibi
Duygulu bir insan gibi
Yanıyor... İçinden yanıyor Tuna.
Anıyor Tuna.
Eski güzel günleri hıçkırarak.
Tuna ak, Tuna berrak,
Benim gözyaşım gibi!
Tuna dertli bugün hummalı başım gibi.”

Halide Nusret’in “Tuna” adlı şiirinden aldığım bu dizeler muhacirlerin memleket özlemini ne de güzel anlatır... Bu özlemi kuşaklar boyu yaşamış olan Bulgaristanlı soydaşlarımızla gerçekleştirdiğim tez çalışmam sürecinde bana kapılarını, duygularını ve kalplerini açtıkları için ilk teşekkürlerimi onlara sunarım.

Özellikle anket çalışmam boyunca her daim yanımda olan sevgili öğretmenim İlknur ÖZTÜRK’e ve göçmen ailesine bana ayırdıkları değerli vakitleri için çok teşekkür ederim. Ayrıca İstanbul’da sanki evimdeymişim gibi hissettiren ve göçmenlere ulaşmamda yardımcı olan Avcılar Balkan Türkleri Derneği’ne, Avcılar Rumeli Balkan Kadınlar Derneği’ne, Bulgaristan Göçmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği’ne ve Güneşli Balkan Türkleri Dayanışma Derneği’ne müteşekkirliliğimi sunmayı borç bilirim.

Tez çalışmamda bana yol gösteren, yardımını benden hiç esirgemeyen, lisans eğitimimden bu yana mesleki bilgisi ve desteğiyle yoluma ışık tutmuş olan ve akademik duruşunu her zaman benimseyeceğim değerli danışmanım Sayın Prof. Dr. Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN'a; dersleriyle akademik ve coğrafik bakış açımı şekillendiren, fikir ve mesleki tecrübelerini önemseydiğim ve örnek aldığım Sayın Prof. Dr. Vedat ÇALIŞKAN'a üzerimdeki emekleri için şükranlarımı ve teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak karar aşamamdan tezimin bittiği ana kadar maddi ve manevi desteğini benden hiç esirgemeyen, tüm zorlukları benimle birlikte göğüsleyen ve beni anlayışla motive ederek bu tezi ortaya çıkarmamda yardımcı olan canım AİLEM'e, en çokta göçmen kimliğimi kazandıran ANNEM'e sonsuz sevgimle teşekkür ederim.

Bu tez, Balkan Savaşları ve Çanakkale Savaşı'nda tüm ailesini kaybeden muhacir dedem Tahsin Ahmet (Ahmet METİN)'e ithaf edilmiştir.

İlhan Fulya METİN

Çanakkale, 2022

ÖZET

BULGARİSTAN'IN AB'YE ÜYELİĞİNİN TÜRKİYE'DEKİ BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN GÖÇ EĞİLİMLERİ ÜZERİNE ETKİLERİ

İlhan Fulya METİN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Coğrafya Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Prof. Dr. Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN

04/07/2022, 166

Avrupa'da uluslararası göç son yıllarda önemli bir konu haline gelmiştir. Bu durumda en etkili faktör Avrupa'nın göç tecrübelerinde meydana gelen değişimler olmuştur. Söz konusu değişimler, Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye üye olduğu genişleme süreci ve göçün kademeli olarak ulusötesileşmesidir. Genişleme süreciyle birlikte 2007'de Doğu Avrupa ülkelerinin birliğe üye olması Avrupa göç manzarasını benzersiz bir şekilde değiştirmiştir. AB genişlemesi, yeni üye ülkelere Batı Avrupa ülkelerine göçü tetiklemiştir. Bu ülkelerde görülen göç hareketi ekonomik nedenlerden dolayı Bulgaristan'da da görülmüştür. Dolayısıyla bu durum Bulgaristan Türklerini de etkilemiştir. Bulgaristan'ın Bulgaristan doğumlu kişilere vatandaşlık vermesi Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin vatandaşlık almasına, bu sayede AB ülkelerine göç eğilimi kazanmasına neden olmuştur.

Tezde Çanakkale ve İstanbul illerinde toplam 400 kişiyle yüz yüze anket yapılmış ve Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğinin Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç eğilimleri üzerine etkileri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Birliği, Bulgaristan Türkleri, Türkiye, Uluslararası Göç

ABSTRACT

THE EFFECTS OF BULGARIA'S EU MEMBERSHIP ON THE MIGRATION TENDENCY OF BULGARIA'S TURKS IN TURKEY

İlhan Fulya METİN

Canakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in Geography

Advisor: Prof. Dr. Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN

04/07/2022, 166

In recent years, international migration has become an important topic in Europe. The most influential factor in this situation has been the changes in Europe's migration experience. These changes are the enlargement process in which Eastern European countries became members of the EU and the gradual transnationalization of migration. Along with the enlargement process on EU the membership of the Eastern European countries in 2007, has changed the European migration landscape in a uniquely. EU enlargement has triggered migration from new member states to Western European countries. The migration movement seen in these countries was also seen in Bulgaria due to economic reasons. Therefore, this situation also affected the Bulgaria's Turks. Bulgaria's granting of citizenship to people born in Bulgaria caused the Bulgaria's Turks in Turkey to acquire citizenship and thus to gain a tendency to migrate to EU countries.

In the thesis, a face-to-face survey was conducted with 400 people in total in the provinces of Çanakkale and Istanbul, and the effects of Bulgaria's EU membership on the migration tendencies of Bulgaria's Turks in Turkey were revealed.

Keywords: Bulgaria's Turks, European Union, Turkey, International Migration

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	x
TABLOLAR DİZİNİ.....	xi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

GİRİŞ.....	1
------------	---

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
2.2. Araştırmanın Problemi	5
2.3. Veri ve Yöntem	6
2.3.1. Veri: Araştırmanın Evreni, Örneklemi ve Sınırlılıkları.....	6
2.3.2. Yöntem.....	10

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE VE ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

3.1. Göç ve Uluslararası Göç Kavramı	12
3.2. Göç Kuramları	14

3.3. Göç ve Aidiyet İlişkisi	17
3.4. AB Genişleme Sürecinin Göçler Üzerine Etkisi	19
3.5. Araştırma ile İlgili Temel Kavramlar	22
3.6. Literatür Araştırması	24

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM BULGARİSTAN'IN GENEL COĞRAFYASI

4.1. Bulgaristan'ın Genel Özellikleri ve Jeopolitik Önemi	39
4.2. Bulgaristan'ın Etnik Yapısı	45
4.3. Bulgaristan'ın Nüfus Yapısı	51
4.4. Bulgaristan Türklerinin Kronolojik Olarak Gerçekleştirdikleri Uluslararası Göçler	61
4.4.1. Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılına Kadar Olan Göçleri	62
4.4.2. Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılı Sonrası Göçleri ve Değişen Göç Rotası.....	70

BEŞİNCİ BÖLÜM ARAŞTIRMA BULGULARI

5.1. Bulgaristan Türklerinin Türkiye'deki Zamansal ve Mekansal Dağılımı	73
5.2. Katılımcıların Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikleri	78
5.3. Katılımcıların Beşeri ve Fiziki Sermayelerinin Tutum ve Davranışlarına Etkileri	83
5.4. Katılımcıların Farklılaşan Kuşaklararası Aidiyet Algısı	92
5.5. Katılımcıların Aidiyet ve Göç ile İlgili Tutum ve Yargıları	101
5.6. Bulgaristan'ın AB'ye Üyeliğinin Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Göç Eğilimleri Üzerine Etkileri	105
5.7. Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Göç Eğilimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi.....	127
5.8. Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Göç Eğilimlerinin Göç Kuramları Kapsamında Değerlendirilmesi	137

ALTINCI BÖLÜM
SONUÇ ve ÖNERİLER

SONUÇ VE ÖNERİLER	140
KAYNAKÇA	146
EKLER	162
EK-1: Çanakkale ve İstanbul İllerinde Bulgaristan Göçmenleri ve Art Kuşaklarına Uygulanan Anket Formu	162
ÖZGEÇMİŞ	165

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
BM	Birleşmiş Milletler
BDT	Bağımsız Devletler Topluluğu
Covid-19	Korona Virüs Hastalığı 2019
EUROATOM	Avrupa Atomik Enerji Topluluğu
GSYİH	Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NSI	Republic of Bulgaria National Statistical Institute
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SPSS	Statistical Package for the Social Sciences
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
TDV	Türk Diyanet Vakfı
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UK	Uluslararası Kuruluş
YÖK	Yükseköğretim Kurulu
akt.	Aktaran
km	Kilometre
m	Metre
mm	Milimetre
N	Frekans
%	Yüzde oranı
‰	Binde oranı
TL	Türk Lirası

TABLolar DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Nicel araştırma yöntemlerinde örneklem büyüklüğü	8
Tablo 2	Tuna Ovası'nın seçilmiş iklim istasyonlarında sıcaklıklar ve yağış	40
Tablo 3	1880 yılında Osmanlı Devleti'ne bağlı imtiyazlı konumdaki Doğu Rumeli vilayetinde yapılan nüfus sayımı sonuçları	52
Tablo 4	1884 yılında Osmanlı Devleti'ne bağlı imtiyazlı konumdaki Doğu Rumeli vilayetinde yapılan nüfus sayımı sonuçları	53
Tablo 5	Bulgaristan'ın 1887 yılı nüfus sayımı sonuçları	53
Tablo 6	Bulgaristan'ın 1892 yılı nüfus sayımı sonuçları	54
Tablo 7	Bulgaristan'da nüfusun etnik gruplara göre dağılımı (1900-1992)	55
Tablo 8	Jivkov hükümetinin Kasım 1989'da yıkılmasının ardından Bulgaristan'da gerçekleştirilen nüfus sayımı sonuçları	56
Tablo 9	1900-2004 döneminde Bulgaristan nüfusunun değişimi	57
Tablo 10	Bulgaristan'daki etnik grupların temel demografik özellikleri	59
Tablo 11	Bulgaristan Türklerinin 1893-1902 yılları arasında gerçekleştirdiği göç	62
Tablo 12	1923-1980 yılları arasında Bulgaristan'dan Türk göçleri	65
Tablo 13	1946-1988 yılları arasında Bulgaristan'dan göç edenlerin sayısı (tüm etnik gruplar)	66
Tablo 14	1990 yılından itibaren Bulgaristan'dan gerçekleşen dış göç	70
Tablo 15	Bulgaristan doğumlu vatandaşların illere göre dağılımı (2011) (bin kişi)	73
Tablo 16	Bulgaristan doğumlu vatandaşların yoğunlaştığı iller (2014-2020)	74
Tablo 17	Katılımcıların bazı değişken ve kategorilere göre dağılımı	78
Tablo 18	Katılımcıların meslekleri	79

Tablo 19	Katılımcıların aylık ortalama gelirleri	80
Tablo 20	Katılımcıların medeni halleri ve çocuk sahibi olma durumları	81
Tablo 21	Katılımcıların doğum yerleri	82
Tablo 22	Katılımcıların ikamet ettiği yerleşmeler	82
Tablo 23	Ankete katılan göçmen grupları	83
Tablo 24	Katılımcıların “Bulgaristan ile herhangi bir ekonomik bağınız var mı?” sorusuna verdikleri yanıtlar	84
Tablo 25	Katılımcıların çift vatandaşlığa sahip olma durumları	84
Tablo 26	Katılımcıların kuşaklararası çift pasaporta sahip olma durumları	85
Tablo 27	Katılımcıların “Bulgaristan’daki yasal süreçleri, mevcut yasaları ve Bulgaristan Türklerine verdiği hakları takip ediyor musunuz?” sorusuna verdiği yanıtlar	87
Tablo 28	Katılımcıların çift vatandaş olmasında veya çift vatandaş olmak istemesinde etkili olan faktörler	88
Tablo 29	Katılımcıların kuşaklararası değişen çift vatandaş olma veya isteme nedenleri	89
Tablo 30	Katılımcıların “Bulgaristan yasalarında gerçekleşen değişiklikler (örneğin Bulgaristan doğumlu Türklere vatandaşlık hakkı tanınması) çift vatandaş olmanızda veya bunu istemenizde etkili oldu mu?” sorusuna verdiği yanıtlar	90
Tablo 31	Katılımcıların “Bulgaristan’ın AB’ye üye olması çift vatandaş olmanızda veya bunu istemenizde etkili oldu mu?” sorusuna verdiği yanıtlar	91
Tablo 32	Katılımcıların “Bulgaristan’ın AB’ye üye olması sizi nasıl etkiledi?” sorusuna verdiği yanıtlar	91
Tablo 33	Katılımcıların vatandaşlığı bulunduğu ülke sayısı	92
Tablo 34	Katılımcıların anavatanları olarak gördükleri ülke	93
Tablo 35	Kuşaklararası değişen anavatan algısı	94
Tablo 36	Katılımcıların aidiyet algısı	95
Tablo 37	Kuşaklararası değişen aidiyet algısı	96
Tablo 38	Kendilerini Türkiye’ye ait hissedenden katılımcıların aidiyet duygusunun nedenleri	97

Tablo 39	Katılımcıların kendilerini tanımladıkları gruplar	98
Tablo 40	Katılımcıların kendilerini tanımladıkları grupların kuşaklararası değişimi	99
Tablo 41	Katılımcıların kendilerine sunulan yargılar ile ilgili değerlendirmeleri	102
Tablo 42	Birinci kuşak göçmen grubunun Türkiye'ye göç yılları	105
Tablo 43	Birinci kuşak göçmenlerin Türkiye'ye göç nedenleri	106
Tablo 44	Birinci kuşak göçmenlerin Türk kimliklerinden dolayı Bulgaristan'da maruz kaldıkları olumsuz davranışlar	107
Tablo 45	Katılımcıların "hangi ülkede yaşamak istersiniz" sorusuna verdiği yanıtlar	108
Tablo 46	Katılımcıların yaşamak istedikleri ülkelerin kuşaklararası değişimi	108
Tablo 47	Katılımcıların yaşadıkları mekanları tercih ederken etkilendikleri faktörler	110
Tablo 48	Katılımcıların mekânsal tercihlerinin kuşaklararası değişimi	110
Tablo 49	Araştırma grubunun kuşaklararası Türkiye'den göç etme eğilimi	112
Tablo 50	Katılımcıların cinsiyet, yaş grupları, eğitim, gelir ve medeni durumlarına göre göç eğilimleri	113
Tablo 51	Katılımcıların göç eğilimi sergileme süresi	114
Tablo 52	Katılımcıların Türkiye'den göç etme durumları	115
Tablo 53	Katılımcıların göç etme durumlarının kuşaklararası değişimi	115
Tablo 54	Katılımcıların Bulgaristan'a göç eğilimi	117
Tablo 55	Katılımcıların kuşaklararası değişen AB ülkelerine göç eğilimleri	119
Tablo 56	AB ülkelerine göç etmeyi düşünen katılımcıların göç etme nedenleri	120
Tablo 57	Katılımcıların "(çifte vatandaş iseniz veya çifte vatandaş olmayı düşünüyorsanız) Çifte vatandaşlık yasası kaldırılırsa hangi ülkenin vatandaşı olmayı tercih edersiniz?" sorusuna verdiği yanıtlar	121

Tablo 58	Katılımcıların çifte vatandaşlık yasası kaldırılırsa vatandaşlığında kalacakları ülkelerin kuşaklararası değerlendirilmesi	121
Tablo 59	Katılımcıların kuşaklararası değişen Bulgarca bilme durumları	123
Tablo 60	Katılımcıların “Bulgaristan’ın AB’nin bir parçası olması göç eğiliminizde değişikliklere neden oldu mu?” sorusuna verdikleri yanıtlar	124
Tablo 61	Katılımcıların “Bulgaristan’ın AB’nin bir parçası olması göç eğiliminizde değişikliklere neden oldu mu?” sorusuna verdikleri yanıtların kuşaklararası değerlendirilmesi	125
Tablo 62	Verilerin normallik analizleri	128
Tablo 63	Hipotezlerin Korelasyon analizi ile değerlendirilmesi	129
Tablo 64	Türkiye’deki Bulgaristan Türklerinin cinsiyet değişkenine ilişkin Anova analizi sonuçları	131
Tablo 65	Katılımcıların yaş değişkenine ilişkin Tamhane’s T2 testi ile uygulanan Anova analizi sonuçları	132
Tablo 66	Katılımcıların eğitim düzeyi değişkenine ilişkin Tamhane’s T2 testi ile uygulanan Anova analizi sonuçları	133
Tablo 67	Katılımcıların gelir değişkenine ilişkin Tamhane’s T2 testi ile uygulanan Anova analizi sonuçları	134
Tablo 68	Katılımcıların medeni hal değişkenine ilişkin uygulanan Mann Whitney U analizi sonuçları	135
Tablo 69	Katılımcıların çift pasaporta sahip olma değişkenine ilişkin uygulanan Anova analizi sonuçları	136
Tablo 70	Katılımcıların kuşaklararası farklılık değişkenine ilişkin Tamhane’s T2 testi ile uygulanan Anova analizi sonuçları	137

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Şekil Adı	Sayfa No
Şekil 1	Saha çalışması yapılan yerleşim birimlerinin dağılımı	9
Şekil 2	2011 nüfus sayımı verilerine göre Bulgaristan'ın etnik yapısı	46
Şekil 3	Bulgaristan nüfus grafiği (1960-2020)	60
Şekil 4	Bulgaristan Türklerinin uluslararası göç nedenleri	72
Şekil 5	Türkiye'de yaşamlarını sürdüren Bulgaristan doğumlu vatandaşların illere göre dağılımı (TÜİK, Doğum Yeri İstatistikleri, 2020)	75
Şekil 6	Türkiye'deki Bulgaristan doğumluların yıllara göre cinsiyet dağılımları	76
Şekil 7	Türkiye'deki Bulgaristan doğumlu vatandaşların nüfus piramidi 2014-2020 (Kişi)	77
Şekil 8	Katılımcıların mesleklere göre dağılımı	80
Şekil 9	Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin "Çifte vatandaşlığınız var mı?" sorusuna verdiği yanıtlar	86
Şekil 10	Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin çifte vatandaş olmaları veya istemelerinde etkili olan faktörler	90
Şekil 11	Ankete katılan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin anavatan algısı	95
Şekil 12	Anket çalışmamıza katılan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin ait hissettikleri ülke(ler)	97
Şekil 13	Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin kendilerini tanımladıkları grupların kuşaklararası değişimi	100
Şekil 14	Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin yaşamak istedikleri ülkeler	109
Şekil 15	Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin mekân tercihlerinde etkili olan etmenler	111
Şekil 16	Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin Türkiye'den göç etme eğilimi	112

Şekil 17	Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin gelecek yıllarda Türkiye’den başka bir ülkeye göç etme durumları	116
Şekil 18	Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin Bulgaristan’a göç eğilimi	118
Şekil 19	Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin diğer AB ülkelerine göç eğilimi	119
Şekil 20	Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin “(çifte vatandaş iseniz veya çifte vatandaş olmayı düşünüyorsanız) çifte vatandaşlık yasası kaldırılırsa hangi ülkenin vatandaşı olmayı tercih edersiniz?” sorusuna verdiği yanıtlar	122
Şekil 21	Katılımcıların kuşaklararası değişen Bulgarca bilme durumları	124
Şekil 22	Katılımcıların “Bulgaristan’ın AB’nin bir parçası olması göç eğiliminizde değişikliklere neden oldu mu?” sorusuna verdikleri yanıtların kuşaklararası değerlendirilmesi	126

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bulgaristan, uzun bir dönem boyunca Anadolu'ya yönelik yoğun Türk göçlerine ev sahipliği yapan bir ülke olmuştur. İlk olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik yoğun göçler 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı döneminde başlamış ve bu göçler 20. yüzyılın sonlarına değin devam etmiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar olan göçlerde, kaybedilen Osmanlı topraklarında kalan soydaşlarımızın Türkiye'ye yönelik zorunlu göçleri hâkim iken İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından bu göçler büyük ölçüde siyasi nedenlerden kaynaklı etnik kökenle ilişkili bir şekilde devam etmiştir. Bulgaristan'dan, özellikle 1956-1989 dönemi boyunca Türkiye'ye yoğun bir göç dalgası meydana gelmiştir. Bunun nedeni, Todor Jivkov'un soydaşlarımıza karşı uygulamış olduğu Bulgarlaştırma politikalarıdır. Ancak 1989 yılında Jivkov hükümetinin yıkılması ile birlikte Türkiye'ye yönelik göçlerin hızı yavaşlamıştır. Soğuk savaşın bitmesi, 1989/1990 yıllarında demir perdenin yıkılması ardından da 2001 yılında Bulgaristan'ın Avrupa Birliği (AB) ülkelerinde serbest seyahat hakkı kazanması ve özellikle de ülkenin 2007 yılında AB'nin bir parçası haline gelmesi, AB ülkelerini Bulgaristan vatandaşları için yeni bir göç çekim merkezi haline getirmiştir. Bu durum Türkiye'deki Bulgaristan Türklerini de etkilemiştir. Uluslararası göçü kuşaklar boyu yaşayan bir toplumun nesilleri olan Bulgaristan Türklerinin bitmeyen göçü 1878'den 1990'lara kadar olan dönemde doğuya (Türkiye'ye), 2001 yılı sonrası ise batıya (AB ülkelerine) yönelmiştir.

Bu tezde Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'ın AB üyeliği sonrasında uluslararası göç eğilimleri ile kuşaklararası değişen göç motivasyonları analiz edilmiştir. Araştırmanın iki temel amacı bulunmaktadır: (i)Bulgaristan Türklerinin, Bulgaristan'ın AB üyeliği öncesi göç hareketlerinin nedenleri ve hedef/varış yerinin değerlendirilmesi ve (ii) Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğinin Türkiye'deki Bulgaristan göçmenlerinin göç hareketleri ve eğilimleri üzerindeki etkisinin ölçülmesidir. Araştırmada nicel veri toplama tekniklerinden biri olan anket yöntemi kullanılmıştır. Çanakkale ve İstanbul illerinde toplam 400 Bulgaristan Türkü ile yüz yüze anket yapılmıştır. Bulgaristan vatandaşlığının AB'ye yönelik göç hareketlerini kolaylaştırması nedeniyle de anketler 1950-1951 sonrası göçmenler ve

sonraki kuşaklarıyla gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 2001 sonrasında AB ülkelerine yönelik göç eğilimlerindeki değişimler nedenleri ile açıklanmaya çalışılmıştır.

Sonuç olarak uzun bir zaman dilimi boyunca Bulgaristan göçmenleri Bulgaristan'dan Türkiye'ye siyasi nedenlerden dolayı göç etmek zorunda kalmış ancak soydaşlarımızın göç eğilimleri Bulgaristan'ın AB'nin bir parçası haline gelmesinin ardından değişikliğe uğramıştır. Bulgaristan göçmenlerinin göç rotası 21. yüzyılda AB ülkelerine kaymıştır. 2007 ve sonrası dönemde Türkiye'deki Bulgaristan göçmenlerinin gerek kendileri gerekse evlatları ve torunları için Bulgaristan'dan vatandaşlık alma eğilimlerinin arttığını ve bu sayede Bulgaristan kökenli vatandaşlarımızın sosyo-ekonomik nedenlerden dolayı AB ülkelerine doğru yeniden göç etme eğilimi kazandıklarını söylemek mümkündür. Bulgaristan'ın nüfus politikaları nedeniyle Türkiye'deki Bulgaristan doğumlu soydaşlarımıza çifte vatandaşlık vermesi, Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin de AB ülkelerine kolayca hareket etmesine olanak tanımıştır. Ayrıca Türkiye'deki Bulgaristan göçmenlerinin kuşaklararası göç motivasyonları üzerinde etkili olan faktörler de farklılıklar göstermektedir. Birinci kuşak göçmenler uğradıkları baskı ve zulüm nedeniyle Türkiye'ye göç etmiştir. Türkiye'deki birinci kuşak göçmenlerin bir kısmı ile ikinci ve üçüncü kuşak Bulgaristan göçmenlerinin büyük bir bölümü ise günümüzde sosyo-ekonomik ve kişisel nedenlerden dolayı AB ülkelerine göç etme eğilimi kazanmıştır.

Nitekim bu tezin konusu Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğiyle birlikte değişen göç eğilimlerinin ortaya konulmasıdır. Bu bağlamda tez altı bölüme ayrılmıştır. Giriş bölümünden sonra ikinci bölümde araştırmanın metodolojisine yer verilmiş, araştırmanın amacı, önemi, problemi, veri ve yöntemi üç ayrı başlıkta toplanmıştır. Üçüncü bölümde kuramsal çerçeveye değinilmiş ve önceki çalışmalara yer verilmiştir. Literatür üç ayrı başlık altında incelenerek özetlenmiştir. Dördüncü bölümde Bulgaristan'ın genel coğrafyası ele alınarak jeopolitik önemi açıklanmaya çalışılmıştır. Bulgaristan Türklerinin, Bulgaristan'ın AB üyeliği öncesi göç hareketlerinin nedenleri ve hedef/varış yerinin değerlendirilmesi bu bölümde yapılmış ve Bulgaristan Türklerinin 1989 yılına kadar olan göçlerine burada yer verilmiştir. Ayrıca bir alt başlıkta Bulgaristan Türklerinin 1989 sonrası göçü ve değişen göç rotası da verilmiştir. Beşinci bölümde ise Çanakkale ve İstanbul illerinde toplamda 400 katılımcıya uyguladığımız anket sonuçlarının bulguları verilmiş ve yorumlanmıştır. Son olarak tez, sonuçların yorumlandığı ve birtakım önerilerin yer aldığı altıncı bölümle sonlanmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Türkiye uzun bir dönem boyunca Bulgaristan Türklerinin göç çekim merkezi olmuştur. İlk olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik yoğun göçler 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı döneminde başlamış ve bu göçler 20. yüzyılın sonlarına değin devam etmiş, söz konusu bu dönem boyunca Bulgaristan Türkleri, siyasi nedenlerden dolayı Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Ancak bu durum 1989/1990 yıllarında demir perdenin yıkılması, Soğuk Savaş'ın bitmesi, 2001 yılında Bulgaristan'ın AB ülkelerinde serbest seyahat hakkı kazanması ve özellikle de ülkenin 2007 yılında AB'nin bir parçası haline gelmesiyle birlikte değişmiştir. Tüm bu olayların neticesinde de Türkiye Bulgaristan'dan göç alan ülke konumundan çıkmış ve Bulgaristan ile birlikte AB ülkelerine göç veren bir ülke haline gelmiştir.

Nitekim Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğiyle birlikte Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç eğilimlerinde birtakım değişimler meydana gelmiş ve bu değişimlerin ortaya çıkarılması adına hazırlanan tezimizin bu bölümünde araştırmanın amacı ve önemi belirlenerek araştırma problemleri verilmiş ve tezde kullanılan veri ve yöntem ayrıntılı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu tezin temel amacı Bulgaristan'ın 1 Ocak 2007 tarihinde AB'ye üye olması ile birlikte Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç eğilimleri üzerindeki değişimlerin açıklanması ve AB ülkelerine göç eğilimlerinin olup olmadığının belirlenmesidir. Tez araştırmasının diğer amaçları ise şu şekilde özetlenebilir:

- i. Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin çifte vatandaşlığa sahip olma durumlarının ve isteklerinin saptanması ile çifte vatandaşlık alma ve çifte vatandaş olmayı isteme nedenlerinin belirlenmesi,

- ii. Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğinin Türkiye'deki Bulgaristan Türkleri üzerindeki etkisinin ölçülmesi,
- iii. Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç motivasyonlarının tespit edilmesi,
- iv. Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'ın AB'ye üye olmasıyla birlikte hangi ülkelere göç etme eğiliminde olduğunun saptanması.

Sonuç olarak bu tez çalışması Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin son dönemde meydana gelen yeni göç eğilimlerini ortaya koyması bakımından oldukça önem taşımaktadır. Bulgaristan göçmenlerinin göçünü konu alan pek çok araştırmadan bahsetmek mümkündür (Akça, 2008; Atabay, 2012a; Bayraklı, 2007; Çetin, 2008; Çetin, 2011; Çolak, 2013; Değerli ve Karakuzu 2016; Dişbudak, Akgün ve Balmumcu; 2012; Duman, 2009; Geçikli, 2016; Gündüz, 2013; İnaç ve Yazıcı, 2018; Kâmil, 2016; Kemaloğlu, 2013; Korkmaz ve Öztürk 2017; Markova, 2010; Özgür, 2008; Yiğit, 2012; Zafer 2020 vb.). Aynı zamanda soydaşlarımız hakkında çok fazla araştırması olan Emin Atasoy'un da literatüre katkıları çok önemlidir (Atasoy, 2010; Atasoy, 2011; Atasoy, 2013; Atasoy, 2015). Ancak bu çalışmaların çoğu Bulgaristan'ın AB'ye üye olmadan önceki göçlerini kapsamaktadır. Mevcut literatürde Bulgaristan'ın AB'ye girmesi ve Türklerin AB ülkelerine göçünü konu alan çalışmalara ise çok az rastlanmaktadır (Özlem, 2017; Hocoğlu vd, 2019; Taşyürek 2020). Dolayısıyla bu araştırma Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin kazanmış olduğu yeni göç eğilimlerinin belirlenmesi için ilk çalışmalardan biri olacaktır. Sonuç olarak tez araştırmamız Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin son dönem (Bulgaristan'ın AB'ye girdiği yıl (2007) ve sonrası) göç eğilimlerindeki değişimleri ortaya koyması bakımından oldukça önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu çalışma Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin kuşaklararası değişen göç eğilimlerini ortaya koyarak farklı bir bakış açısı sergilemekte ve Bulgaristan Türklerinin göçünü konu alan mevcut literatürdeki eksikliklerin giderilmesine katkıda bulunması beklenmektedir.

2.2. Araştırmanın Problemi

10 Kasım 1989 tarihinde sosyalist Jivkov hükümetinin yıkılmasıyla birlikte Bulgaristan demir perdesini yıkarak yüzünü Avro-Atlantik dünyaya dönmüştür. Bu süreç içerisinde Bulgaristan hem soydaşlarımıza uyguladığı baskıcı politikalarından vazgeçmiş hem de Avrupa ve dünya ile bütünleşme kararı almıştır. Buna bağlı olarak da birçok uluslararası örgüte üye olmuştur. Bu uluslararası örgütlerden biri de AB'dir. Bu süreç içerisinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye az da olsa göçlerin devam ettiği görülmektedir. Ancak 2001 yılında Bulgaristan'ın AB ülkelerinde serbest seyahat hakkı kazanması ve özellikle de 2007 yılında AB'nin bir parçası haline gelmesi, AB ülkelerini Bulgaristan vatandaşları için yeni göç çekim merkezi haline getirmiştir. Bu durum Türkiye'deki Bulgaristan Türklerini de etkilemiştir. Bulgaristan'da post-sosyalist dönemde toplam doğurganlığın azalması (Vasilev, 2005; 14) ve nüfusunun sürekli düşme eğilimi göstermesi, Bulgaristan'ın Türkiye'deki Bulgaristan doğumlu soydaşlarımıza çifte vatandaşlık vermesini sağlamış ve Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin AB ülkelerine kolayca hareket etmesine olanak tanımıştır. Böylelikle soydaşlarımızın sosyalist dönemde doğuya (Türkiye'ye) doğru gerçekleştirdiği uluslararası göçü, günümüzde batıya (AB ülkelerine) yönelmiş ve göç eğilimlerinde farklılaşma meydana gelmiştir. Bu tezin temel araştırma problemi de Bulgaristan'ın AB ülkelerinde serbest seyahat hakkı kazandığı 2001 yılından itibaren Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç eğilimlerinde meydana gelen değişimlerin araştırılmasıdır. Buna bağlı olarak araştırma sorularımız şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç eğilimlerinde nasıl değişimler meydana gelmiştir?
- 2) Türkiye'deki Bulgaristan Türkleri hangi ülkelere göç etme eğilimi kazanmıştır?
- 3) Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç etme eğilimlerinde etkili olan motivasyonlar nelerdir?
- 4) Bulgaristan'ın AB'ye üye olması Türkiye'deki Bulgaristan Türkleri için ne anlama gelmektedir ve göç eğilimlerinde nasıl bir rol oynamaktadır?

- 5) Bulgaristan'ın çifte vatandaşlığa izin vermesi soydaşlarımızın göç eğilimlerine etkisi nedir?
- 6) Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göçe karşı sergiledikleri ilgi, motivasyon ve tutumları kuşaklararası farklılıklar göstermekte midir?
- 7) Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin sosyo-ekonomik ve demografik özelliklerinin göç olgusuna karşı sergiledikleri ilgi ve tutumları üzerine etkileri nelerdir?

2.3. Veri ve Yöntem

2.3.1. Veri: Araştırmanın Evreni, Örnekleme ve Sınırlılıkları

Nicel araştırmalarda veri toplama çok önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Nicel bir araştırma yapan araştırmacı çalışmasını tasarladıktan sonra araştırma sorularını/hipotezlerini sınamak için veri toplamaktadır (Arı ve Kaya, 2014: 220). Bu çalışmada kullanılmak üzere topladığımız veriler hem birincil verilerden (araştırma alanlarından toplanan veriler), hem de ikincil verilerden (literatür verileri ve resmi istatistiki veriler) oluşmaktadır. Birincil verilere İstanbul ve Çanakkale illerinden yüz yüze yapılan anket tekniği aracılığıyla ulaşılmıştır. Bilgilerimizin bir diğer bölümünü meydana getiren ikincil verilere ise TÜİK , T.C. Dış İşleri Bakanlığı Sofya Büyük Elçiliği, Dünya Bankası ve NSI verilerinden, kütüphane kaynaklarından, YÖK Tez Merkezi'nden ve internet siteleri üzerinden ulaşılmıştır.

Tez kapsamında toplanan birincil veriler Çanakkale ve İstanbul illerinde yaşayan Bulgaristan göçmenleri ve art kuşaklarına uyguladığımız anketler aracılığıyla elde edilmiştir. Verileri oluşturacak örneklemler İstanbul ilinde dernekler aracılığıyla (Avcılar Rumeli Balkan Kadınlar Derneği, Avcılar Balkan Türkleri Derneği, Bulgaristan Göçmenleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği ve Güneşli Balkan Türkleri Dayanışma Derneği) toplanmış, Çanakkale ilinde ise kartopu tekniği yöntemiyle ulaşılmıştır. Kartopu tekniği, evrenin

tamamına ait anahtar bir kişi aracılığıyla onun tavsiye ettiği diğer kişilere ulaşarak zinciri doğal bir şekilde yeni kaynaklar ekleyerek büyütülmesidir (Baltacı, 2018: 253).

Göçmenler ve art kuşakları ile görüşmeler en az 45 dakika/1 saat aralığında sürmüştür. Araştırma 01 Ocak 2020 ve 30 Haziran 2021 tarihleri arasında yapılmıştır. Anket uygulanan göçmen ve art kuşaklarına tek tek sorular okunmuş olup veriler anket formuna aynı zamanda yazılarak anketlerin yüz yüze yapılması gerçekleştirilmiştir. Bu tarihler arasında toplamda 400 Bulgaristan kökenli (Bulgaristan göçmenleri ve art kuşakları) kişiyle görüşülerek anket tekniğiyle katılımcılardan veriler sağlanmıştır. Anket soruları ise genel olarak kapalı uçlu sorulardan oluşturulmuş, anketin sadece son 5 sorusu açık uçlu sorulardan meydana gelmiştir. Bulgaristan göçmenleri ve art kuşaklarına yapılan anketler; derneklere, göçmenlerin evlerinde, bahçelerinde, kafelerde ve çalıştıkları yerlerde yapılmıştır. Katılımcılara uygulanan anketler ise toplamda 75 sorudan oluşturulmuş ve dört bölüme ayrılmıştır: Birinci bölüm katılımcıların demografik ve göç durumlarıyla ilgili bölümü oluştururken ikinci bölüm onların aidiyet algılarına yönelik sorulardan meydana gelmiştir. Üçüncü bölüm likert ölçeğiyle hazırlanmış ve katılımcıların göç ve aidiyetleriyle ilgili tutum ve yargıların belirlenmesi adına yöneltilmiş ifadelerden meydana gelen bir bölüm olurken dördüncü bölüm ise ucu açık sorulardan hazırlanmıştır.

Türkiye’de yaşayan Bulgaristan Türkleri bu tez araştırmasının evrenini oluşturmaktadır. Araştırmanın evrenin tamamını “yani ülkenin tamamını” ele almak çalışmanın gerek maliyeti açısından gerekse zamanı açısından pek mümkün olmadığından dolayı evren içerisinde belirli sayıda örnek alınarak araştırmanın sonuçlarına ulaşılmaya çalışılmıştır.

Örneklem sayısını ise Türkiye’deki Bulgaristan Türklerin sayısına göre belirlenmiştir. TÜİK 2020 verilerine göre Türkiye’de toplamda 365 093 Bulgaristan doğumlu vatandaşımız yaşamaktadır. Ancak Türkiye doğumlu Bulgaristan Türklerinin sayısı ise bilinmemektedir. Bu durum göz önüne alındığında Tablo 1’de de görüldüğü üzere araştırmamız kapsamında anket uygulanacak kişi sayısının $\alpha = 0.05$ (hata payı) için 384 kişi olarak bulunmuştur (Özgen, 2016: 47).

Tablo 1

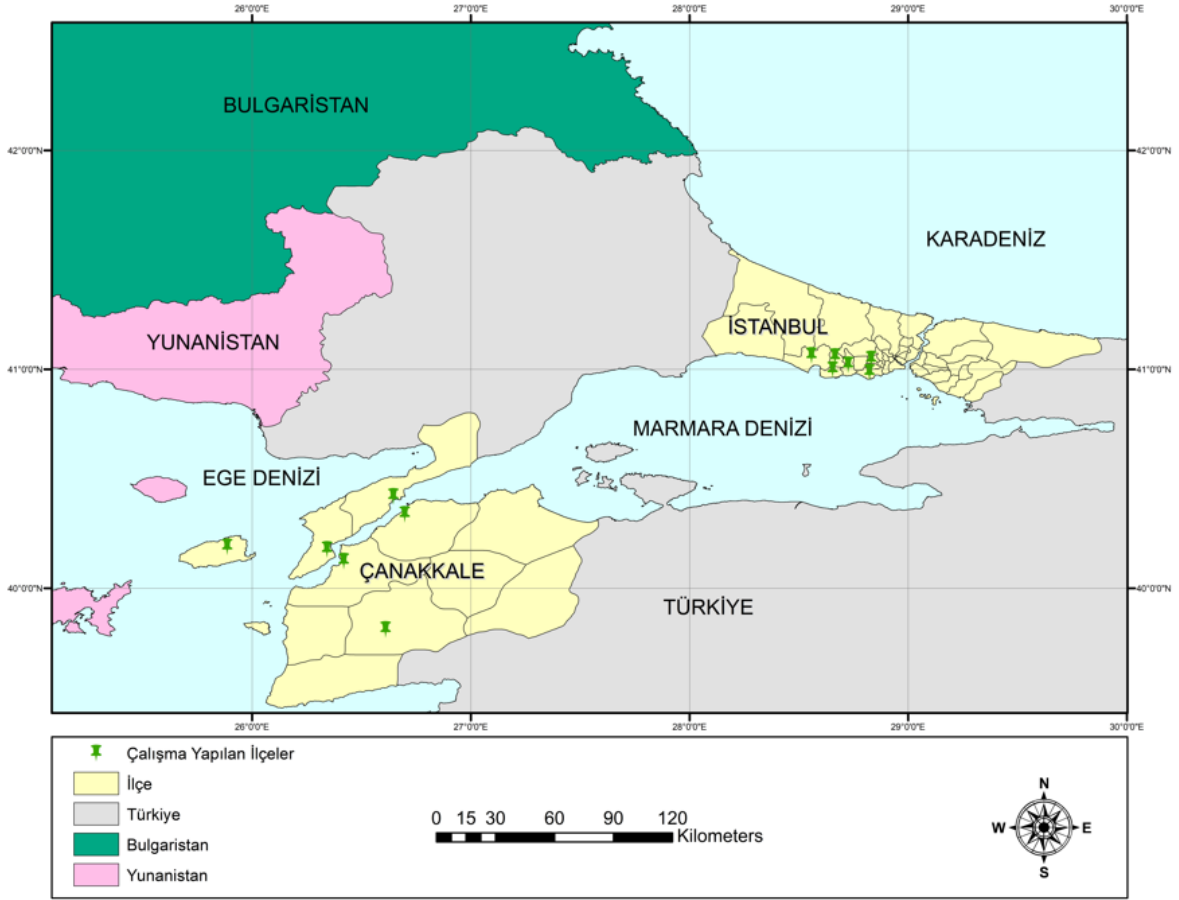
Nicel araştırma yöntemlerinde örneklem büyüklüğü

Evren Büyüklüğü	Hesaplanan örneklem büyüklüğü
	%95 güvenirlik düzeyi ve evrenin heterojen varsayımı
100	80
1 000	278
10 000	370
50 000	381
100 000	383
500 000	384
1 000 000	384
10 000 000	384
100 000 000	384

Kaynak: Kozak, 2021: 103.

Sonuç olarak araştırma evrenimiz Türkiye'deki Bulgaristan Türkleri ve art kuşakları olup örneklem alacağımız kişi sayısı 384 kişi olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda tez çalışması kapsamında toplamda 400 göçmen ve art kuşağa ulaşılmış, araştırma grubuna Çanakkale ve İstanbul illerinde yüz yüze bir şekilde anket çalışması uygulanmıştır. Örnekleme katılan 238 kişiye İstanbul ilinde ulaşılırken, geriye kalan 162 kişiye ise Çanakkale ilinde ulaşılmıştır. Bu sayede hedeflenen örneklem sayısı birkaç fazla kişi ile elde edilmiştir.

Tez çalışmasının kapsamında meydana gelen en önemli sınırlılık ise COVID-19 Pandemisi nedeniyle gerçekleşmiş ve çalışma sahamız 2 il ile sınırlı kalmıştır (Şekil 1).

Şekil 1: Saha çalışması yapılan yerleşim birimlerinin dağılımı

2020 TÜİK verilerine göre Türkiye’de 365 093 Bulgaristan doğumlu soydaşımız yaşamakta ve soydaşlarımızın neredeyse üçte biri Bursa ilinde ikamet ederken (104 238), yaklaşık bir bu kadarı daha (100 905) İstanbul ilinde ikamet etmektedir. Bu illeri sırasıyla İzmir (46 915), Tekirdağ (36 557) ve Kocaeli (14 153) takip etmektedir. Bu nedenle de başlangıçta araştırma alanımızı Türkiye’de yaşayan Bulgaristan Türklerinin genelini yansıtacak olan İstanbul, Bursa, İzmir ve ayrıca Çanakkale (1950 göçmenlerinin varlığından dolayı) ili seçilmiş, ancak anket çalışmamızın tarihinin pandemi dönemine denk gelmesi, anketleri tamamlama süremizin uzamasına sebep olmuş ve anket araştırmasının İstanbul ve Çanakkale illeri ile sınırlanmasına neden olmuştur. Başlangıçta Bulgaristan doğumlu nüfusun en fazla bulunduğu iller olan Bursa, İstanbul, İzmir illeri ve Çanakkale ili olarak belirlediğimiz araştırma alanımızı pandemi koşulları nedeniyle sınırlandırarak hedef örneklem sayısına Bulgaristan göçmenlerinin yoğun bir şekilde yaşadığı İstanbul ilinde

(Avcılar, Bağcılar, Bakırköy, Beylikdüzü, Büyükçekmece ve Esenyurt ilçeleri) ve 1950 göçmenlerinin ve art kuşaklarının çokça rastlandığı Çanakkale ilinde (Merkez, Gökçeada, Bayramiç, Gelibolu, Eceabat ve Lapseki ilçeleri) ulaşılmıştır.

2.3.2. Yöntem

Bu tezin hedefleri doğrultusunda tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, betimsel bir araştırma tipidir ve bir konuya ilişkin katılımcıların görüşlerinin değerlendirilmesidir. Katılımcıların ilgi, beceri, yetenek, tutum vb. özelliklerinin incelendiği araştırmalardır (Özgen, 2016: 52). Nicel bir araştırma olan bu tez çalışmasında da soruları yanıtlamak veya varsayımları sınamak için mevcut literatür taranmış ve anket tekniğiyle toplanan verilerden tarama modeli ile katılımcıların özellikleriyle tutumları arasındaki ilişkilerden anlamlı sonuçlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Anket tekniğiyle toplanan veriler ile birlikte ayrıca kamu kurum ve kuruluşlarından toplanan resmi verilerden tablolar ve şekiller oluşturulmuştur. Anketler sonucunda örneklem evreni hakkında detaylı yorumlamalar yapılmıştır. Katılımcılar göç deneyimlerine göre üç gruba ayrılarak her grubun nitelikleri ile göç etme eğilimlerini ortaya koymak için istatistiki analizler yapılmıştır. Anket verileri IBM SPSS Statistics 22 programı aracılığıyla Frekans, Çapraz Tablo, Anova, Mann Whitney U, Kruskall Wallis ve Korelasyon analizi uygulanarak değerlendirilmiştir. Anket verilerimizin yapısına uygun olarak veri türüne göre farklı analizler de uygulanmıştır.

Modelimiz kuşaklararası farklılıklara odaklanmış, frekans ve çapraz tablo analizleri ile bu farklılıklar görselleştirilmiştir. Katılımcıların cinsiyet, yaş, ekonomik düzey, eğitim durumu, medeni hal, çifte vatandaşlığa sahip olma durumu ve kuşaklararası farklılıkları ile göç eğilimleri arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı Korelasyon analizi aracılığıyla test edilmiş, ayrıca göçmen grubumuzun yine bu değişkenlerle göç eğilimleri arasında herhangi bir farklılığın olup olmadığı da ölçülmüştür. Bu farklılıkların ölçülmesi için cinsiyet ve çifte vatandaşlığa sahip olma durumları değişkenlerine Anova analizi; yaş, ekonomik düzey, eğitim durumu ve kuşaklararası farklılıklar değişkenlerine Kruskall Wallis

analizi sonucunda Anova, Tamhane's T2 testi yapılmıştır. Son olarak medeni hal değişkenine ise Mann Whitney U analizi uygulanmıştır.

Değişkenler arası farklılıkları ölçmek için uygulanan analizlerin farklılık göstermesi ise verilerin grup içi varyans eşitliğinin sağlanıp sağlanamamasıyla ilgilidir. Cinsiyet ve çifte vatandaşlığa sahip olma değişkenleri grup içi varyans eşitliğini sağladığı için direkt Anova analizine tabi tutulmuş, yaş, ekonomik düzey, eğitim durumu ve kuşaklararası farklılıklar değişkenlerinde grup içi varyans eşitliği sağlanamadığından dolayı ilk olarak Kruskal Wallis analizi yapılmıştır. Bu analiz sonucunda değişkenlerdeki gruplardan en az birinde farklılık olduğu saptanmış ve bu sayede Anova, Tamhane's T2 testi uygulanmıştır. Son olarak medeni hal değişkeninde Mann Whitney U analizi uygulanmıştır. Bunun nedeni iki grubun belli bir değişkende ortalamasının farklılaşıp farklılaşmadığını anlamak için Mann Whitney U analizinin kullanılmasıdır. Son olarak tezde kullanılan haritalar ise ArcGIS Arcmap 10.4 uygulaması ile hazırlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu bölümde kuramsal ve kavramsal çerçeveye genel olarak değinilerek göç ve uluslararası göç kavramları, Türkiye’deki Bulgaristan Türklerinin kazandığı yeni göç eğilimlerini açıklayan göç kuramları, göç ve aidiyet ilişkisi ile AB genişleme sürecinin göçler üzerine etkisi açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırma ile ilgili temel kavramlar ve önceki çalışmalara da bu bölüm de yer verilmiş ve tez konusu ile ilgili mevcut literatür üç ayrı başlık altında incelenerek özetlenmiştir.

3.1. Göç ve Uluslararası Göç Kavramı

Göç, insanlık tarihi boyunca sürekli bir şekilde meydana gelmiş bir kavramdır ve bu yüzden de zaman içerisinde birtakım değişimlere uğrayarak giderek karmaşık bir hale gelmiş bir olguya dönüşmüştür. Bu olgunun temelinde ise insanların iki farklı mekân arasında gerçekleştirdikleri yer değişikliği yatmaktadır. Çağlar (2011)’e göre insanlar, tarih boyunca birçok nedenden dolayı (ekonomik ve sosyal nedenler, siyasal çalkantılar ve baskılar, insan haklarının ihlalleri, doğal ve beşerî afetler, kuraklık, kıtlık, açlık, salgın hastalıklar, devletlerarası çatışmalar, iç savaşlar vb.) yaşadıkları topraklarını gerek kendi rızaları gerekse görmüş oldukları baskı ve zulümlerden dolayı gerilerinde bırakmak zorunda kalmışlar ve geçici veya sürekli bir şekilde kalmak üzere görece olarak daha güvenli mekanlara göç etmişlerdir.

Günümüzde göç kavramı ile ilgili pek çok tanım bulunmaktadır. Penin vd. (2002: 60)’ne göre göç terimi insanların bir yerden başka bir yere sınır geçişi eşliğinde yer değiştirmesi anlamına gelir. Bu anlamda belirli bir süre ikamet yerinin değiştirilmesi ve idari sınırın aşılması ile ilgili olarak mekandaki tüm hareketler nüfusun göçü için belirleyici işaretler olarak kabul edilmektedir. King’e göre göç; mekanlar arasında meydana gelen, zamana yayılmış bir şekilde gerçekleşen ve hem coğrafi hem de zamansal bağlamının olduğu

“bağlam-bağımlı” bir hareket etme sürecidir (Sevinin, 2019: 40). Tümertekin ve Özgüç (2015: 289)’e göre göç kavramı; insanların yaşadıkları coğrafyadaki sınırları geçerek hayatlarını sürdürdükleri mekânlardan sürekli veya geçici süreliğine ayrılmasıdır. Karpat (2003:3)’a göre bu olgu, insanların “asıl yerinden, ulaşılmak istenen yere” hareketidir. Aras ve Çalışkan (2006: 64) ise göç ile ilgili tanımında göçü; insanların ekonomik, sosyal, politik veya doğal sebeplerden dolayı bir yerden başka bir yere doğru gerçekleştirdiği mekân değişikliği olarak nitelendirmiştir. Taşçı’ya göre göç; iki farklı yerleşme arasındaki harekettir ve bu olgu yalnızca bireylerin veya bir topluluğun bir yerden bir diğerine nakledilmesi değil aynı zamanda kültürlerin de aktarılmasını kapsamaktadır. Kısaca göç “coğrafyanın bir yerden bir yere taşınması”dır (Şentürk, 2012: 155). Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre göç olgusu ise “siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret”tir. Tüm bu tanımlamalara baktığımızda göçü açıklayan belirleyicilerin mekân değiştirme, sınırları aşma, geçicilik-kalıcılık kavramlarının olduğu görülmektedir. Yani göç kavramı karşımıza durağan bir niteliğin aksine aktif ve dinamik özelliklerin oluşturduğu bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmiş insanlık tarihi kadar eskilere dayanan göç günümüzde pek çok faktörün (sanayileşme, seyahat kolaylığı, küreselleşme, krizler, savaşlar vb.) etkisiyle artış göstermektedir. Bu nedenle güncelliğini koruyan bu olgu hakkında çalışmalar sürekli bir şekilde devam etmekte, birçok disiplinin de (sosyoloji, psikoloji, siyaset bilimi, tarih, coğrafya) dikkatini çekmektedir.

Ulus-devletlerin sınırlarının içine yabancıların geçici veya kalıcı şekilde göç etmesine ise uluslararası göç denir (İçduygu vd, 2014: 26). Faist (2003:30)’e göre uluslararası göç, çok boyutlu ekonomik, siyasi, kültürel ve demografik bir süreçtir ve bir ulus devletten bir diğerine şeklinde meydana gelen mutlak bir hareketliliği ifade etmektedir. Günümüzde ülkeler gerek mevcut ekonomilerini güçlendirmek adına gerekse insani yardım veya tarihi bağlar sebepleriyle isteyerek veya istemeyerek ülkelerine göçmen almayı kabullenmektedir. Bu olay kimi zaman da ülkenin sınırlarını korumada yetersiz kalmasıyla da meydana gelmektedir (Şeker vd, 2015: 9). İnsanların yaşamlarını devam ettirdikleri ülkeyi terk etmelerinin sebebi ise daha iyi yaşam koşullarında hayatlarını devam ettirmek istemeleri gibi gönüllü olarak gerçekleşebilir. Sonuç olarak göç, bireylerin kendi kararlarına dayanabilir veya birtakım nedenlerden dolayı hükümetlerin kendi vatandaşlarını göçe zorlaması şeklinde de gerçekleşebilmektedir (Sayın vd, 2016: 3). Şemşit (2018: 272)’e göre

uluslararası göç dünyada sayısı giderek artan savaşlar/iç çatışmalar nedeniyle ve iklim değişikliği sebebiyle gelecek senelerde daha da artacaktır.

3.2. Göç Kuramları

Günümüzde halen göç hareketleri toplu ve sürekli bir şekilde cereyan etse de aynı zamanda bu hareketlilik kendi içinde parçalanmakta “kristalize” olmaktadır; yani gerçekleşen göçler ayrı ayrı biriciklik göstermekte ve kendine has özellik taşımaktadır. Günümüzde meydana gelen bu farklılaşmalar ve değişimler de göç eylemini açıklamak adına farklı bilimsel bakış açısı ve kuramsal yaklaşım ihtiyacını doğurmaktadır. Öne sürülecek bu yeni yaklaşımlar ise göç olgusunu ve göçe katılan birey(ler)i karakterize ederek amacın merkezine koymalı ve meydana gelecek göç kuramlarını ona göre ortaya çıkarmalıdır (Çağlayan, 2006: 67). Dolayısıyla göçleri açıklayabilmek adına geçmişten günümüze çeşitli göç kuramları öne sürülmüş, birbirinden farklı özellik gösteren göçler farklı kuramlar ile açıklanmaya çalışılmıştır. Göç kavramı pek çok bilim dalının ilgi alanına girdiği için her disiplin kendi bakış açısını yansıtan kuram ve modelleri ortaya atmıştır. Örneğin ekonomistler makro, mikro ve yeni ekonomi kuramları ile uluslararası emek göçünü açıklarken uluslararası ilişkiler ve tarih alanları kurumsal kuramla, sosyologlar ise ilişkiler ağı kuramıyla açıklamaya çalışmışlardır.

Bu bölümde Türkiye’deki Bulgaristan Türklerinin göçleri ve göç eğilimlerini açıklamak için dört farklı kurama yer verilmiş, bu kuramlar aracılığıyla da göçmen grubumuzun değişen göç eğilimleri bulgular bölümünde açıklanmaya çalışılmıştır.

Kurumsal kuram; göçü durdurmaya yönelik birtakım yaptırımların olmasına rağmen göç hareketinin kurumsal bazı müdahalelerle aracılığıyla sürdürülmesidir. Kimi ülkeler göçmene ihtiyaç duymasına rağmen göçmenleri kendi ülkelerine ithal etmede isteksiz olabilmektedir ve bu yüzden de göçü engellemek için birtakım düzenlemeler getirmektedirler. Fakat söz konusu durum uluslararası göç alanında faaliyet gösteren kurumlarda hedef kitleye yönelik bir girişimcilik imkânı ortaya çıkarmaktadır. Bu da ülkelere düzensiz göçlerin meydana gelmesine neden olmaktadır. Örneğin; kâr amacı olmayan kuruluşlar veya özel girişimciler bir miktar ücret karşılığında göç etmek isteyen kişilere bazı hizmetler vermektedirler. Bu hizmetler arasında; insan kaçakçılığı, varış

yerlerine nakliye, işverenler ve göçmenler arasında sözleşmeler, sahte dokümanlar, anlaşmalı evlilikler, kalacak yer temini, kredi sağlaması vardır. Ayrıca kimi bazı gruplar ise göçmenlere yasal tavsiye gibi yollarla da hizmet vermektedir (Sirkeci ve Yaylacı, 2019: 21).

İlişkiler ağı kuramı, temelini göçmenlerin göç ettikleri ülkede kurdukları ağlar ve göç alan ülke ile göç veren ülke arasındaki sosyal ağlar oluşturmaktadır. Kurulan bu ağlar devam eden karşılıklı göçler üzerinde de etki oluşturmakta, göçün devam etmesini sağlamaktadır (Çağlayan, 2006: 85). İlişkiler ağı kuramı diğer kuramlara göre farklı bir yapı göstermektedir. Diğer kuramlar genel olarak ülkeler arası bir kıyaslama ve tercih seçenekleri süreci oluştururken, ilişkiler ağı kuramı öncü göçmenler aracılığıyla temeli oluşturulan bağ ile sonraki süreçlerde göç ile muhattap olacak kişiler için bir “kullanıcının el kitabı” oluşturmaktadır. Yani göç edecek kişilerin içinde bulunduğu ve erişim ağları, yaşamlarını etkileyecek şekilde sürece adaptasyonu ve yeni koşullara uyumu bakımından onlara ayrıcalıklar tanıyacaktır (Görgün, .2017: 1323).

İlişkiler ağı, göçten ziyade göç eden kişilerin birbirleriyle kurdukları ilişkilerin şekline ve özelliklerine göre diğer göç kuramları arasından sıyrılarak biriciklik göstermektedir. Göç eden veya göç etmek zorunda kalan kişinin yaşamış olduğu göç süreci nasıl olursa olsun yaşamış olduğu tüm negatif durumları gerisinde bırakır ve bu durumda arkasından göç edecek kişiler için yeni bir yaşam sağlamak adına hareket etmiş olur. Dolayısıyla göç eden kişilerin kazandıkları yeni ağları geliştirilmesiyle göç ettiği yeri, ardından göç edecek kişiler için göreceli olarak güvenli ve risksiz kaynak haline dönüştürmüş olur. Bu durum göç potansiyeli olan kişinin göç etmek için belirlediği hedef alana önceden deneyime sahip kişi veya kişilerle bir bağ oluşturma süreciyle göç etmesine olanak sağlar. Bundan dolayı da geliştirilmiş olan söz konusu ilişki ağları zaman içerisinde büyüyerek genişler ve göç potansiyelini de artırmış olur (Sonakalan, 2021: 121-122). Göçmen sosyal ağlarının ise altı önemli işlevi bulunmaktadır:

- i. Göçmenleri, göç eylemin ortaya çıkardığı rahatsızlıktan ve masraflardan önemli ölçüde rahatlatırlar.
- ii. Göçmenleri, göç ettiği yerdeki toplumdaki yalıtırlar ve onların kendi yurtlarıyla ilişkilerinin devam etmesini sağlarlar.

- iii. Göçün başlangıcını ve hedef yerini etkilerler ve kimlerin göç edeceğini belirlerler.
- iv. Göçmenlerin vardıkları toplum ile uyum göstermesini sağlarlar.
- v. Kendi vatanlarındaki potansiyel göçmenler ve ağa yeni katılanlar için göç edilen yerde fırsatlar ve resmi yapılanmalar hakkında haber kaynağı olurlar.
- vi. Göçün hızını ve büyüklüğünü belirlerler (Erdoğan, 2019: 41).

Yeni ekonomi kuramı, bu kurama göre göç kararını sadece bireyler vermez, bireylerle ilişkili insanların (genellikle aileler veya hane halklarının) birlikte aldığı karar sonucunda göç kararı ortaya çıkar. Alınan bu göç kararı sadece beklenen geliri maksimize etmek için değil aynı zamanda riskleri minimize etmek ve emek piyasalarından başka piyasalardaki bozuklukların kısıtlamalarını çözmek için de gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla aile gelirlerini ve hayatta kalma şanslarını attırmak amacıyla aile üyelerinden birini veya birkaçını çalışması için başka bir ülkeye veya bölgeye gönderme kararı almaktadır. Yeni ekonomi kuramına göre göç sadece iki ülke arasındaki gelir farklılığıyla açıklanmaz, güvenli iş varlığı, yatırım olanaklarına erişim ve uzun dönemli risk yönetimi gereksinimi gibi sebeplerle de açıklanması mümkündür (Güllüpcinar, 2013: 61-62). Bu kuramdan çıkarılabilecek varsayımları ise şu şekilde sıralayabiliriz:

- i. Göç olgusunda sadece birey değil, aile, hane halkı veya kültürel bir birlik gösteren topluluklar temel alınmalıdır.
- ii. Kimi zaman ücret farklılığı göçün zorunlu nedeni olmayabilir. Hane halkı ailedeki riskleri azaltmak için de göçe karar kılabilir.
- iii. Uluslararası göç ve yerel istihdam birbirleriyle ilişkili olgular değildir. Hane halkı gerek göçe gerekse yerel faaliyetlere katılabilir. Kimi zaman göç hareketi yerel ekonomik faaliyetlerde sorun olduğunda bir çözüm olarak düşünülebilir. Ayrıca, göç veren yerlerdeki ekonomik gelişmeler göçü azaltan bir durum da yaratmayabilir.

- iv. Kimi zaman ülkeler arasındaki ücret farklılıkları ortadan kalksa da, uluslararası göç durmayabilir. Göç veren ülkelerdeki piyasalarda eşitsizliğin ve dengesizliğin sürmesi göçün devam etmesine neden olabilir.
- v. Göç veren ülkelerde uygulanan hükümet politikalarından yoksul hane halkları faydalanamıyorsa, göç etme arzusu artabilir.
- vi. Hükümet politikaları ve yeni ekonomik yapılar, kimi hanelerin göreceli olarak yoksulluk anlayışlarını etkileyebilir ve onların göç etme isteğini ortadan kaldırabilir (Abadan-Unat, 2006: 26).

İtme-Çekme kuramı, öncesinde farklı araştırmacılar tarafından göçe sebebiyet veren durumlar itici veya çekici nedenler olarak tetkik edilse de bu kuram Everett Lee'nin 1966 yılında yayınlanan "Bir Göç Teorisi" adlı makalesine dayanır. Lee'ye göre göç olayında dört önemli özellik vardır: i. Yaşanan yer ile ilgili faktörler, ii. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler, iii. karşılaşılabilecek engeller ve iv. bireysel faktörler. Hem yaşanan hem de göç etmeyi düşünülen yerde itici ve çekici faktörler vardır. Yaşanılan yerdeki ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel faktörler, ailevi ve kişisel nedenler itici sebepleri oluşturur. Ancak başka unsurların işin içine dahil olmasıyla göç süreci karmaşık hale de gelebilir. Örneğin her zaman çekici faktörlerin bulunması onlara bir engelin olmayacağı anlamına gelmez; uzaklık faktörü gibi. Ayrıca yaş, medeni durum, çocuk sahibi olma ve cinsiyet gibi demografik faktörler de göç eğilimini etkilemektedir (Yalçın, 2004: 30-33). Sonuç olarak göç; i. yaşa göre, ii. hünere göre ve iii. evlilik yoluyla cinsiyete göre değişiklik gösterir. Yapılan gözlemlerde 20-30 yaş grubundaki kişilerin göç etme eğilimlerinin fazla olduğu ortaya çıkmakta ayrıca kısa mesafeli göçlerde evlenme dolayısıyla kadın göçlerinin yüksek olduğu öne sürülmektedir (Tekeli, 2011: 34-35).

3.3. Göç ve Aidiyet İlişkisi

Bilindiği üzere coğrafya; insan ve mekân arasındaki ilişkiyi inceleyen bir bilim alanıdır. Bu nedenle coğrafya mekânsal olanı incelemek gerektiğini savunan bir bilimdir. Dolayısıyla yer kavramı coğrafya araştırmaları için önemli bir hale gelmiştir. Yerin anlamsal

boyutuna yönelik çalışmalarla da yer ile ilgili manevi anlamlandırmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan biri “yer bağlılığı” kavramıdır. Kişinin, mekânın sosyal ve fiziksel özelliklerine ilişkin olumlu duyguları yer bağımlılığı olarak adlandırılır ve yer bağlılığı kavramında yalnızca o yerin özellikleri değil, orada hayatlarını sürdüren kişilerin özellikleri de etkilidir. Yer bağlılığı kişi, yer ve süreç olmak üç boyutta ele alınmaktadır:

- i. Kişi boyutu, kültürel/grup ve bireysel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kültürel grup; dini ve tarihi alt yapı, bireysel grup; tecrübeler, farkındalıklar ve yaşanan dönüm noktaları olarak belirtilmektedir.
- ii. Yer boyutu, sosyal ve fiziksel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sosyal grup; sosyal alan ve sosyal sembolleri, fiziksel grup; doğal ve inşa edilmiş olan yerleri işaret etmektedir.
- iii. Süreç boyutu; etki, biliş ve davranış olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Etki grubu; mutluluk, gurur, sevgiyi biliş grubu; hatıralar, bilgi, şemalar, anlamı ve davranış grubu; yakınlığı sürdürmek, yerin yeniden inşası kavramlarını içermektedir (Ağbaba, 2020: 134-136).

Aidiyet kavramı kişinin kendisini herhangi bir birliğin bir parçası olarak görmesi durumudur (Akdoğan ve Köksal, 2018: 27). Aidiyet kavramının sözcük anlamına baktığımızda; ilişkinlik, ilgi, mensubiyet, ait olma durumu anlamına gelmekte ve temel bir insan güdüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda aidiyet; kişiler arası ilişkilerin oluşturulmasında, geliştirilmesinde ve sürdürülebilmesinde de önemli bir boşluğu tamamlayan bir olgudur. Bu olgu bağlılık açısından duygusal ve mekânsal boyutta kişilerin nereye, neye, nasıl bir şekilde ait olduğunu açıklarken aynı zamanda da kişilerin hangi duygulardan, inançlardan, siyasi yönelimlerden ve kim olduğundan da etkilenmektedir (Sözer, 2019: 419-421).

Göç eylemi ise bu kavramı bireyler tarafından sorgulamaya yöneltmektedir. Dünyanın dört bir yanında birbirinden farklı boyutlardaki yer birimlerinde ve neredeyse bütün toplumlarda giderek çoğalan insan mobilitesi süreci, dünyadaki nüfusun yeniden dağılmasında ve birbirinden farklı yeni sosyal yapıların meydana gelmesinde etkili bir rol üstlenmektedir (Turut ve Özgür, 2018: 153). Göç hareketi aracılığıyla insanlar edinmiş oldukları değer yargılarını, kültürünü, kimliklerini göç ettikleri yeni mekâna beraberlerinde

götürmekte, başlangıçta göç sürecine katılan ve gelinen mekânda yeni kişiler olan bu insanlar öncelikle kendi yargılarını ancak mahalle ölçeğinde yakın çevrelerinde hissettirmektedir. Sonrasında, göçmenler zaman içerisinde yerlilerle kültürel etkileşime girerek sorgulamaya açık bir aidiyet sorunu oluşturmaktadır (İlgın ve Hacıhasanoğlu, 2006: 60).

Saha araştırmalarından elde edilen verilerde katılımcıların Bulgaristan ve Türkiye’de yaşadıkları yerlere bağlılığı ve aidiyetlerinin göç etme eğilimleri ile ilişkisine ise yine bulgular bölümünde yer verilmiştir.

3.4. AB Genişleme Sürecinin Göçler Üzerine Etkisi

İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesiyle birlikte farklı ülkelerin veya dünyanın dört bir yanında yaşayan insanların farklı nedenlerle uluslararası kuruluş (UK) oluşturma çabaları artmıştır. Söz konusu nedenler barış ortamını sağlama, ticareti geliştirme, göç, çevre sorunları, uluslararası suçlarla mücadele etmek gibi faktörler olabilir. En eski UK’lere Birinci Dünya Savaşı öncesinde rastlanmaktadır. Fakat bu kuruluşların asıl hızını kazandığı tarihler İkinci Dünya Savaşı’yla başlamaktadır (1909’da dünyada 220’den daha az UK mevcutken bu sayı 1951 yılında 1000’lere, 1972’de 4000’lere, 1989’da 25 000 ve günümüzde 62 000’lere ulaşmıştır) (McCormick, 2015: 11-12). Bu kuruluşlardan biri AB’dir. Kültürlerin ve insanların göçünün bir kavşağı olarak Avrupa; fiziki, tarihsel ve sosyo-ekonomik özellikleri bakımından değerlendirildiğinde kompleks ve büyük bir çeşitliliğe ev sahipliği yapan bir kıtadır. Tarihsel süreçte dünyanın pek çok toplumsal akımı, ekonomik sistemleri ve siyasal düşünceleri Avrupa’da ortaya çıkmasına rağmen kıta, 20. yüzyılda birtakım savaşların ve dolayısıyla da ekonomik sıkıntıların acısını çekmek zorunda kalmış, bazı Avrupalı devletlerin kaynaklarını yitirmesi de siyasal ve ekonomik açıdan birleşme kavramının ortaya atılmasına zemin hazırlamıştır (Atasoy, 2010b: 59). Dolayısıyla AB, II. Dünya Savaşı sonrası dönemin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır.

AB’nin gelişmesindeki kilit figürlerden biri ise Jean Monnet’tir. Monnet, Avrupa’daki parçalanmışlığın ve geri kalmışlığın Avrupa’yı ABD karşısında dezavantajlı bir konuma getirdiğini, rekabet edebilmesi için Avrupa’nın bütünleşmiş bir piyasayla daha

birleşik hale gelmesi gerektiğini savunmuştur. Tüm bu olayların sonucunda 1950 yılında ilk başkanı Monnet olan ve altı üye devletten oluşan (Fransa, Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg) Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) ortaya çıkmıştır. Birkaç yıl sonra topluluk Avrupa Atomik Enerji Topluluğu (Euroatom)'na ve daha sonra Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na dönüşmüştür. Her iki örgütlenme de 1958 yılında faaliyete geçmiştir. AET 1991 yılında Avrupa Topluluğu (AT) ismini alırken son olarak topluluk 1992 yılında Maastricht Antlaşması'yla Avrupa Birliği'ne dönüşmüştür (Ritzer, 2010: 212).

AB genişleme süreci değerlendirilmeden önce dikkat çekici bir noktaya değinmek gerekmektedir. Söz konusu ilgi çekici nokta AB'nin üye sayısı değişmeksizin iki kere daralmış bir kere genişlemiş olmasıdır. 2020 yılına kadar hiçbir üye ülke örgütten çıkmamasına rağmen 1962 yılında Cezayir'in Fransa'dan bağımsızlığını kazanmasıyla topluluk ilk daralmasını yaşamıştır. İkinci daralma ise 1985'te Grönland'ın balıkçılık politikasıyla ilgili görüş farklılıkları yaşaması ile topluluktan ayrılmasıyla gerçekleşmiştir. AB tarihindeki üye sayısı artmadan gerçekleşen genişleme ise 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 1990'da Doğu Almanya'nın AB'nin bir parçası haline gelmesiyle vuku bulmuştur (Özdemir, 2012: 276-277).

Avrupa'da kurulan bu bölgesel örgütte bütünleşme, başlangıçta (ilk dört genişleme hareketinde) sadece Batı Avrupa ülkelerini kapsayan bir birleşme hareketi olmuştur. Ancak AB'nin fikir öncülerinden olan Robert Schuman, 1963 yılında yaptığı konuşmasında, birliğin elde etmiş olduğu başarının Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerine de yayılması gerektiğini belirtmiştir (Kavalalı, 2005: 1). Fakat Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye dahil edilmesi ancak 21. yüzyılın ilk yıllarında gerçekleşmiştir. İlk olarak 1 Mayıs 2004 tarihinde on aday ülke örgüte dahil edilmiştir. Bu ülkeler; Çek Cumhuriyeti, Estonya, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya'dır. AB'nin beşinci genişleme evresini oluşturan bu süreç AB'nin yüzölçümünün yaklaşık dörtte bir, nüfusunun ise yaklaşık beşte bir oranında büyümesine neden olmuştur (Hacıtahiroğlu, 2006: 33). AB, 2004 yılında yaşadığı bu büyük genişlemeden sonra Balkanlar'da yer alan Bulgaristan ve Romanya'nın da örgüte dahil edilmesini sağlamaya çalışmıştır. Nitekim 1 Ocak 2007 tarihine gelindiğinde Bulgaristan ve Romanya AB'nin bir parçası haline gelmiş ve AB altıncı büyük genişlemesini tamamlamıştır. Bu genişleme ile birlikte AB üye sayısı 27'ye çıkmıştır. Son olarak da Hırvatistan'ın 1 Temmuz 2013 yılında

birliğe dahil olmasıyla AB günümüzdeki son genişleme sürecini (yedinci genişleme dönemi) tamamlamış ve birlik yirmi sekiz üye devlete sahip olmuştur (Özgöker ve Batı, 2017: 31). Ancak AB'ye 1973 yılında üye olan Birleşik Krallık'ın 2020 yılının Ocak ayının son gününde AB'den ayrılmasıyla (Soytürk, 2020: 18) örgüte üye olan ülke sayısı tekrar 27'ye düşmüştür.

AB aynı zamanda kurulduğu dönemden itibaren başka ülkelerin vatandaşları için göç çekim merkezi olmuştur. Bunun nedeni AB'nin zaman içerisinde geliştirmiş olduğu refah seviyesidir. Birlik hem sahip olduğu çekici nedenlerden hem de göç veren ülkelerdeki itici sebeplerden dolayı başka ülkelere sürekli olarak uluslararası göçlere maruz kalmıştır (Koçak ve Gündüz, 2016: 66). Dolayısıyla göç, günümüz Avrupasında gerek ulus devlet düzeyinde gerekse AB düzeyinde önemli bir konu haline gelmiş, ayrıca Avrupa için göç olgusu “düşük politika” konularından “yüksek politika” konusuna doğru da evrilmiştir. Söz konusu gelişmelerde Avrupa'nın göç tecrübelerinde meydana gelen birtakım değişimler etkili olmuştur. Bu değişimler; Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin AB'ye üye olduğu genişleme süreci ve göçün kademeli bir şekilde ulusötesileşmesidir (Özerim, 2014: 13). Söz konusu değişimler nedeniyle de AB'de birtakım değişimler yaşanmaya başlamıştır. Nitekim Mayıs 2004 ve Ocak 2007 yıllarında on iki Orta ve Doğu Avrupa ülkesinin örgüte dahil edilmesi Avrupa göç manzarasını eşsiz bir şekilde değiştirmiştir. AB genişlemesi yeni üye devletlerden eski üye devletlere göç akışını tetiklemiştir. Bazı AB ülkelerinde uygulanan bir dizi kısıtlamalar ise göçmenlerin gelişini engelleyememiş ancak göçün yapısını değiştirmiştir. Göçler işgücü piyasasında herhangi bir olumsuz etki yaratmamış ve genişleme sonrası göç, AB'nin büyüme beklentilerine katkıda bulunmuştur. Sonuç olarak AB genişlemesi, Doğu Avrupa ülkelerinden Batı Avrupa ülkelerine serbest dolaşım ve göçü artırmıştır. Batı Avrupa ülkelerinin göç çekim merkezi olması ise yeni bir gündem konusu değildir. Söz konusu bölge, İkinci Dünya Savaşı sonrasında yoğun bir insan hareketliliğine tanık olmuştur. Savaş sonrası uyum ve sömürsüzleştirme dönemlerinin ardından 1950'lerin sonları ve 1960'larda büyümeye dayalı işçi göçü, petrol krizi sonrası politika değişikliği ve bunun sonucunda 1970'ler ve 1980'lerde göç yavaşlaması, 1990'ların başında mülteci ve sığınmacı akışları, en nihayetinde de AB genişlemesi insan hareketliliğini tetikleyen unsurlar olmuşlardır. AB genişlemesi günümüzde Batı Avrupa ülkelerine yeni göç akımları için yeni kapılar açılmasına neden olmuştur (Kahanec ve Zimmermann, 2009: 1-4).

3.5. Araştırma ile İlgili Temel Kavramlar

-Bulgaristan Türkleri: Cumhuriyet döneminde en fazla göç aldığımız ülke Bulgaristan'dır. Yurdumuzda Bulgaristan'dan göç eden soydaşlarımıza "Bulgar Türkü", "Bulgar Göçmeni", "Bulgar Muhaciri" hatta "Bulgar" gibi ifadeler kullanılmaktadır. Ancak bu gibi ifadeler soydaşlarımız için oldukça can sıkıcı ifadelerdir. "Bulgar Türkü" ya da "Bulgar göçmeni" gibi ifadeler yerine "Bulgaristan Türkü" ya da "Bulgaristan göçmeni" şeklinde adlandırmalar daha doğru olacaktır (Yıldırım, 2018: 11-12).

-Soydaş Göçü: Türkiye Osmanlı Devleti'nin son dönemi ve erken Cumhuriyet döneminde Balkanlar, Kafkasya ve Kırımdan soydaş göçü alan bir ülke olmuştur. Osmanlı dönemindeki göçleri Müslüman (dındaş) göçleri oluştururken Cumhuriyet döneminde ise soydaş (Türk soyundan olma veya Türk kültürüne bağlı olma) göçleri oluşturmaktadır (Çavuşoğlu, 2007: 123).

-Muhacir: Sözlükte "göç eden, hicret eden, göçmen" anlamındaki muhacir kelimesi, Osmanlı literatüründe özellikle 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren geniş bir yer bulmuştur (TDV İslam Ansiklopedisi). Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde gücünü yitirmesi ve Balkanlar'daki topraklarını kaybetmesiyle birlikte bu topraklardan çekilme süreci başlamıştır. Türk ve Müslüman halka karşı acımasız katliamlar ve haksızlıklar muhacirlerin Anadolu topraklarına doğru göç etmeye başlamasına neden olmuştur (Çelik, 2010).

-Bütünleşme: AB'de bütünleşme belirli bir coğrafyada yer alan ülkelerin ortak değer ve beklentileri doğrultusunda ortak bir gelecek belirlemek için yürüttükleri birleşme sürecidir. Bu süreç Avrupa ülkelerinin hem ekonomik hem de siyasal anlamda bir bütün haline gelmesine olanak sağlamaktadır (Sevimli ve Reçber, 2014: 391).

-Serbest Dolaşım: İşçilerin serbest dolaşımı, AB'nin dört temel özgürlüğünden biridir. Kişilerin serbest dolaşımı kapsamında yer alır ve ekonomik birlik hedefinin vazgeçilmez bir unsurudur. Bu hedefin önemi; Amsterdam Antlaşması'nın 14. maddesine ve Lizbon Antlaşması'nın 26. maddesine göre "iç pazar, içinde malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının antlaşma hükümlerine göre güvence altına alındığı, iç sınırları olmayan bir alanı kapsar" şeklinde tanımlanan iç pazar kavramı ile vurgulanmaktadır (Demiray, 2014: 3).

-Schengen Alanı: AB ile ilgili akla gelen ilk kavramlardan biri olan Schengen alanı (günümüzde 26 Schengen alanı ülkesi mevcuttur) 1985 yılında Schengen Anlaşmasına dayanmaktadır. Bu anlaşmayı imzalayan ülkeler sınırsız bir serbest dolaşım hakkına sahiptir. Amsterdam anlaşması ile birlikte de Schengen alanı birliğin temel kazanımlarından biri olmuştur (Nas, 2015: 169-170).

-Vatandaşlık: Genel anlamı ile bireyin haklarını belirleyen en temel çerçevedir. Hem ülkenin sınırları içinde hem de sınır geçişlerinde vatandaşlık hakları geçerliliğini sürdürmektedir. Uluslararası hukuk kuralları çerçevesi gereği sınır kapılarında vatandaşlar ve yabancılar arasında ayırım yapılmaktadır. Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde belirtildiği üzere her birey kendi ülkesi de dâhil başka bir ülkeden ayrılma ve kendi ülkesine geri dönme hakkı vardır. Bu hükümler ülkelerin sınırları içerisinde çıkış yapan kişileri ve sınırları içerisine giriş yapan tüm vatandaşları iki kümede kontrol etmesine neden olmaktadır (İçduygu vd., 2014: 28).

-Çifte Vatandaşlık: II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkeleri özellikle de Batı Avrupa ülkeleri uluslararası göçlerin merkezi olmuştur. Avrupa ülkelerindeki işgücü açığı Türklerin bu ülkelere göç etmesine neden olmuş ve Türk nüfusu Avrupa'nın birçok ülkesinde kalıcı duruma gelmiştir. Bu durum Türk nüfusunun bulunduğu ülkelerde çifte vatandaş olmasına neden olmuştur (Gelekçi, 2001: 124).

-Kimlik: insanların günlük yaşantısını sürdürmesinde kolaylık sağlayan bir kavramdır ve insanlar arasındaki etkileşimi düzenler. Toplumsal yapı ise insanların kimlik kazanmasını sağlar. İnsanların farklı farklı gereksinimleri vardır ve insanlar bu gereksinimleri karşılarken hem bir kimliğe ait olmak isteyebilir hem de bu kimlikten farklı olmak isteyebilirler. İşte burada azınlık, çoğunluk ve etnik kavramları devreye girmektedir; azınlıklar toplumun genelinden farklı oldukları için kimlik kazanırlar yani çoğunluk olmadan azınlık da olmaz, etnik ise kısaca kişinin kendini tanımlamasıdır (Yayak, 2018: 779-781).

-Etnisite: İlk ve Orta Çağ'da etnik kavramı; yabancıları, barbarları kısacası ötekileri anlatmakta kullanılan bir terim iken günümüzde ise azınlık sorunları ve topluluk ilişkilerini anlatmakta kullanılan bir kavram haline gelmiştir (Atasoy, 2019: 59). Etnik kelimesinin kökenine değinecek olursak; eski Yunanca "ethnos" kavramından gelmektedir ve "halk" anlamına gelir. Etnos kelimesinin İngilizcesi Oxford English Dictionary'ye 1972 yılında girmiştir (ethnos kelimesi ilk olarak 1851 yılında kullanılmış ancak 1935'ten sonra bilimsel

kaynaklarda yer almaya başlamıştır) ve etnos kelimesi ilk olarak sosyolog David Riesman tarafından kullanılmıştır. Etnik kimliği özetlemek gerekirse; “bir gruba olan aidiyet duygusunu ve bir millete mensup olmayı içerir” diyebiliriz (Atasoy, 2011: 23-24).

-Millet: millet veya ulus sözcüğü ise bir etnisiteyi, akrabalığı ve aidiyet duygusunu ima etmektedir ve bir tür etnik gruptur (Friedman, 2002: 80).

-Azınlık: Bu kavram eskiden sadece oylamalarda sayıca aşağıda kalan, mağlup olanı tanımlamada kullanılan bir terimdi. Latince “minör” yani küçük/az kelimesinden türeyen bu kavram ilk kez Almanca’da 1809’da Fransızca’dan (la minorite) çevrilerek kullanılmaya başlanmıştır (Arsava, 1993: 41). Dilimize yerleşmiş ve günümüzde sıklıkla duyduğumuz bir kelime haline gelmiş olmasına rağmen bu sözcük oldukça yeni bir kavramdır ve Reform hareketlerinden (16. yüzyıldan itibaren) sonra kullanılmaya başlanmıştır. Bu kavram gerek Antik Çağ’da (Eski Yunan ve Roma) gerekse Orta Çağ’da dahi yoktu ve bu kelime ancak Batı Avrupa’da ‘millet’ kavramının oluşmasıyla birlikte “dinsel azınlıklar” şeklinde doğmuştur (Oran, 2004: 17-19). Ancak azınlık kelimesinin tam olarak uluslararası düzeyde kabul edilen bir tanımı yoktur. Fakat günümüzde Francesco Caportorti’nin 1979 yılında hazırladığı BM raporunda önerdiği azınlık tanımı göreceli olarak kabul edilmektedir. Caportorti tarafından yapılan azınlık tanımı ise şu şekildedir; “Bir devletin geri kalan nüfusundan sayıca az, egemen konumda olmayan, devletin vatandaşı olan üyelerinden etnik, dinsel ve dilsel özellikleriyle nüfusun geriye kalan kısmından ayrılan ve kendi kültürlerini, geleneklerini, dinlerini ve de dillerini muhafaza etmek için bir dayanışma ruhu taşıyan grup” (Döner, 2015: 183).

3.6. Literatür Araştırması

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı’ndan beri uzun bir dönem boyunca Bulgaristan’dan Anadolu’ya yönelik devam eden yoğun Türk göçleri ile ilgili bilgilere ve verilere tarih disiplini literatüründe çokça rastlamak mümkündür. Bulgaristan’dan Türkiye’ye yönelik göçler 20. yüzyılın sonlarına değin devam etmiş, bu dönem göçleri; tarihi, siyasi ve sosyolojik açıdan yoğun bir şekilde incelenmiştir. Nitekim 1989 yılına kadar olan göçlerle ilgili araştırmalarda muhacir mekânlarının incelemeleri ve göçün bu mekanlarda yarattığı

sosyo-ekonomik değişimler ortaya çıkarılmıştır. Ancak Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye yönelik gerçekleştirdiği son büyük göç akımı olan 1989 yılından sonraki göçleri özellikle de Bulgaristan'ın AB'ye üye olmasının ardından değişen göç hareketleri ve eğilimlerine dair çalışmaların çok az olduğu tespit edilmiş, bu yüzden de literatürde değişen bu göç eğilimlerine dair eksikliğin giderilmesine yönelik bir araştırmanın gerekliliği saptanmıştır.

Geçmişten günümüze gerçekleşen tüm bu süreçte Türkiye'de Bulgaristan Türklerinin göçü üzerine çalışılmış alanlar daha çok belirli yıllardaki göçlerin (Balkan Harbi dönemi, 1950-1951 Göçü, 1989 Göçü vb.) nedenleri, göç güzergâhları ve gelişimine yönelik olup Bulgaristan Türklerinin değişen göç eğilimlerine yönelik çalışmalar ise oldukça az ve yetersiz kalmıştır. Ayrıca tez çalışmasının yapıldığı alan olan Türkiye ve tez çalışmasının konusu olan Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç eğilimlerini konu edinen benzer çalışmalara da pek rastlanılmamıştır. Araştırmalar Bulgaristan'dan gerçekleşen göçlerle sınırlı kalmış, Türkiye'deki Bulgaristan göçmenlerinin değişen göç eğilimlerine dair bir çalışma yapılması gerekli olduğu düşünülmüştür. Literatürde Bulgaristan Türklerinin göçüne yönelik yapılmış çalışmaları ise üç grupta toplamak mümkündür: i. Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Bulgaristan Krallığı'nın yıkıldığı döneme kadar Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik gerçekleşen tarihsel göçler (1877/1878-1946), ii. Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte Jivkov hükümetinin düşmesine kadar geçen sürede Bulgaristan'dan Türkiye'ye baskı ve zulümden dolayı gerçekleşen Türk göçleri (1946-1989) ve iii. Bulgaristan'daki demir perdenin kalkmasıyla yakın ülkelere yönelik geçici ekonomik göçler ve özellikle ülkenin 2007'de AB'ye katılmasıyla birlikte Bulgaristan'dan AB ülkelerine gerçekleşen uluslararası göçler.

i. Literatürde Birinci Dönem Göçlerle İlgili Seçilmiş Çalışmalar:

Kâmil (2017a), "*Neuilly Barış Antlaşması ve Bulgaristan-Yunanistan Nüfus Mübadelesi (1919-1927)*" adlı yayınında Bulgaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'nda mağlup olduğunu, savaş sonrasında barışın sağlanması adına Paris Barış Konferansı'nda bir araya gelen galip devletler ve Bulgaristan'ın 27 Kasım 1919 tarihinde imzalamış olduğu Neuilly Barış Antlaşması'nın azınlıkların temel hak ve hürriyetlerini tanımayı amaçladığını ortaya koymuştur. Bu doğrultuda da Bulgaristan ve Yunanistan arasında gerçekleşen nüfus mübadelesine değinilmiştir.

Koyuncu (2006), “*Bulgaristan’da Osmanlı Maddi Kültür Mirasının Tasfiyesi (1878-1908)*” adlı makalesinde 1878-1908 döneminde Bulgaristan’ın farklı şehirlerinde gerçekleşen Osmanlı maddi kültür mirasının tasfiyesini incelenmiştir. Nitekim bu tasfiyeler sonucunda şehirler tarihlerini ve ruhlarını kaybederek Osmanlı kimliğinden uzaklaştırılmış ancak ülkede Osmanlı’nın maddi kültür mirası tamamen silinemediği ortaya çıkarılmıştır: İhtiman’daki İmaret Cami ile İmaret hamamı; Filibe’deki Cuma Camisi, İmaret Camisi, Çifte hamamı; Eski Zağra’daki Hamza Bey Camisi, Şumnu’daki Tombul Camisi külliyesi, Razgrad’daki İbrahim Paşa Camisi, Samokov Bayraklı Camisi, Köstendil’deki Fatih Camisi, Sofya’daki arkeoloji müzesi, Banya Başı Camisi, Yanbolu Hadım İbrahim Paşa Bedesteni, Harmanlı kervansarayı ile köprüler, türbe ve tekkeler vb.

Duman (2009), “*Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)*” adlı yayınında ise Atatürk döneminde Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi bazı Balkan ülkelerinden Türkiye’ye yönelik gerçekleşen Türk göçünü incelemiş ve gelen göçmenlerin nüfus yoğunluğu düşük olan bölgelere belli bir iskân programı aracılığıyla yerleştirildiklerini ortaya koymuştur. Yıldırım (2020), “*Bulgaristan Göçmenlerinin Çorum’da İskânı (1938)*” adlı makalesinde Bulgaristan’da faşist yönetimlerin iktidara geldiği 1930’lu yılları konu edinmiş, bu dönemde Bulgaristan’da yaşayan Türklerin başta ekonomi olmak üzere eğitim, dini ve kültürel alanlarda temel hak ve hürriyetlerinden yoksun bırakıldıklarını ortaya koymuştur. Yaşanan tüm bu gelişmeler neticesinde de 1934-1938 döneminde Bulgaristan’da yaşamlarını sürdüren Bulgaristan Türklerinin büyük bir kısmının Türkiye’ye göç ettiğini ve Çorum’un da Bulgaristan göçmenlerinin iskân edilmesinde belirlenen yeni yerleşim yerlerinden biri olduğu ileri sürülmüştür. Söz konusu makalede son olarak da Çorum’a ait Muhacir Esas Kayıt Defterleri incelenerek bölgeye iskân edilen Bulgaristan Türklerinin iskân edildiği yerleşim yerleri, sayıları, demografik özellikleri ve yapılan yardımlar gibi çeşitli istatistikî verileri öne sürülmüştür.

ii. Literatürde İkinci Dönem Türk Göçleriyle İlgili Seçilmiş Çalışmalar:

Korkmaz ve Öztürk (2017), “*Bulgaristan Türklerinin Göç Süreci ve Göçmenlerin Türkiye’deki İskân ve İş Gücüne Dayalı Entegrasyonu*” adlı çalışmalarında 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı sonrası Türklerin Bulgaristan’da azınlık durumuna düşmesi ve bu durumun da uzun bir zaman sürecine yayılan kitlesel göç hareketlerine neden olduğunu

ancak her şeye rağmen Bulgaristan'da Türklerin nüfus artışının artan bir şekilde devam etmesine değinilmiştir. Bunun sonucunda da Bulgaristan'ın çareyi onları ülke içinde farklı alanlara dağıtmakta veya doğrudan asimile etmekte aradığını yazmıştır. Bulgaristan'da Türklerin özellikle ülkenin güneyi ile kuzeydoğusunda yoğun olarak bulunmaları bu bölgelerin de Türkiye ile olan yakınlığının Bulgaristan için ulusal güvenliğe tehdit olarak algılandığını söyleyerek, 1950-1951 yılında Türklerin göçe zorlandığını ortaya koymuştur. Atabay'ın 2012 yılında kaleme aldığı "*Çingene Sorunu ve 1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Çanakkale'ye Göçler*" adlı makalesinde 10 Ağustos 1950 tarihinde Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru başlayan göçler sırasında Türk ve Bulgar Hükümetlerinin karşılıklı olarak birbirlerine uyguladıkları birçok notaya ve 1951 yılı sonlarına doğru Türk Hükümetinin Bulgarların göçmenler arasına sahte vizeli Romanları Türkiye'ye sokması nedeniyle sınırın kapatılmasına değinmiştir. 1950 yılında başlayıp 1951 yılı sonuna kadar devam eden Türkiye'ye yönelik bu göçlerde toplamda 154 393 göçmenin Türkiye'ye geldiği de saptamıştır. Çolak (2013), "*Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye Göç Hareketi (1950-1951)*" adlı yayınında ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra imzalanan Berlin Antlaşması ile birlikte kısmi olarak bağımsızlık kazanmış olan Bulgaristan'ın bu tarihten sonra Türklere karşı baskılarını çoğalttığı ve yoğun bir şekilde Anadolu'ya yönelik Türk göçlerini başlattığını açıklayarak, söz konusu göç dalgasının Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar çeşitli tarihlerde sürdüğünü ve 1950 yılında 250 000 Türk'ün göçe zorlanmak istendiğini, siyasi gerginliğin devam etmesiyle de 1950-1951 yılları içerisinde 150 000 soydaşımızın Türkiye'ye göçe zorlanarak anavatana geldiğini belirtmiştir.

Değerli ve Karakuzu (2016), "*1950-1951 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü*" adlı yayınlarında 1950-51 yıllarında Bulgaristan tarafından göçe tabi tutulan Bulgaristan Türklerine değinmiş, 1950-51 yıllarında Türkiye'ye toplamda 147 065 göçmenin geldiğini belirlemiştir. Bulgaristan'ın özellikle Türk soyundan olmayan grupları da Türkiye'ye sokmak istemesi üzerine de durarak, soydaşlarımızın sınırdan Türkiye'ye girdikleri ilk andan itibaren yerleştirilecekleri il, ilçe ve köyler olmak üzere her şeyin belli bir plan dâhilinde gerçekleştirildiğini saptamıştır. Bu çerçevede çalışmalarında Türkiye çapında Marshall yardımları ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından 35 510 000 Türk Lirası harcanarak 29 095 göçmenin evinin inşa edildiği, bu şekilde iskânı sağlanan Bulgaristan göçmenlerinin üretici hale getirildiği ve topluma uyum sağlaması için başta devlet olmak üzere gönüllü yardım kuruluşları tarafından yardımlar yapıldığı tespit

edilmiştir. Aynı şekilde Geçikli (2016), “*Bulgaristan Türkleri’nin Göçü (1950-1951) ve ABD Yardım Programına Yansımaları*” adlı makalesinde ise Rumeli’den Anadolu’ya yönelik yaklaşık üç yüz yıl devam eden göç sürecine yer vermiş ve 1944’de Bulgaristan’da yaşanan rejim değişikliği sonucu tek ulus yaratma düşüncesinden dolayı Bulgaristan Türklerinin yeniden Bulgaristan’dan koparıldığı ortaya konmuştur. İki dünya savaşı sırasında Sovyetler Birliği (SSCB) ile ABD arasındaki çatışmanın sürmesi ve bu çatışmanın bir tarafı olarak Türkiye’nin ABD’nin tarafında yer alması ile de SSCB’nin uydu devletleri üzerinden Türkiye’ye baskısını arttırmasına ve Bulgaristan’ın 250 000 Türk’ü Türkiye’ye göçe zorlamasına neden olduğu öne sürülmüştür. Bunun üzerine Türkiye sorunun çözümü adına ABD’den yardım talep etmiş, ABD de Türkiye’ye önemli bir ekonomik yardımda bulunarak Türkiye’nin bu krizi en hafif şekilde atlattığını olanak sağladığı ortaya atılmıştır. Bu çalışmalara benzer bir diğer makale olan Kâmil (2016)’in , “*Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gerçekleşen 1950-1951 Göçünün Nedenleri*” adlı çalışmasında Bulgaristan komünist yönetiminin Bulgaristan’daki Türk azınlığın anavatana serbest göç hakkını düzenleyen 1925 tarihli Türk-Bulgar Dostluk Antlaşmasını sınırlandırarak göç etmek isteyenleri engellediği ve sadece kendisinin izin verdiği kişileri göçe tabi tuttuğu ortaya konmuştur. Bu doğrultuda Bulgaristan’daki Türklerin göç etmesi yerine onların ülkede kalması ve ağır işlerde (tarım ve hayvancılıkta) çalışmaları istendiğine değinilmiştir. Söz konusu amaç doğrultusunda da Bulgaristan’ın bir dizi politikalara karar verdiği “tek milletli sosyalist bir toplum” yaratma hedefi güttüğü belirlenmiştir. Çalışmada bu hedefin ortaya konması için de Bulgaristan’daki nüfusları milyonları aşan Türklerin ülkeden uzaklaştırılması yoluna gidildiği ve bu doğrultuda 1950-1951 göçünün gerçekleştirildiği kaleme alınmıştır.

Akça (2008), “*1945-1990 Türk-Bulgar İlişkileri ve Bu Dönemde Muğla Vilayetine İskân Edilen Bulgaristan Muhacirleri*” adlı çalışmasında Türkiye’nin Cumhuriyet döneminde büyük sorun yaşadığı Türk-Bulgar ilişkilerini ele almış ve 1945-1990 döneminde Bulgaristan’dan Türkiye’ye yönelik göçler ve Muğla iline iskân edilen Bulgaristan Türklerinin iskân durumlarını ortaya koymuştur. Kolukırık (2006) ve Bayraklı (2007)’nin soydaşlarımızla ilgili yürüttükleri çalışmalarında İzmir’i mekân olarak seçmişlerdir. Kolukırık, “*Bulgaristan’dan Göç Eden Türk Göçmenlerin Dayanışma ve Örgütlenme Biçimleri: İzmir Örneği*” adlı makalesinde Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiş Türklerin dayanışma ve örgütlenme biçimlerinin genel karakterini irdelenmiş ve bu doğrultuda çalışma alanını İzmir olarak belirleyerek anket ve derinlemesine mülakat teknikleri uygulayarak

Türk göçmenlerinin göçle birlikte taşıdıkları ve göstermiş oldukları genel özellikleri belirlemiştir. Bayraklı ise, “*Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları’nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği*” adlı yüksek lisans tezinde genel olarak göç olgusuna ve Cumhuriyet’ten günümüze değin Türkiye’ye yönelen göç hareketine ve Bulgaristan’dan Türkiye’ye gerçekleşen göçün etkilerini açıklamaya çalışmış ve buna yönelik alan araştırması gerçekleştirmiştir. Yine Salı ve Mehmed (2014)’in, “*1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Kültürlerarası İletişim Pratikleri: Eskişehir Örneği*” adlı makalelerinde 1989 yılında zorunlu göçe tabi tutulan Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye gelmelerinin ardından Eskişehir’de Şahin Tepesi’ne gelen ve burada yaşayan Bulgaristan göçmenlerinin gündelik hayatları araştırmış ve Bulgaristan göçmenlerinin gerek kendi aralarında gerekse “diğerleri” ile kurdukları kültürlerarası köprüler, iletişim, kültürel kimlik ve uyum süreci gibi konular kültürlerarası iletişim ana başlığı altında incelenmiştir. Ulukan (2008) ise, “*Göçmenler ve İşgücü Piyasası: Bursa’da Bulgaristan Göçmenleri Örneği*” adlı doktora tezinde 1989 göçüyle Bulgaristan’dan gelip Bursa’ya yerleşmiş göçmenlerin işgücü piyasasına dahil olma biçimlerini incelemiştir. Eklemezler ve Adiloğlu (2021), “*Yakın Akriba Göçü’ ve 1989 Göçü Süreçlerinde Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç Eden Kadınların Çalışma Hayatına Dair Deneyimleri*” adlı yayınlarında feminist bir bakış açısıyla 1989 yılında gerçekleşen zorunlu göç sürecinde Bursa iline göç etmiş Bulgaristan göçmeni kadınlardan bilgiler toplamış ve farklı tarih aralıklarında Bulgaristan’dan Bursa’ya göç etmiş bu göçmen kadınların göç öncesi ve göç sonrasında gerçekleştirdikleri çalışma deneyimlerini incelemiştir.

Gündüz (2013), “*Bulgaristan’dan Türkiye’ye Türk Göçü (1989 Örneği)*” adlı makalesinde Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye yönelik göçleri kronolojik bir şekilde verilmiş ve 1989 göçünü hazırlayan etkenler işlenerek 1989 göçüne ayrıntılı bir şekilde yer verilmiştir. Makalede son olarak göç sonrası göçmenlerin karşılaştığı sorunlardan da bahsedilmiştir. Hacıoğlu (2014), “*Devlet-Toplum İlişkisi Yaklaşımıyla Bulgaristan’dan 1989 Zorunlu Göçü*” adlı makalesinde Bulgaristan’dan Türkiye’ye yönelik gerçekleşen 1989 göçünün, göçten önce ve göç esnasındaki uygulamalar nedeniyle eksiksiz bir kavramsallaştırma yapılmasının zor olduğunu öne sürmüş, barışçıl ve devlete zararı olmayan bir azınlık grubu olan Bulgaristan Türklerine karşı uygulanan baskılar nedeniyle göçe tabi tutulmaları açısından değerlendirerek bu göçü zorunlu bir göç olarak nitelendirmiştir.

İnaç ve Yazıcı (2018), “*Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göçler, Bulgaristan Diasporası ve Uluslaşma*” adlı makalelerinde 1944 yılında Komünist rejimin ülkeye gelmesiyle birlikte Bulgaristan’ın barış antlaşmalarına ve uluslararası hukuka ters düşecek fiillerde bulunduğu ileri sürülerek Bulgaristan’ın kendi çıkarları doğrultusunda sınırlarını kapatıp açarak hem Bulgaristan Türklerini hem de Türkiye Cumhuriyeti’ni zor duruma soktuğunu belirtilmiştir. Ayrıca makalede Bulgaristan’ın Türklerine karşı son derece üzüntü verici faaliyetlerde bulunması ve Bulgaristan karşısında Türkiye’nin 1985-1989 yıllarında gerçekleşen son yoğun Türk göçlerinin de üstesinden gelmesiyle göçmenler bugün Türkiye’de toplumsal entegrasyonunu en üst seviyede gerçekleştirerek Türk toplumunun onurlu ve eşit vatandaşları olarak toplumsal refah ve barışa ciddi katkılar sunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dişbudak vd. (2012)’nin, “*Göçmenlerin Türkiye’de “Yaşamaya Devam Etme Kararlarının” Sosyo-Ekonomik Belirleyenleri: 1989 Bulgaristan Göçmenleri Örneği*” adlı çalışmalarında soydaşlarımızın Bulgaristan’da 1984 yılında başlayan “yeniden doğuş” olarak adlandırılan siyasi baskı ve isim değiştirme politikaları nedeniyle ciddi sorunlar yaşadıklarını, Türkiye’nin 1989 yılında sınır kapılarını açmasıyla 300 000’den fazla soydaşımızın Türkiye’ye göç ettiğini ve sonrasında da 2000 yılına kadar her yıl yaklaşık 30 000 Bulgaristan Türkünün Türkiye’ye göç ettiğini ortaya koymuştur. Kemaloğlu (2013), “*Bulgaristan’dan Türk Göçü (1985- 1989)*” adlı kitabında ise 19. yüzyılın sonlarına doğru kurulan Bulgar Prensiği’nin ardından hem Osmanlı Devleti’nin son zamanlarında hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde Bulgaristan ile gerçekleşen sorunlara değinmiş ve bu sorunların da Bulgaristan’dan Anadolu topraklarına doğru göçlere yol açtığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda söz konusu kitap Bulgaristan’dan Türk topraklarına doğru yapılan son toplu göçü de ele almış, yakın dönemde gerçekleşen bu trajik olayın travmatik etkileri de açık bir şekilde gözler önüne serilmiştir.

Çetin (2008), “*Bulgaristan’daki Soydaşlarımızın Türkiye’ye Göç Etme Süreçlerini Etkileyen Bazı Değişkenlerin İncelenmesi*” adlı makalesinde 1989 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiş Türklerin göç etmelerine neden olan motivasyonları, tarihi nedenleri ve siyasal olayları incelemiş ve bu verileri 40 sorudan oluşan bir anket ile Bursa, Ankara, İstanbul, Kocaeli, Tekirdağ ve Edirne illerinde yaşayan 81’i kadın, 158’i erkek olan katılımcılardan toplamıştır. Göçmenlerin Bulgar komşuları tarafından dini, kültürel, siyasal, sosyal ve ekonomik baskılara uğradıkları ve kötü davranışlara maruz kaldıkları ortaya çıkmış, ayrıca araştırmaya katılanların yarısının Türkiye’nin Bulgaristan’dan gelen

soydaşlarımızla ilgili politikalarını yetersiz bulduklarını ortaya çıkarmıştır. Yine Çetin (2011)'in yazmış olduğu “*Bulgaristan’dan Göç Eden Türk Nüfusun Dağılımını Etkileyen Coğrafi ve Kültürel Faktörler*” adlı çalışmasında araştırmacı Bulgaristan Türklerinin Anadolu’ya yönelik göçü neticesinde Türkiye’deki yerleşmelerini etkileyen coğrafi ve kültürel faktörleri ortaya koymuştur. Araştırmada kullanılan veriler İstanbul, Bursa, Kocaeli, Tekirdağ, Edirne ve Ankara’da yaşayan 239 göçmenden toplanmış ve Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göç ettiklerinde ilk yerleştikleri illerin Bursa, Tekirdağ, Edirne, Kocaeli, İstanbul, Yalova, Kırklareli, Ankara, Muğla ve İzmir olduğu tespit edilmiştir. Günümüzde ise Bursa, İstanbul, Yalova, İzmir, Kırklareli, Tekirdağ, Ankara, Kocaeli, Edirne ve Sakarya illeri göçmenlerin yoğun olarak yaşadıkları iller olduğu saptanmıştır. Göçmenlerin ilk yerleştikleri ve günümüzde yaşadıkları illerin neredeyse aynı olması ise Bulgaristan Türklerinin aile ve akrabalarının bu illerde bulunmasıyla ve göçmenlerin çoğunluğunun Bulgaristan’da tarım sektöründe çalışması ve bunun sonucunda Marmara Bölgesi’nin iklim ve toprak özelliklerinin Bulgaristan’da yaşadıkları yöreler ile benzerlik göstermesi ile açıklanmıştır. Akhan ve Batmaz (2015), “*Bulgaristan’dan Türkiye’ye Gelen Göçmenlerin Yaşam Profillerinin Memnuniyet Durumlarına Etkisi*” adlı çalışmasında ise Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiş toplam 300 göçmenin yaşam profilleri ve memnuniyet durumları incelenmiş, Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden göçmenlerin memnuniyet durumlarının belirlenmesinde sosyo-ekonomik değişkenlerin önemli olduğu saptanarak meslek ve niteliklerine uygun iş bulabilen Bulgaristan Türklerinin diğer göçmenlere oranla yaklaşık 3,5 kat daha fazla memnun oldukları ileri sürülmüştür.

Danış ve Parla (2009)’nın “*Nafile Soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri Örneğinde Göçmen, Dernek ve Devlet*” adlı makalesi, Bulgaristan ve Irak’tan gelen Türk göçmenlerin birbirinden farklılaşan iskanını hem tarihsel boyutta hem de gruplar arası boyutta karşılaştırma yaparak Türkiye’de bulunan ve Türk soylu olarak nitelendirilen yabancıların “Türk soylu” olmanın değişen anlamlarını ve bu süreçte devletin rolünü inceleyen bir çalışma ortaya koyarak Bulgaristan’dan gerçekleşen göçte farklı bir bakış açısıyla değinmiştir. Aynı şekilde Ceylan ve Uslu (2019)’nun, “*Türkiye Cumhuriyeti’ne Yönelen Kitleli Göç Hareketleri ve Kabul Mekanizmasındaki Yaklaşımlara İlişkin Bir İnceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye Göçleri*” adlı yayınında ise Türkiye’nin kuruluş yıllarından itibaren Anadolu coğrafyasına tarihsel devamlılığına uygun biçimde yoğun göç hareketleri ile karşı karşıya kaldığına ve bu göç hareketlerinin sınır komşusu ülkelerdeki

siyasal gelişmelerle ilintili bir şekilde kitlesel hareketler halinde gerçekleştiği çıkarımında bulunulmuştur. Bu doğrultuda da çalışmada 1989 Bulgaristan göçü, 1991 Irak göçü ve 2011 sonrası Suriye göçü karşılaştırılmış, benzerlik ve farklılıkları ortaya konulmuştur.

Alişoğlu (2020), “*Bulgaristan’dan Türkiye’ye Göç Olgusu ve Türk Basınına Göre Analizi (1985-1989)*” adlı yüksek lisans tezinde Todor Jivkov başkanlığındaki Bulgaristan Komünist Partisi’nin Türk azınlığın onlara karşı sergilediği direnişine rağmen asimilasyon politikasını sürdürmesi üzerine 1989 göçünün gerçekleşmesine ve Türkiye’nin söz konusu asimilasyon ve göç sürecinde sorunun çözümü için diplomatik arenadaki mücadelesine değinmiştir. Ve çalışmada en nihayetinde Bulgaristan göçmenlerinin yaşadığı uyum sorunlarını, çözüm için ortaya konulan politikalar ve her iki ülkedeki hükümetlerin göç üzerinden birbirlerine karşı sergiledikleri farklı tutumları Türk basın kaynakları aracılığıyla tarihsel bir analize tabi tutularak incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Yiğit (2012) ise “*Balıkesir’de 89 Göçü*” adlı makalesinde Bulgaristan Türklerinin Bulgarlaştırma politikalarına karşı takındıkları tavrın göç olduğunu, bunun nedeninin ise pek çok çalışmada da görüleceği üzere asimile olmak istememelerine bağlamıştır. Çalışmada 89 Göçü’nün Balıkesir’e etkileri ortaya konulurken, çalışmada kullanılan verilerin kaynağı Balıkesir yerel basını, göçmenlerle yapılan görüşmeler ve ikincil kaynaklar olmuştur.

iii. Literatürde Üçüncü Dönem Göçlerle İlgili Seçilmiş Çalışmalar:

Rangelova ve Vladimirova (2004), “*Migration from Central and Eastern Europe: The Case of Bulgaria*” adlı yayında 1989’dan beri Bulgaristan’dan AB’ye gerçekleşen göç sürecini şu kapsamda ele almıştır: göçün ölçeği, göçmen profili, nedenleri, göç potansiyeli ve göçlerin ülke ve toplum için ekonomik, demografik ve sosyal sonuçları. Kullandıkları ampirik veriler 1990’lar ve sonrasında insanların hareketlilik modellerine ışık tutmak için kullanılmıştır. Buna göre yapılan analiz sadece göçmenlere odaklanmamış aynı zamanda Doğu Avrupa’dan AB’ye entegre olan ve modern küreselleşen toplumun zorluklarıyla karşı karşıya kalan bir ülke olarak Bulgaristan’dan gelen mevcut göçün özgünlüğünü de özetlemiştir. Son olarak, yeterli bir göç politikasının geliştirilmesine yönelik bazı çıkarımlar da makalede verilmiştir. Markova (2010), “*Effects of Migration on Sending Countries: Lessons from Bulgaria*” adlı çalışmasında Bulgaristan’dan gerçekleşen göç üzerine araştırmaların genellikle seçilen ev sahibi ülkelerdeki küçük amaçlı örneklere veya Bulgaristan’ın kendisinden gelen güvenilir kalitede makro verilere dayanarak oldukça

kabataslak şekilde ortaya konduğunu saptayarak göçün Bulgaristan üzerindeki etkilerinin kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiğini öne sürmüştür. Ve buna dayanarak makalesinde göç dinamiklerine tarihsel bir genel bakış açısı sunmuş, son yıllarda gerçekleşen göçlerde kalıcı yerleşim yerine geçici ve mevsimlik göçe doğru artan bir eğilim olduğunu ortaya koymuştur. Tercih edilen destinasyonların ise Yunanistan, Türkiye, İtalya, İspanya, Almanya olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda makale Bulgaristan'daki mevcut göç eğilimlerinin hem olumlu (işgücü piyasası baskılarının gevşemesine, yoksulluğun azaltılmasına ve işçi dövizleri yoluyla küçük işletmelerin artışına katkı) hem de olumsuz (beyin göçü tehlikesi ve çevresel nüfusun azalması tehlikesi) önemli ekonomik ve demografik sonuçlarına sahip olduğunu da belirtmiştir.

Kovacheva (2014), “*EU Accession and Migration: Evidence for Bulgarian Migration to Germany*” adlı makalesinde Bulgaristan'ın 2007'de AB üyeliği ile ülke vatandaşlarının kısıtlı hareket hakkına sahip üçüncü ülke vatandaşlığından AB sınırları içinde serbest dolaşım haklarına sahip olan AB vatandaşına dönüşmesini anlatmıştır. Bu makale, 2007'den sonra Bulgaristan'ın Almanya'ya göç örüntüsündeki değişiklikleri, belirli bir serbest dolaşım bağlamında ve kısıtlı çalışma özgürlüğü bağlamında incelemiştir. Bu bağlamda çalışmada Bulgaristan'ın Almanya'ya göç örüntüleri gözden geçirilmiştir. 2007'de AB'ye katılımdan sonra göçün dinamikleri, biçimleri ve bileşimindeki değişiklikler, idari verilere ve Hamburg'daki Bulgar göçmenler arasında küçük ölçekli bir ankete dayalı olarak analiz edilmiştir. Göçün ölçeğinin arttığı ancak daha çok geçici göçler şeklinde gerçekleştiği ortaya konmuştur. Manolova (2019), ““*Going to the West Is My Last Chance to Get a Normal Life’: Bulgarian Would-Be Migrants’ Imaginings of Life in the UK*” adlı makalesinde Bulgaristan'ın Birleşik Krallık'a göçüne değinmiş, ülkenin AB üyeliğinden ve AB genelinde işgücünün serbest dolaşımının önündeki engellerin kaldırılmasından bu yana kademeli olarak arttığını ortaya çıkarmıştır. Birleşik Krallık'a yerleşmek için uzun vadeli planları olan, kendilerini 'sıradan insanlar' olarak nitelendiren biyografik röportajlardan yararlanarak, bireylerin göç sonrası hayata dair tasavvurlarına ve beklentilerine ışık tutulmaya da çalışmıştır. Aynı zamanda makalede, göç çalışmaları ve Bulgar göçü üzerine literatürdeki mevcut tartışmalarla birlikte göçe karar vermeyi bilinçli, rasyonel ve hesaplayıcı bir eylem olarak sunan ekonomik indirgemeciliğin eksikliklerini ortaya koyarak bunun yerine, insanların duygularını ve yaşam dünyalarını yansıtan idealleştirmeler tarafından yönlendirildiği öne sürülmüştür. Glorius (2019) kaleme aldığı “*Transnational Social Capital*

in Migration: The Example of Educational Migration between Bulgaria and Germany” adlı yayında Bulgaristan'dan Almanya'ya öğrenci göçüne odaklanılmıştır. Ayrıca göç yoluyla netür sosyal sermayenin biriktiğini, dönüştürüldüğünü ve uygulandığını, yatırımdan kimlerin ve nasıl yararlandığını incelenmiştir. Söz konusu çalışma Bulgaristan'a geri dönenlerle yapılan 60 anlatsal biyografik röportaj ışığında gerçekleştirilmiştir.

Bobeva (2017), “*Migration: Recent Developments in Bulgaria*” adlı çalışmasında ise Bulgaristan'da gerçekleşen göç durumundaki gelişmeleri sunmaktadır. Buna göre Bulgaristan'daki göç, bölgesel ve Avrupa göç manzarası bağlamında incelenmiştir. Ayrıca yurtdışındaki Bulgar azınlıklara vatandaşlık sağlamayı amaçlayan politikaların, gelişmiş AB ülkesine transit göçü bir araç haline getirdiğinden de bahsedilmiştir. Bobeva vd. (2019), “*Economic Aspects of Migration Processes in Bulgaria*” adlı çalışmalarında Bulgaristan'a ve Bulgaristan'dan göç süreçlerinin gelişimini ve bunların ülkenin ekonomik kalkınması üzerindeki etkisi incelenmiştir. Makalede araştırmacılar spesifik olarak, Bulgaristan'dan göçün özelliklerini, göç eğilimlerini ve ülkeye göçün özelliklerini ele almışlardır. Amaçları ise iki güçlü dış faktörün (mali kriz ve mülteci krizi) Bulgaristan'ı, AB'yi ve tüm dünyayı etkilediği bu ilginç tarihsel dönemde bireysel göç akışlarındaki karmaşık iç yapıyı ve eğilimleri keşfetmek olmuştur. Zareva (2018), “*Policies for Encouraging the Return of Bulgarian Migrants to Bulgaria*” adlı makalesinde Bulgar göçmenlerin geri dönüşünü teşvik etmeyi ve desteklemeyi amaçlayan göç politikalarını ele almıştır. Bulgaristan'ın göç politikası üzerinde etkili olan dış göç ile ilgili uluslararası düzenlemeleri gözden geçirerek Bulgaristan'ın göç politikasına ilişkin analitik bir genel bakış açısı sunarak Bulgar göçmenlerin ülkeye dönüşüne vurgu yapılmıştır. Bu konudaki uygulamalar da vurgulanarak geri dönen göçmenlerin Bulgar devletinin geri dönüşlerini teşvik etme ve destekleme politikasına yönelik tutumlarına ilişkin kamuoyu araştırmasının sonuçları verilmiştir.

Görüldüğü üzere bu araştırmaların çoğu Bulgaristan'ın AB'ye üye olmadan önceki göçlerini kapsamaktadır ve literatürde Bulgaristan'ın AB'ye girmesi ve Türklerin AB ülkelerine göçünü konu alan çalışmalara ise çok az rastlanmaktadır. Bu konuya benzer çalışmalara Özlem, 2017; Hocaoğlu vd, 2019 ve Taşyürek, 2020 çalışmaları örnek olarak verilebilir. Özlem (2017), “*2001 Sonrası Dönemde Bulgaristan'dan Avrupa Birliği Ülkelerine Türk Göçlerinin Analizi*” adlı çalışmasında Bulgaristan'dan gerçekleşen Türk göçlerini Osmanlı Devleti ve ardılı Türkiye'ye yönelik olarak incelemiş, 2001 yılına kadar Bulgaristan Türklerinin göç rotasını Türkiye olarak belirlemiştir. 2001 sonrası dönemde ise

göç hareketlerinin Batı Avrupa ülkelerine kaydığını, Bulgaristan'dan Avrupa'ya yönelik yapılan bu göçlerin Bulgaristan Türklerinin nüfusunu ülkede hem nitel hem de nicel anlamda değişime uğrattığını ortaya koymuştur. Aynı zamanda söz konusu makalede 2001 sonrası dönemde Bulgaristan'dan yaklaşık 250 000'in üzerinde Türk'ün AB ülkelerine göç ettiğini de ileri sürmektedir. Taşyürek (2020)'in "*Investigating home, identity and belonging: Dual citizenship applications of Turkish migrants from Bulgaria and their children*" adlı tezinde, 1969-1978 arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş olan Türklere, günümüzde çift pasaport başvurusunda bulunan Türklere ve onların Türkiye doğumlu çocukları konusuna yoğunlaşarak aidiyetlik kavramını kuşaklararası bir bakış açısı ile ele almıştır. Aynı zamanda araştırmacı Bulgaristan doğumlu Türkler ve çocuklarıyla sözlü tarih araştırması yürütmüştür. Son olarak Türkiye'deki Bulgaristan göçmenlerinin son dönemde değişen göç eğilimlerini konu alan ve bizim tezimizle de benzerlik gösteren çalışmaya ise Hocoğlu vd'nin 2019 yılında III. Uluslararası Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi için hazırlamış oldukları "*Türkiye'nin AB Üyeliği Sonrası Avrupa'ya Yönelik Potansiyel Göç İhtimalini Ortaya Koyması Açısından Türkiye'deki Bulgaristan Göçmenlerinin Göç Eğilimleri*" adlı çalışması örnek verilebilir.

Ayrıca Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik gerçekleşen soydaş göçleri hakkında kaleme aldığı ve Bulgaristan ve Doğu Avrupa ile ilgili çok fazla araştırmasının olduğu Emin Atasoy'un literatüre katkıları da oldukça önemlidir (Atasoy, 2010; Atasoy, 2011; Atasoy, 2013; Atasoy, 2015; Atasoy, 2018). Bulgaristan Türkleri hakkında birçok yayına sahip olan Atasoy'un eserlerinden elde edilen bilgiler bu tezin pek çok bölümünde yer almış ve ikincil veri kaynağı olarak kullanılmıştır.

Ayrıca bu bölümde şiirlerinde Balkan topraklarına duyulan aidiyeti ve sevgiyi, sonrasında gerçekleşen zorunlu göçleri ve doğulan topraklara duyulan özlemi anlatan Balkanlı şairlerin seçilen bazı şiirlerine de yer vermek gerekir. Üsküp doğumlu Yahya Kemal'in "Akıncılar" adlı şiirinde yer alan aşağıdaki dizeler, akıncıların Tuna'yı geçerek yedi koldan yaptıkları akını büyük bir coşkuyla anlatmaktadır:

"Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik

Haykırdı, ak tolgalı beylerbeyi "İlerle!"
Bir yaz günü geçtik Tuna'dan kabilelerle

Şimşek gibi atıldık bir semte yedi koldan
Şimşek gibi Türk atlarının geçtiği yoldan

Bir gün yine doludizgin atlarımızla
Yerden yedi kat arşa kanatlandık o hızla

Cennette bu gün gülleri açmış görürüz de
Hâlâ o kızıl hâtıra gitmez gözümüzde

Bin atlı akınlarda çocuklar gibi şendik
Bin atlı o gün dev gibi bir orduyu yendik ”

İskeçe doğumlu Asım Haliloğlu'nun “Göç” şiirinde ise soydaşlarımızın göç ile birlikte gelen aile parçalanmışlığını görmek mümkündür:

““Elveda” diyerek gider soydaşım,
Anayurt yolcusu, ona ne denir?
Gözü yaşlı kalır köyde kardaşım
Kader böyleymiş elden ne gelir?”

Oğlumuz orada, gelin burada
Kendimiz burada, yürek orada
Ezilir dururuz iki arada
Kader böyleymiş elden ne gelir?”

...

Anneler yollarda evlad kucakta
Hıçkırıksesleri köşe bucakta
Baykuş yuva yapmış sönen ocakta
Kader böyle imiş elden ne gelir?”

Açılır kapanır göçmenler yolu
Bağlanır dostların hep eli kolu
"Ötme bülbül ötme, içim dert dolu"
Kader böyle imiş elden ne gelir?"
...

Son olarak literatürde, göçü uzun bir dönem boyunca yaşayan Bulgaristan doğumlu soydaşlarımızın (Silistreli Galip Sertel'in "Bir Osmanlı Sedasıdır Mısralarda" ve "Ev Hasretiyle Bir Daha" şiirleri, Kırcaalili Haşif Akif'in "Göç" şiiri, Eski Cumalı İbrahim Kameroğlu'nun "Dinmeyen Sancı" şiiri, Dobriçli İsa Cebeci'nin "Türk'ün Tuna Sevdası" ve "Unutamıyorum" şiirleri, Razgradlı Nebiye İbrahim Akbıyık'ın "Razgrad" şiiri, Tırnovalı Niyazi Hüseyin Bahtiyar'ın "Unutamadığım Gece" şiiri...) yaşadıkları göçü ve özlemi kaleme aldıkları pek çok şiire de rastlanmaktadır. Bulgaristanlı soydaşlarımızdan biri olan Eski Cumalı Ahmet Emin Atasoy'un, maruz kaldığı zorunlu göçü ve topraklarına duyduğu özlemi kaleme alarak yazdığı şiirler ve kitapları; okuyucularını göçmenlerin göç öncesi ve sonrasında yaşadığı hisleri, özlemlerini ve yarım kalmışlığını betimlemesi bakımından oldukça değerli ve etkileyici eserlerdir. Göçmen bir ailenin art kuşağı olarak okuduğum şiirlerinde büyüklerimin yaşadığı duyguları, hatta büyüklerimden edindiğim göçmenlik algımı ve kendi göçmen sezgilerimi bu şiirlerde hissettiğimden dolayı burada özellikle sevgili şairimizin sevdiğim iki farklı şiirine yer vermek istedim:

TEK VALİZ

yine göç telaşı sarmış hüznün evlatlarını
insanlarım ürkütülmüş kuşlardan farksız
bir melanet bulutu sarkıtmış kanatlarını
bir fırtına kopmuş ki uğursuz ve zamansız

kesin, nazi artığı, führer benzeri biri
buyurmuş: "bu topraktan silinecek iziniz!
kendinizce değerli sandığımız şeyleri
tek valize doldurup götürebilirsiniz."

doğduğun ev, oturduğun eşik, emektar soba
gülleriyle söyleştiğin bahçe, gezip tozduğun kır
nasıl olur, nasıl konur tek valize, acaba
derin bir mazi sığ bir valizde nasıl taşınır?

...

“varınızı toplayıp defolun!” deniyor bize,
insanlıkla yüzleşmeden ve tarihe sormadan:
nasıl girer, nasıl sığar minicik tek valize
sevgimizle büyüttüğümüz koskoca vatan?
(Atasoy, A.E. 2007: 69).

SON OTAĞ

bu kaçınıcı göçüm benim yarabbi
taşınmakla geçti ömrün yarısı
yönünü yitirmiş sarhoş yel gibi
veremedim asla huzur molası

iki ülke farklı yerler sokaklar
adresini unuttuğum duraklar
yaklaştıkça benden kaçan uzaklar
içimi kanattı sıra yarası

...

dost bir ses ruhumun ta derininden
kurtul diyor bana bu göç derdinden
kendi adım kadar eminim ki ben
tek krepça'dır bu derdimin çaresi

çünkü burda karılmıştır hamurum
krepça benim kalp atışım göz nurum
bulursam huzuru onda bulurum
öz toprağım son otağım burası
(Atasoy, A.E. 2019: 103-104).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGARİSTAN'IN GENEL COĞRAFYASI

Avrupa Kıtası ile gerek fiziki yapısı (Balkan kelimesi Türkçe bir sözcüktür ve “sarp dağ” anlamına gelir) gerekse beşerî unsurları (din ve etnik köken) açısından tamamen farklılık gösteren Balkan Yarımadası, kıtanın yaklaşık 700 bin km²'lik alanını kaplamaktadır. Aynı zamanda Balkan Yarımadası birçok devlete de ev sahipliği yapmaktadır. Bu ülkeler: Doğu Trakya topraklarımızdan dolayı Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Kosova, Sırbistan, Slovenya ve Romanya (Şahin, 2001: 47)'dir.

Bu bölümde Balkan topraklarında yer alan Bulgaristan Cumhuriyeti'nin genel özellikleri, jeopolitik önemi, etnik yapısı, nüfus yapısı ve Bulgaristan Türklerinin göçleri literatürden yararlanılarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

4.1. Bulgaristan'ın Genel Özellikleri ve Jeopolitik Önemi

Bulgaristan'ın Coğrafi Konumu: Balkanların Karadeniz'e açılan topraklarında bulunan Bulgaristan, Avrupa'nın güneydoğusunda (Erinç ve Öngör 1975 yılında yayınladıkları Ülkeler Coğrafyası kitabında ülkeyi Güney Avrupa ülkeleri arasında ele almışlardır) yer almaktadır. Kabaca 41-44° kuzey enlemleri ile 22-28° doğu boylamları arasında yer alan Bulgaristan, coğrafi konumu itibariyle hem bir Güneydoğu Avrupa ülkesi hem de Orta Kuşak ve Aşağı Tuna ülkesidir (Atasoy, 2010a: 206-208, Atasoy 2010b: 155). Bulgaristan jeopolitik açıdan Ortadoğu ve Balkanlar arasında köprü olan bir Balkan devletidir. Ülkede karalar 110 910 km², sular ise 360 km² yer kaplamaktadır. Toplam kara sınırı 1 808 km olan Bulgaristan'ın beş ülke ile de sınır komşuluğu vardır. Bu ülkeler; Yunanistan (494 km), Makedonya (148 km), Romanya (608 km), Sırbistan (318 km) ve Türkiye (240 km)'dir (Özey, 2018: 167)'dir. Aynı zamanda Karadeniz ülkesi de olan Bulgaristan'ın Karadeniz kıyı uzunluğu 354 km'dir. Bulgaristan'ın yüzölçümü Güney Dobruca (Hacıoğlu Pazarcık)'nın 1940 yılında sınırlarına katılmasıyla birlikte 110 994

km²'ye ulaşmıştır. Güney Dobruca'yı sınırlarına katan Bulgaristan günümüzde, Romanya ve Yunanistan'dan sonra Balkan Yarımadası'ndaki yüzölçümü bakımından en büyük devlet konumuna ulaşmıştır (Atasoy, 2010b: 155).

Bulgaristan'ın Fiziki Coğrafyası: Bulgaristan, fiziki açıdan ortalama yükseltisi göreceli olarak az, fakat dağlık bir ülkedir. Balkan ve Rodop dağları ülkenin iki ana dağ kuşağını oluşturmaktadır. Balkan Dağları, Alp dağ kuşağına dahildir ve ülkenin ortasında yer almaktadır. Bulgaristan'ın güneybatısında ise Rodop Dağları uzanmaktadır ve Rodoplar Trakya'da Yıldız Dağları ile birleşmektedir. Bulgaristan'ın doğusunda ise yer yer düzlükler vardır. Ülkenin Karadeniz kıyısında Varna ve Burgaz körfezleri yer almaktadır (Atalay, 2001: 34). Ülkenin kuzeyinde ise platoluk araziler yoğunluk göstermektedir. Bu platolar Balkan Dağları'ndan Tuna Nehri'ne doğru gittikçe yüksekliklerini kaybetmektedir. Balkan Dağları ve Rodoplar arasında Meriç Çöküntü Havzası bulunmaktadır. Ortalama yükseltisi 470 m olan Bulgaristan'ın en yüksek noktası ise 2 924 m ile Rodop Dağları üzerindeki Musala Tepesi'dir (Yürük vd., 2005: 15). Ülke yüzey şekilleri bakımından kuzeyden güneye doğru doğu-batı istikametinde birbirine paralel olan dört coğrafi bölgeye ayrılmaktadır. Bunlar; Tuna Ovası (Kuzey Bulgaristan Platosu), Balkan Dağları, Meriç Oluğu ve Rodop Kütleli'dir (Gümüş, 2018: 60).

Tablo 2

Tuna Ovası'nın seçilmiş iklim istasyonlarında sıcaklıklar ve yağış

İstasyon	Vidin	Plevne	Ruşuk
Rakım (m)	35	163	4,4
Ort. Ocak Sıcaklığı (°C)	-2,2	-2,2	-2,1
Ort. Temmuz Sıcaklığı (°C)	22,9	23,4	24,1
Yıllık Genlik (°C)	25,1	25,6	26,2
Ort. Yıllık Sıcaklık (°C)	11,2	11,6	12,1
Yıllık Yağış Miktarı (mm)	579	563	585

Kaynak: Penin vd. 2005: 73

Ülkede genel olarak karasal iklim hakimiyeti görülmektedir, bu yüzden de Bulgaristan'da yazlar sıcak, kışlar ise soğuk geçmektedir. Ancak ülkenin güneyinde Akdeniz iklimi hâkimdir. Kış aylarında ise Karadeniz kıyılarında ılıman iklim egemendir. Yıllık yağış

miktarı 500-600 mm olan Bulgaristan'da yaz aylarında da yağış görülmektedir. İklim ve yağış özelliklerinden dolayı ülkenin alçak kesimlerinde ağaçlı bozkırlar, dağ eteklerinde geniş yapraklı ormanlar, yüksek alanlarında ise iğne yapraklı ormanlar görülmektedir (Çoban vd., 2005: 312). Yıllık sıcaklık farkı ise ülkenin hemen hemen her yerinde kuvvetlidir. Bunun nedeni; Rodop Dağları'dan dolayı Akdeniz ikliminin ülkenin iç kısımlarına sokulamaması ve ülkenin büyük bir bölümünün kış aylarında kuzeyden gelen soğuk rüzgarlara açık olmasıdır. Kuzey ve kuzeybatı Avrupa'nın iç kısımları ve ülkenin kuzeydoğusundan gelen soğuk kış rüzgarları Tuna düzlüklerini etkilemektedir ve buralarda sıcaklıklar Ocak ayında eksilere düşmektedir (Tablo 2). Ancak ülkenin batı, güneybatı ve orta bölgelerinde bu iklimin etkileri azalmaktadır (Güney, 2004: 114). Ülkedeki akarsular Balkan Dağları ve Rodoplar'dan kaynaklarını alırlar. Balkan Dağlarının kuzey yamaçlarından kaynağını alan akarsular Tuna nehrinin kollarını meydana getiriler ve Karadeniz'e dökülürler, Balkan Dağlarının güney yamaçlarından ve Rodoplar'ın doğu yamaçlarından doğan akarsular ise Arda, Meriç ve Tunca adıyla Türkiye'ye ulaşırlar ve buradan Ege Denizi'ne dökülmektedirler (Özey, 2001: 165). Ülkede az da olsa küçük göller bulunmaktadır. Bu göllerin en büyüğü Burgasko'dur (Özey, 2010: 143).

Bulgaristan'ın Tarihi Coğrafyası: İlkçağ ticaret yollarının dört yol ağzında konumlanan Bulgaristan topraklarında uzun ve canlı bir tarih hâkim olmuştur. İlk olarak belirtmek gerekir ki bu topraklardan birçok halk geçmiş, birçoğu da bu topraklara yerleşmiştir. Bulgaristan topraklarında yaşamış olan halklardan ilki Traklardır. Ancak Trakya ülkesi Roma'ya ilave edildikten sonra Trakyalıların büyük bölümü etnik özelliklerini kaybetmişlerdir. 5. yüzyılda bu topraklar Hunların ve Doğu Gotların akınına uğramış, 6. ve 7. yüzyıla gelindiğinde ise Slavlar yavaş yavaş bu coğrafyaya yerleşmişlerdir (Todorov, 1979: 9-11). 7. yüzyılın sonlarında (680-681) Balkanlardaki ilk Bulgar Devleti (I. Bulgar Krallığı) kurulmuştur (Efe ve Atasoy'un 2021 yılında yayınladıkları Dünya ve Ülkeler Rehberi kitabında I. Bulgar Krallığını Türk kökenli Bulgarlar ile yerel Slavların karışımından meydana gelen bir Bulgar Devleti olarak ele almışlardır). 865 yılında krallığın dini Hristiyanlık olmuş ve halkın dili ise tamamen Slavlaşmıştır. Devlet yönetimindeki birtakım bozulmalar sebebiyle I. Bulgar Krallığı Bizanslılar tarafından yıkılmıştır. 170 yıl sürecek Bizans hakimiyetinden sonra 12. yüzyılda tekrar bir Bulgar Krallığı (II. Bulgar Krallığı) kurulmuştur. Ancak bu devletin de ömrü yaklaşık 2 asır sürebilmiştir (Özlem, 2019a: 25-26). Bulgaristan 1396 (Niğbolu Zaferi) yılında ise Osmanlılar tarafından

alınmıştır. Bu tarihten sonra yaklaşık 500 yıl Osmanlı hakimiyetinde kalan ülke 1908 yılında Osmanlı Devleti'nden koparak bağımsızlığını ilan etmiştir. Ülke 1947-1990 yıllarında sosyalist rejim ile yönetilmiş ve bu tarihten sonra çok partili demokrat rejime geçmiştir (Gümüş, 2004: 58). Geçmişte siyasi açıdan Doğu Bloğu'nda yer alan Bulgaristan, sosyalist rejimin sıkı denetiminden dolayı kendi içine kapanmıştır. Fakat 1990'lı yıllardan itibaren Batı Avrupa ile bağlantılarını giderek arttıran ülke, komşusu Türkiye ile olan ilişkileri geçmişte yaşanan ve atlatılması oldukça güç olan sorunlardan (Balkan Türkleri sorunu vb.) dolayı pek gelişmemiştir (Özey, 1999: 250-251).

Bulgaristan'ın Nüfus Coğrafyası: Nüfusu giderek azalma gösteren Bulgaristan'ın nüfus artış hızı ülkedeki azınlıklar dışında (Türkler, Romanlar) oldukça düşüktür (negatiftir). Nüfus yoğun olarak başkent Sofya, Tuna ve Meriç vadisi ile Burgaz civarında toplanmıştır. Nüfusun en büyük bölümünü Bulgarlar oluşturmaktadır ve ülkedeki en büyük etnik azınlık grubunu ise yoğun bir şekilde Filibe, Hasköy, Kırcaali, Mestanlı bölgelerinde ve kuzeyde Deliorman bölgesinde yaşamlarını sürdüren Türkler oluşturmaktadır (Erdoğdu, 1996: 32). NSI 31 Aralık 2019 verilerine göre, Bulgaristan nüfusu 6 951 482 olarak belirlenmiştir. Sonraki alt bölümde ülkenin demografik durumu ayrıntılı bir şekilde işlenecektir ancak 2019 yılında ülkenin nüfus özelliklerini Şu Şekilde özetlemek mümkündür: nüfusu azalan, hızla yaşılanan, dengesiz bölgesel dağılımı olan, canlı doğum sayısı ve kaba doğum oranları azalan, bebek ölümleri azalan, ölüm sayısı azalmakta olan ancak kaba ölüm oranı artış gösteren, evlilik ve boşanma sayısı artan ve doğumda yaşam beklentisi yükselen bir ülkedir. Ayrıca ülkede kırsal kesimde yaşam şartlarının elverişli olmamasından dolayı kırsal alanlarda yaşayan nüfusta yıllar içerisinde bir azalma meydana gelmiştir. Bu nedenle de şehirlere hızlı bir şekilde göç hareketi başlamıştır. Örneğin; 1887 yılında şehirselle nüfus oranı sadece %18,8 iken bu oran 1920'de %20, 1926'da ise ancak %20,6'ya kadar yükselbilmiştir. Fakat 1956 yılına gelindiğinde bu oran hızlı bir şekilde %33,6'ya çıkmış, 1975'te %58, 2001'de %69 ve nihayetinde 2008 yılında %71'e yükselmiştir (Özey, 2010: 149). 2019 NSI verilerine göre kentsel alanlarda ülke nüfusunun %73,7'si yaşarken %26,3'ü kırsal kesimde ikamet etmektedir.

Bulgaristan'ın Ekonomik Coğrafyası: Bulgaristan ekonomisinin temelini tarım oluşturmaktadır. Dolayısıyla Bulgaristan bir tarım ülkesidir ve ülkede tarımın yanında hayvancılık da gelişmiştir. Ülkede buğday, arpa, mısır, tütün, ayçiçeği, Şeker pancarı ve meyve tarımı yapılmaktadır (Hoş, 2007: 14). Tahıl ekiminin yoğunlukta olduğu orta

derecede verimin alındığı bu ülkede devlete ait büyük çiftlikler dikkat çekmektedir. 1987 yılında 285 adet olan bu çiftliklerin büyük bir bölümü 1991 yılında çıkarılan bir kanun ile halka verilmiştir. Ekonomide tarımın yanında ülkenin ihtiyaçlarını karşılamak ve fazlasını ihraç etmek üzere bir takım sanayi faaliyetleri de söz konudur. Bulgaristan topraklarının kullanışı ise; ekili topraklar %39,3, ormanlar %32, çayır ve otlaklar %17, geriye kalan boş sahalar %12 şeklindedir. Tarım alanlarının çoğu buğday üretimine ayrılırken, mısır, sebze tarımı, gül, ispirto (kara erikten), tütün, ayçiçeği, şeker pancarı ve pamuk üretimi de ülke tarımında oldukça önemlidir. Bulgaristan'da en fazla koyun yetiştirilir (7 milyon) buna karşın beslenen keçi sayısı (600 000) koyun sayısının onda biri etmemektedir. Domuz yetiştiriciliği (4 milyon) daha çok köylerde yapılmaktadır. Sığır yetiştiriciliği nispeten az iken (1,4 milyon) yetiştirilen sığırlar iyi soydandır. Bulgaristan'ın güneyinde ipek böcekçiliği yapılırken son senelerde ülkede arıcılığa da önem verilmektedir. Ülkenin yaklaşık üçte birini kaplayan ormanlar ise Bulgaristan'ın dış ticareti ve sanayisi için ham madde sağlamaktadır. Yeraltı kaynakları göreceli olarak fakirdir ancak kendisine cevap verebilecek özelliktedir. Ülkede ilk olarak tarım ürünlerine dayanan sanayi gelişirken sonraları dokuma fabrikaları ve ağır maden endüstrisi gelişmiştir. Bulgaristan'ın dış ticaretinde tarım ürünleri başrolde fakat dış ticarete görülen açık, yaz aylarında Karadeniz kıyılarından (Varna ve Burgaz) kış aylarında ise Balkan Dağları ve Rodoplar'daki turistik alanlardan sağlanan gelirler ile kapatılmaktadır (Gözenç, 1998: 169-174). Ülkenin ekonomisine can veren bir diğer faaliyet ise panayırlardır. Bu panayırların en önemlileri ise Pazarcık, Şumnu, Karasu, Eski-Cuma ve Suvarova panayırlarıdır (Atabay, 2013: 12).

Soğuk Savaş dönemi boyunca Doğu Bloğu'nun etkisinde kalan Bulgaristan 1990'lı yıllardan itibaren komünist tek parti egemenliğini yıkararak demokratikleşme yolunda çok partili hayata dahil olmuş ve ardından da kapitalist sisteme geçiş yapmıştır. Bulgaristan'ın 2007 yılında Romanya ile birlikte AB'ye katılmasıyla birlikte ülkede yeni bir ekonomik dönem başlamıştır. Her iki ülkede bu süreçte kişi başına düşen gayri safi yurtiçi hasılasını (GSYİH) her geçen yıl arttırmış ancak yine de GSYİH bakımından AB'nin en fakir ülkeleri olarak kalmışlardır. Geçmişte Romanya, Bulgaristan'a göre daha fakir bir ülke olmasına rağmen ekonomik gelişmeler ışığında günümüzde Bulgaristan AB'nin en fakir ülkesi unvanını kazanmıştır (Şimdi, 2013: 27-29). Özellikle ihracata bağlı bir büyüme stratejisi izleyen ve kriz nedeniyle pazarının daralması ile yüzleşen Bulgaristan'ın ekonomisi hem dış talebe hem de dış yardıma son derecede muhtaç kalmıştır. Ancak Bulgaristan'ın son

dönemde iç siyasetinin istikrarlı olması nedeniyle ülke ekonomisi, küresel ekonomideki dalgalanmanın aksine nispeten daha az etkilenmiştir (Eren ve Eren: 2019, 20). T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği 2018-2019 verilerine göre Bulgaristan'da ekonomi serbest piyasa şartlarına göre işlemektedir. Dolayısıyla da ülke dışa açıktır ve özel sektörü orta düzeyde gelişmiş bir ekonomiye sahiptir. Aynı zamanda Dünya Bankası'na göre Bulgaristan ekonomisi üst orta gelirli ekonomilerden biridir. Öte yandan Bulgaristan'ın 1 Ocak 2007 tarihinde AB'ye tam üye olması nedeniyle ülke AB üyeliği koşullarını karşılamak amacıyla ekonomik yapısında önemli değişiklikler gerçekleştirmek zorunda kalmıştır. Bu değişiklikler ışığında 2007-2018 yılları arasında Bulgarların gelirleri AB ortalamasının %40'ından %50'sine yükselmiştir. Ülkedeki yoksulluk ise üçte iki oranında azalarak %22'ye düşmüştür. Fakat tüm bu olumlu gelişmelerin aksine Bulgaristan hala AB'nin en fakir ülkesi olmayı sürdürmektedir. Bulgaristan'ın GSYİH ise 50 429 milyon Euro ve ülkede kişi başına düşen GSYİH 7 127 Euro'dur. Ülkede ortalama aylık ücret 574 Euro iken asgari ücret 2018 yılında 261 Euro, 2020 yılında 312 Euro'dur (T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği ve T.C. Filibe Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği, 2018).

Bulgaristan'ın başlıca ticaret ortakları Almanya, Rusya, İtalya, Türkiye, Romanya ve Yunanistan'dır. Başlıca ihracat kalemleri ise tekstil, ayakkabı, demir-çelik, makineler ve aksamı ile mineral yakıtları iken başlıca ithalat kalemleri makineler ve aksamı, metaller, kimyasallar, plastik ve mineral yakıtlardır. T.C. Sofya Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği ve T.C. Filibe Başkonsolosluğu Ticaret Ataşeliği'nin 2018 yılında birlikte yayınladıkları Bulgaristan Ticaret ve Yatırım Rehberi'ne göre, ülkenin ekonomisi dünyada 77. sırada yer almaktadır. Bulgaristan ekonomisinin sektörlere göre dağılışı ise: %67,4 hizmetler, %28,3 sanayi ve %4,3 tarım şeklindedir. Ülkedeki toplam işgücü 3,36 milyon kişidir. Son olarak NSI 2019 yıllık raporlarına değinmek gerekirse ülkenin GSYİH'si yaklaşık %8,5 oranında gerilemiş istihdam oranı %72,2 değerinde, ülkedeki işsizlik oranı ise %5,9 şeklinde gerçekleşmiştir.

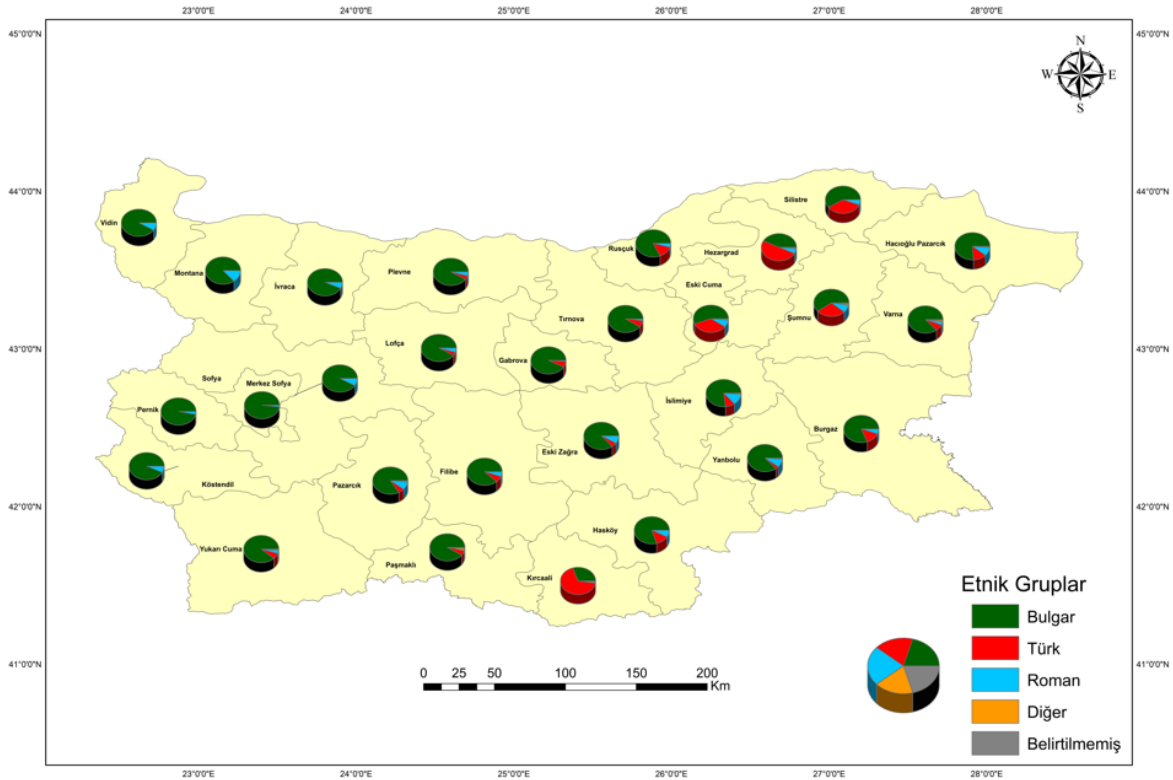
Bulgaristan'ın Jeopolitik Önemi: Bulgaristan bulunduğu konum itibariyle günümüzde hem Türkiye hem de Avrupa ülkeleri açısından büyük bir jeopolitik öneme sahiptir. Bununla birlikte farklı dinlerin ve ulusların, farklı politik ve kültürel kuşakların harmanlandığı bir jeokültürel ve jeopolitik pota görünümündedir. Ülke Müslüman ve Hristiyan medeniyetlerinin, Doğu'nun ve Batı'nın, sosyalizmin ve kapitalizmin uzun dönemler boyunca kimi zaman kaynaştığı kimi zaman ise çatıştığı jeopolitik bir saha

olmuştur (Atasoy, 2015: 309). Genel olarak Bulgaristan'ın jeopolitik önemini özetlersek; “Asya ve Avrupa kıtaları arasında, Karadeniz ve Akdeniz ülkeleri arasında, Tuna ve Balkan ülkeleri arasında, Batı Avrupa ve Ortadoğu ülkeleri arasında, NATO ve BDT arasında, Ortodoks Dünyası ile İslâm Dünyası arasında, Hristiyan ve Müslüman uygarlıkları arasında, AB ülkeleri ile Hazar ve Arap ülkeleri arasında, çok gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında, Doğu medeniyeti ile Batı medeniyeti arasında köprü ve geçiş konumuna sahip bir ülke” olduğundan dolayı jeopolitik konumu bakımından son derece önemli bir ülkedir (Atasoy, 2010a: 218). Ayrıca AB dış sınırını oluşturan Bulgaristan, Avrupa sınırını koruma ve yasadışı göç ile mücadele etmede de önemli bir kilit ülkedir (Ivanov ve Naydenov, 2018: 2).

4.2. Bulgaristan'ın Etnik Yapısı

Balkan ülkelerinde 20. yüzyıla kadar etnik mozaik bir arada tutunmayı başarmıştır. Ancak Balkan ülkeleri (Yugoslavya hariç) 1950'lere gelindiğinde ise tek etnisiteli hale gelmiş ve dolayısıyla özel Balkan karakterinin çoğunu yitirmişlerdir. Bunun sonucunda 20. yüzyıl, bölgenin bin yıllık özelliği olan etnik ve kültürel çeşitliliğin yok oluşuna şahit olmuştur. Nihayetinde 1990'larda da çok etnisiteli Yugoslavya çökmüş, toprakları üzerinde homojen devletlerin kurulmasıyla birlikte, geleneksel anlamda Balkanlar varlığını yitirmiştir. Son olarak bölgedeki pek çok ülkenin NATO ve AB gibi pan-Avrupa ve Atlantik ötesi örgütlere katılmasıyla birlikte Balkanlar kendine has görünümünü kaybetmiş ve Avrupa'nın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Wachtel, 2009: 110). Bulgaristan da diğer Balkan ülkelerinde olduğu gibi pek çok etnik halka ve azınlığa ev sahipliği yapan bir ülke konumuna gelmiştir. Hem etnik hem de dinsel nüfus yapısından dolayı Bulgaristan heterojen bir beşerî özellik taşımaktadır. Bundan dolayı Bulgaristan'da azınlıklar renkli bir mozaik oluşturmaktadır (Atasoy, 2015: 458). Bulgaristan'da yaşayan çoğunluk halk Bulgarlar iken azınlık olan etnik halklar; Türkler, Romanlar, Ulahlar, Ermeniler, Karakaçanlar, Yunanlar ve Yahudilerdir. Bulgaristan anadili Bulgarca olmayanları azınlık olarak tanımladığından dolayı Pomak nüfusu Bulgaristan'da Bulgar olarak görülmektedir. Ülkede Makedonlar da vardır, lakin Bulgaristan devleti onları azınlık olarak kabul etmemektedir. Bulgaristan'a göre Makedonlar Bulgar'dır ve Makedonca da Bulgarcadır. Bulgaristan'ın bu tutumu 1989'dan itibaren Bulgaristan Makedonyası özerkliği adına pek

çok hareket gerçekleşmesine neden olmuştur (Gökdağ, 2012: 10-12). Bulgaristan'ın azınlıklara karşı takındığı bu tutum oldukça dikkat çekicidir. Çünkü kendi sınırlarında kalan azınlık halklara karşı sergilediği tavır ile sınırları dışında kalan Bulgar azınlıklara karşı gösterdiği tutum fazlasıyla farklılık göstermektedir. Bulgaristan gerek Balkan Savaşları'nın gerekse I.ve II. Dünya Savaşı'nın bir sonucu olarak topraklarını kaybetmiş ve bu topraklarda yüzbinlerce Bulgar, Bulgaristan Devleti'nin sınırlarının dışında kalarak o topraklarda azınlık durumuna düşmüştür. Aynı şekilde bu savaşların sonucunda Bulgaristan topraklarında da Sırp, Rumen, Yunan, Makedon ve Türkler azınlık statüsünde yaşamlarını sürdürmek zorunda kalmışlardır. Bunun üzerine Bulgaristan komşu devletlerde kalan soydaşlarının (etnik Bulgarlar) haklarından (tez, makale, kitap, gazete, haber vb. yollar aracılığıyla) sıklıkla söz etmiş ve savunmuştur ancak kendi topraklarındaki azınlıkları ise yok saymış ve onların haklarını görmezden gelmiştir (Atasoy, 2011: 32-40).

Şekil 2: 2011 nüfus sayımı verilerine göre Bulgaristan'ın etnik yapısı

Kaynak: Yıldırım, 2018: 122-127

Bulgaristan diğ er Balkan ÷lkelerinde de olduğ u gibi oldukça kompleks bir etnik yapıya sahiptir (Ş ekil 2). Bu karmaş ık coğ rafya nüfusunun yaklaşık %85'ini Bulgarlar oluşturmaktadır. Geriye kalan kısmı ise %9,5 ile T÷rkler, %4,6 ile Romanlar ve %1,5 pay ile diğ er etnik uluslar meydana getirmektedir (Sürgevil ve Özgün, 2012: 229). Daha önce de bahsedildiğ i gibi Pomaklar ayrı bir etnisite olarak kabul edilmemekte ve Bulgar nüfusa dahil edilmektedir. Ancak Pomaklar Bulgaristan'da yoğun bir nüfus varlığ ı göstermektedir. Bu bölümde Bulgaristan'da Bulgarlara, Pomaklara, Romanlara ve T÷rklere Bulgaristan'daki yoğun nüfus varlıkları nedeniyle ayrıca değ inilmiştir:

Bulgarlar: Osmanlı Devleti'nde yaşayan tüm ulusların kendine ait bir özelliğ i vardır; T÷rkler memur, Arnavutlar asker, Sırlar ç oban, Rumlar denizci, Yahudiler hırdavatç ı, Ermeniler bankacı, Romanlar demirci ve Bulgarlar köylüdür (Atabay, 2012b: 18). Bulgaristan toprakları Asya'dan Avrupa'ya yönelik göçlerde bir köprü vazifesi görmüştür. Bu topraklardan konumu gereğ i pek çok halk geç miştir; Sarmatlar, Hunlar, Avarlar, Kumanlar gibi. Ancak en nihayetinde bu topraklara yerleşen ve adını veren ulus ise Bulgarlar olmuştur (Atabay, 2013: 12). Günümüzde Bulgaristan nüfusunun büyük bir bölümünü Bulgar çoğ unluk oluşturmaktadır. Bulgarların ataları olan Ön-Bulgarlar M.S. 1. yüzyıldan itibaren Orta Asya'dan Avrupa'ya göç etmiş ve ilk olarak da Hazar Deniz'i ve Karadeniz arasındaki bölgeye yerleşmiş olan göçebe Ođ uz T÷rkleri'dir. Ancak Bulgarlar günümüzdeki Slav özelliklerini ise M.S. 9. yüzyılda kazanmışlardır. Bu yüzyıldan itibaren Slavlarla birlikte teşkilatlanarak onların etkisi ve himayesine girmişlerdir. Sonuç olarak bu dönemden sonra Bulgarlar yeni bir Hristiyan Bulgar ulus karakteri oluşturmışlardır (Bıçaklı, 2016: 41-43). Etimolojik olarak Bulgar kelimesine değ inmek gerekirse; Bulgar, T÷rkçe kökenli bir kelimedir ve 'bulamak' kelimesinden türemiştir. Bu da Bulgarların T÷rklerden geldiğ ine dair bir kanıt oluşturmaktadır. Ancak tarih sahnesine her ne kadar bir T÷rk kavmi olarak çıksalar da, Bulgarlar; geçirdikleri dönüşüm ile kökenleri ve etimolojik olarak adlarının T÷rkçe olması dışında günümüzde T÷rklerle hiçbir bağ ları kalmamıştır (Özlem, 2019: 23-24).

Pomaklar: 1878 yılında parçalanan Osmanlı topraklarında kurulan Bulgar Devleti topraklarında Müslüman topluluklar kalabalık ve heterojen bir azınlık grubu meydana getirmektedir. Bu Müslüman azınlıkların başında T÷rkler, Pomaklar, Romanlar, Tatarlar, Yörükler, Aleviler ve Ç erkezler gelmektedir. Osmanlı döneminde tüm bu Müslüman

gruplara Türk denilmesinden dolayı o dönemde Pomakların da kendilerini Türk olarak adlandırması gayet doğaldır (Atasoy, 2013: 141). Ancak Pomaklara “Bulgarcanın bir lehçesi ile konuşan Müslüman bir halktır” (Koyuncu, 2013: 139) diyebiliriz. Pomakların kökeni konusunda ise birçok görüş ve tartışma vardır. Bunların çoğu siyasi temellidir. Dilleri Slavca kökenli olduğu için Pomakların Türk kökenli olmadıkları aksine İslamlaşmış Sırp, Bulgar ve hatta Rum olduklarına dair iddialar söz konusudur. Özellikle Pomak nüfusun yoğunluk gösterdiği Bulgaristan, Pomakları Müslümanlaştırılmış Bulgar olarak tanımlarken Yunanistan ise onları Müslümanlaştırılmış Grek olarak adlandırmaktadır. Tabii bu iddiaların Pomakların tarihiyle hiçbir alakası yoktur. Tarihi gerçekler ve belgeler Pomakların 11. yüzyıl ile birlikte Pirin, Vardar Makedonyası ve Rodoplar’a yerleşmiş Kuman Türkleri’nin torunları olduklarını kanıtlamaktadır. Balkanlar’daki Kuman Türkleri on birinci yüzyılda Şamanizm’i terk ederek Müslümanlığa geçmişler ve Osmanlı döneminde de Balkanlar’a göç eden Türkmen ve Osmanlılarla kaynaşmışlardır. Ancak Bulgarlar ve Yunanlar bu gerçekleri inkâr etmektedirler. Dil farklılığını öne sürerek Pomakların Türk olmadıklarını aksine kendi nüfuslarına ait olduklarını öne sürmektedirler (Memişoğlu, 2005: 14). Pomakların konuştuğu dil olan Pomakçanın ise Türkçe, Bulgarca ve az miktarda da Yunanca kelimelerden oluştuğu öne sürülmektedir. Fakat konuşulan Pomakça kelimelerin %30’u Ukrayna Slavcası, %25’i Kuman Kıpçakçası, %20’si Oğuz Türkçesi, %15’i Nogayca ve %10’u Arapça kelimelerdir (Kâmil, 2017b: 436).

Bulgaristan devleti konuştuğu dilin Bulgarca olmamasına rağmen Pomakları Bulgar olarak görmektedir ve Bulgaristan tarih boyunca Pomakları yaşadıkları ülke veya bölgelere göre farklı terimlerle adlandırmışlardır: Ahryani, Torbeşi, Poturnatsi, Agaryani gibi. Sosyalist dönemde ise “Balgaromohamedani” veya “Balgari-Müsülmani” tanımlaması bilimsel literatürde egemen olmuştur. Bu dönemde yine yaygın olarak kullanılan “İslamizirani Balgari” terimi Bulgarların zorla Müslümanlaştırıldıklarını; yani Pomakların aslında Hristiyan Bulgarlar olduklarını, Osmanlı’nın zorlamasıyla İslam dinini seçtiklerini vurgulamaktadır (Atasoy, 2013: 141-142). Bulgaristan’ın Bulgar olarak nitelendirdiği Pomakların önemli bir bölümü Rodoplar’da ve Makedonya’nın doğusunda yaşamaktadır. Küçük gruplar halinde ise Pomaklar; Lofça, Plevne, Rahova, Filibe ile eski Selanik, Manastır, Kosova ve İşkodra vilayetlerinde hayatlarını sürdürmektedir. Pomak bölgeleri ilk olarak Osmanlı ve Bulgar Devlet’i arasında paylaşılmış daha sonra 1912 yılında Yunanistan ve Bulgaristan Devletleri arasında bölüştürülmüştür. Pomaklar bugün Bulgaristan,

Yunanistan, Arnavutluk, Makedonya ve Türkiye’de yaşamlarını sürdürmektedir (Aksoy, 2019: 1).

Romanlar: Dünyanın çoğu ülkesinde ve bölgesinde yaşayan Romanlar Gypsies, Zigeuner, Gitanos, Heiden, Cigani, Çingene vb. isimlerle bilinmektedir. Yaşamlarını sürdürdükleri yer fark etmeksizin Romanlar bulunduğu toplumun çoğunluğundan farklılık gösterirler ve bu nedenle de hem bilimin (ilk olarak 18. yy’da) hem de popüler kültürün dikkatini çekmektedirler (Dişli, 2016: 98). Dünyanın farklı yerlerinde farklı farklı isimlerle tanımlanan bu gruba dünyaca kabul edilecek ortak bir isim ancak Londra’da 1971 yılında gerçekleştirilen Birinci Dünya Roman Kongresi’nde verilmiş ve bu kongrede Romanlara Roman dilinde ‘insan kişi’ anlamına gelen “Roma” (Türkçesi Roman) ifadesinin kullanılması kararlaştırılmıştır. Ülkemizde ise bu etnik gruba yaygın olarak “Çingene” ifadesi kullanılmaktaydı ancak son yıllarda bu ifade yerini “Roman” ifadesine bırakmış ve yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Çalışkan, 2016: 54).

Etnik kökeni Kuzey Batı Hindistan’a dayanan Romanlar topraklarını 9. ve 10. yüzyıllarda bırakarak ilk kol olarak Afganistan, İran, Anadolu ve Balkanlara göç etmişlerdir. Daha sonra ikinci kol olarak Afganistan, İran, Ermenistan, Rusya ve Balkanlara ilerlemişler, üçüncü kol olarak da Afganistan, İran, Suriye, Filistin, Kuzey Afrika ve İspanya’dan Avrupa’nın çeşitli ülkelerine 15. yüzyılda varmışlardır (Çetin, 2017: 89). Romanlar bugünkü Bulgaristan topraklarına ise 13. yüzyılda yerleşmeye başlamışlardır. Osmanlı döneminde Romanlar kendi dillerini, kültürlerini, gelenek ve göreneklerini özgürce yaşamışlar ve yaşatmışlardır. Bu nedenle de Avrupa’nın diğer ülkelerinde yaşayan Roman aileler 16-18. yüzyıllarda Osmanlı’ya göç etmiş ve sayıları Balkan topraklarında hızla artmıştır. Bundan dolayı günümüzde yüksek oranda Romanların; Bulgaristan, Romanya, Yunanistan, Sırbistan, Hırvatistan, Makedonya ve Bosna-Hersek gibi Balkan devletlerinde yaşamlarını sürdürmeleri Osmanlı Devleti’ne dayanmaktadır (Atasoy ve Ertürk, 2010: 90-91). Bugün ise Bulgaristan’ın toplumsal yaşamında en dezavantajlı etnik unsuru Romanlar oluşturmaktadır ve ülkedeki en marjinal grup Romanlardır. Romanlar ne yazık ki Bulgaristan’da en temel ihtiyaçlarını (istihdam, sağlık, eğitim gibi) dahi karşılamada sorunlar yaşayan bir azınlık gruptur. Ülkenin çoğunluk kesimi tarafından dışlanan halk Bulgaristan’da yaşamlarını izole bir şekilde sürdürmektedirler (Özlem, 2016: 75). Bulgaristan’da “ötekiler”, “diğerleri” olarak tanımlanan Romanları iki gruba ayırabiliriz: Bulgar Çingenesi (%47,3) ve Türk Çingenesi (%46,7). Bu her iki büyük Roman topluluğu kendisini Bulgaristan’da yerli olarak

görmektedir. Ayrıca bu gruplara ek olarak ülkede Romanya Çingenesi (%5) ve gezgin/konar-göçer Romanlardan (%1,5) da bahsedebiliriz (Kâmil, 2020: 641-643).

Türkler: Bulgaristan Türklerine değinmeden önce ilk olarak kısaca da olsa belirtmek gerekir ki yurdumuzda Bulgaristan'dan göç eden soydaşlarımıza “Bulgar Türkü”, “Bulgar Göçmeni”, “Bulgar Muhaciri” hatta “Bulgar” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Ancak soydaşlarımızı tanımlamak için kullanılan bu gibi ifadeler oldukça yanıltır ve aynı zamanda da soydaşlarımız için son derece can sıkıcı ve kırıcı ifadelerdir. “Bulgar Türkü” ya da “Bulgar göçmeni” gibi ifadeler yerine “Bulgaristan Türkü” ya da “Bulgaristan göçmeni” şeklindeki adlandırmalar soydaşlarımız için kullanılacak en doğru ifadeler olacaktır (Yıldırım, 2018: 11-12). Bulgaristan'da azınlık denilince akla gelen ilk grubu Türkler oluşturmaktadır. Bulgaristan topraklarındaki Türklerin varlığına gelecek olursak, tarihsel olarak şu şekilde özetleyebiliriz: Bulgaristan topraklarında Türklerin varlığı düşünüldüğünün aksine Osmanlı İmparatorluğu'ndan daha da eskiye dayanır. Bu toprakların en eski Türk sakinleri Karadeniz'in kuzeyinden gelerek bu sahaya yerleşen Türk boylarıdır. 378 yılında Avrupa Hunlarının Tuna'yı geçerek Trakya'ya kadar topraklarını genişlettiği bilinmektedir. Bu dönemden sonra da Bulgaristan topraklarında diğer Türk boyları; Avarlar, Ogurlar (Bulgarlar), Peçenekler, Oğuzlar (Uzlar) ve Kumanlar yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Yıldırım, 2015: 94).

Osmanlı Devleti'nin Sofya'yı 1385 yılında fethetmesiyle birlikte Bulgaristan'da beş asır sürecek bir Türk hakimiyeti başlamıştır. Osmanlı'nın uyguladığı iskân politikası nedeniyle Anadolu'nun belirli bölgelerinden pek çok Türk buralara yerleştirilmiştir. Bulgaristan topraklarında Türk kültürünü ve medeniyetini canlı tutan Türk halkı 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (Doksanüç Harbi)'na değin bu topraklarda yaşamışlarını sürdürmüşlerdir (Dalkılıç ve Biçer, 2014: 120). Anadolu'dan Türk göçleri ilk olarak I. Beyazıt döneminde başlamış, Türkler yoğun olarak Serez dolayları ve Vardar Ovasına yerleştirilmiştir. Bu göçler Fetret döneminde dahi devam etmiştir. İkinci Murat ve Fatih döneminde Anadolu'dan Balkanlara Türk hareketi yoğun olarak sürmüş ve bu dönemlerde Türkler günümüz Türk Trakya'sı, Vize civarı ve yoğun bir şekilde Filibe ile Dobruca bölgelerine yerleştirilmiştir (Kuyucuklu: 1987: 319-320). Doksanüç Harbi ise Bulgaristan Türklerinin Balkanlar'dan Anadolu'ya yönelik ilk büyük göç hareketine neden olmuş (Çolak, 2013: 115) ve bu göçler uzun bir dönem boyunca devam etmiştir. 1878'den 1989 yılına kadar toplamda 1 740 000 Bulgaristan Türkü topraklarını geride bırakarak Türkiye'ye

göç etmek zorunda kalmıştır. Tüm bu göçlere rağmen günümüzde Türkler hala Bulgaristan'da yoğun bir şekilde varlıklarını sürdürmektedir, Bulgaristan'da Türk nüfusunun yoğunlaştığı bölgeler ise şu şekildedir: Deliorman bölgesi (Şumnu, Razgrad, Eski Cuma (Targovişte)), Dobruca bölgesi (Hacıoğlu Pazarcık (Dobriç)), Silistra, Akkadınlar (Dulova) ve Rodop bölgesi (Kırcaali ve Hasköy çevresi) (Yiğit, 2015: 963).

Bulgaristan Türklerini tanımlamak gerekirse 19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Tuna ve Edirne vilayetlerinde yaşayan Türklerdir diyebiliriz. Bu topraklarda yaşayan Türklerin "Bulgaristan Türkleri" haline gelişi ise ancak bu iki vilayetin Bulgaristan ülkesi haline gelmesi ile gerçekleşmiştir. Bulgar devletinin kurulup genişlemesi ise üç aşamada meydana gelmiştir: Birinci aşama; 1877-1878 Türk-Rus Savaşı sonrasında Berlin Antlaşması'nın imzalanması ve Sofya, Vidin, Rusçuk, Tırnova ve Varna sancaklarında Bulgar prensliğinin kurulmasıdır. İlk aşamanın sonucu olarak bu sancaklarda yaşayan Türkler Osmanlı topraklarından koparılmıştır. İkinci aşama; yine Berlin Antlaşması ile Filibe (Plovdiv) ve İslimye (Sliven) sancaklarında imtiyazlı bir Doğu Rumeli vilayeti kurulmasıdır. 1885 yılına gelindiğinde ise bu vilayet Bulgar Devleti sınırlarına katılmıştır. Bunun sonucunda Bulgar Anschluss'u ile birlikte Doğu Rumeli Türkleri de Bulgar yönetimine geçmiştir. Üçüncü yani son aşama ise 1912-1913 yıllarında gerçekleştirilen Balkan Harbi sonunda Trakya ve Rodoplar bölgesindeki dokuz Türk ilçesinin (Kırcaali, Eğridere, Koşukavak, Darıdere, Mestanlı, Ortaköy, Dövlén, Paşmaklı ve Nevrokop) Bulgaristan yönetiminin eline geçmesidir. Bulgaristan böylece adım adım büyüyerek parça parça da olsa bu topraklardaki Türk nüfusunu boyundurluğu altına almıştır. Son olarak Bulgaristan, 1940 yılında Güney Dobruca'yı Romanya'dan alarak bu topraklarda yaşayan Türkleri de sınırına katmıştır. (Şimşir, 1986: 17). Böylece Bulgaristan günümüzde Balkanlarda en fazla Türk azınlığa sahip ülke konumuna gelmiştir.

4.3. Bulgaristan'ın Nüfus Yapısı

Bulgaristan Emareti Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra gerçekleşen Berlin Antlaşması ile kurulmuş ve yaklaşık bir yıl Ruslar tarafından yönetildikten sonra ülkenin başına Aleksandır Batenberg prens olarak geçmiştir. Bulgaristan Emareti'nin ilk nüfus sayımı da

1880 yılında yapılmıştır. Bu sayıma göre ülkedeki toplam nüfus 2 007 919 olarak belirlenmiştir. Toplam nüfus içerisinde Müslüman Türklerin nicel varlığı ise 578 060 (%28,8) olarak kayda geçmiştir (Yıldırım, 2018: 73-75).

Tablo 3

1880 yılında Osmanlı Devleti'ne bağlı imtiyazlı konumdaki Doğu Rumeli vilayetinde yapılan nüfus sayımı sonuçları

Etnik Grup	Nüfus	%
Bulgar	573 560	79,29
Türk	174 700	21,41
Rum	42 654	5,22
Roman	19 549	2,39
Yahudi	4 177	0,51
Ermeni	1 306	0,16
Genel Toplam	815 946	100

Kaynak: Yıldırım, 2018: 76 (İngiltere'nin Filibe konsolosu Temmuz 1883 tarihli raporundan).

Tablo 3'de 1880 yılında Osmanlı Devleti'nin imtiyazında bulunan Doğu Rumeli Vilayeti'nde yaşayan etnik ulusların toplam nüfustaki dağılımları verilmiştir. Buna göre 1880 yılında Doğu Rumeli Vilayeti'nin nüfusu toplam 815 946 kişiydi. Nüfusun 573 560 (%79,29)'ını Bulgarlar, 174 700 (%21,41)'ünü ise Türkler oluşturuyordu. Geriye kalan kısmı Rumlar 42 654 (%5,22), Romanlar 19 549 (%2,39), Yahudiler 4 177 (%0,51) ve Ermeniler 1 306 (%0,16)'den meydana geliyordu. Doğu Rumeli Vilayeti'nde Bulgaristan Emareti ile birleşmeden önce 1884 yılında tekrar bir sayım yapılmıştır. Bu sayım sonuçları ise Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4

1884 yılında Osmanlı Devleti'ne bağlı imtiyazlı konumdaki Doğu Rumeli vilayetinde yapılan nüfus sayımı sonuçları

Etnik Grup	Nüfus	%
Bulgar	682 757	69,95
Türk	200 500	20,54
Rum	53 045	5,43
Diğer	39 798	4,07
Genel Toplam	976 100	100

Kaynak: Yıldırım, 2018: 76.

Tablo 4'deki verilere bakıldığında 1884 yılında Osmanlı Devleti'ne bağlı Doğu Rumeli Vilayetinde yapılan sayımda toplam nüfus 976 100'e çıkmış ve Türk nüfus 200 500 (%20,54) olarak kaydedilmiştir. Ancak bu sayımda da Bulgarlar 682 757 kişilik nüfusuyla (%69,95) vilayetteki çoğunluğu oluşturmuştur.

Tablo 5

Bulgaristan'ın 1887 yılı nüfus sayımı sonuçları

Etnik Grup	Nüfus	%
Ortodoks	2 424 371	76,86
Müslüman	676 215	21,44
Katolik	18 505	0,59
Protestan	1 358	0,04
Yahudi	24 352	0,77
Ermeni	9 574	0,3
Toplam	3 154 375	100

Kaynak: Yıldırım, 2018: 78 (Bulgaristan Devleti'nin 1911'de yayınladığı verilere göre).

1887 sayımında öncekilerden farklı olarak etnik gruplar inanç farklılıklarıyla birlikte verilmiştir (Tablo 5). Tablo 5'de verilen 1887 yılı Bulgaristan nüfus sayımı sonuçlarını değerlendirdiğimizde; 1887 yılında ülkenin toplam nüfusunun 3 154 375 olduğunu görmekteyiz. Bu sonuçlara göre 1887 yılında Bulgaristan nüfusunun dörtte üçlük kısmını 2 424 371 nüfus ile Ortodokslar oluşturmaktadır. 676 215 (%21,44)'ini meydana

getirmektedir. Daha sonra sırasıyla 24 352 nüfus ile Yahudiler, 9 574 nüfus ile Emeniler, 18 505 nüfus ile Katolikler ve son olarak da 1 358 nüfus ile Protestanlar gelmektedir.

Tablo 6

Bulgaristan'ın 1892 yılı nüfus sayımı sonuçları

Etnik Grup	Nüfus	%
Ortodoks	2 606 786	78,74
Müslüman	643 258	19,43
Katolik	22 617	0,68
Protestan	2 384	0,07
Yahudi	28 307	0,86
Ermeni	6 643	0,2
Diğer	718	0,02
Toplam	3 310 713	100

Kaynak: Yıldırım, 2018: 78.

Tablo 6'da verilen 1892 nüfus sayımı verilerine göre Bulgaristan'da toplam nüfus yaklaşık 156 bin kişi artarak 3 310 713'e ulaşmıştır. Sayıma göre Bulgaristan'da Ortodoksların varlığı yükselirken Müslümanların toplam nüfustaki nicel varlığı önceki sayıma kıyasla 643 258 (%19,43)'e gerilemiştir. Toplam nüfustaki payları ise %19,43 şeklinde gerçekleşmiştir. Bu sayımda Ortodokslarda olduğu gibi ülkedeki Katolik, Protestan ve Yahudi halkta da artış söz konusudur. Ancak ülkedeki Ermeni nüfusta Müslüman nüfusta görüldüğü gibi bir azalma söz konusudur.

Tablo 7

Bulgaristan'da nüfusun etnik gruplara göre dağılımı (1900-1992)

Etnisite	1900	%	1905	%	1910	%	1920	%	1926	%	1934
Bulgar	2 888	77,1	3 203	79,4	3 518	83,2	4 036	83,3	4 557	82,4	5 204
	219		810		756		056		706		217
Türk	532	14,2	488	12,1	465	11	520	10,7	577	10,4	591
	340		010		641		339		552		193
Roman	89	2,4	99	2,5	22	0,5	98	2	134	2,4	149
	549		004		296		451		844		385
Tatar	18	0,5	17	0,4	18	0,4	-	-	6 191	0,1	-
	884		942		228						
Yahudi	33	0,9	37	0,6	40	0,9	43	0,9	46	0,8	48
	661		663		133		209		558		565
Ermeni	14	0,4	-	-	12	0,3	11	0,2	27	0,5	25
	581				932		509		332		963
Diğer	167	4,5	189	4,7	149	3,5	137	2,8	178	3,2	58
	049		146		527		407		558		616
Toplam	3 744	100	4 035	100	4 227	100	4 846	100	5 528	100	6 077
	283		575		513		971		741		939

Etnisite	1946	%	1956	%	1965	%	1975	%	1992	%
Bulgar	5 903	84	6 506	85,5	7 231	87,9	7 930	90,9	7 271	85,7
	580		541		243		024		185	
Türk	675	9,6	656	8,6	780	9,5	730	8,4	800	9,4
	500		025		928		728		052	
Roman	170	2,4	197	2,6	148	1,8	18 824	0,2	313	3,7
	011		865		874				396	
Tatar	-	-	5 993	-	6 430	0,1	5 963	0,1	4 515	0,1
Yahudi	44 209	0,6	6 027	0,1	5 108	0,1	3 076	0	3 461	0
Ermeni	21 637	0,3	21 954	0,3	20 282	0,2	12 526	0,1	13 667	0,2
Diğer	214	3,1	219	2,9	35 101	0,4	26 630	0,3	81 031	1
	412		304							
Toplam	7 029	100	7 613	100	8 227	100	8 727	100	8 487	100
	349		709		966		771		317	

Kaynak: Yiğit, 2015: 964.

Tablo 7'de ise 20. yüzyılda Bulgaristan'da gerçekleştirilen nüfus sayımı sonuçları verilmiştir. Buna göre Bulgar nüfusun 1990'lı yıllara kadar sürekli arttığını ancak 1992'de

Bulgarların ülkedeki etnik dağılımda payının bir önceki sayıma göre %5 azalarak %85,7'ye düştüğünü görmekteyiz. Bulgaristan'da Türklerin yirminci yüzyıl boyunca nüfustaki payları ise yaşanan savaşlar ve göçler nedeniyle dalgalanmalar yaşamıştır. 1900 sayımında Türkler 532 340 nüfusla ülkenin %14,2'sini oluştururken 1905 sayımında nüfusları 488 010'a gerilemiş, ülke nüfusundaki payı %12,1'edüşmüştür. 1910 sayımında da Bulgaristan'daki Türk varlığında azalma devam ederek Türk nüfusu 465 641 (%11)'e gerilemiştir. Ancak bu sayımdan sonra gerçekleştirilen 1920, 1926, 1934 ve 1946 sayımlarında Bulgaristan nüfusundaki Türk varlığı sürekli artmıştır. Ancak nüfusu bu dönemde her ne kadar artsa da toplam nüfustaki payı ise sürekli düşmüştür. 1956 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımında Türklerin nüfusu 656 025'e düşmüştür ve ülkedeki toplam nüfustaki payı %8,6'ya gerilemiştir. 1965 sayımında ise Türklerin nüfusu 780 928'e yükselmiş ve payları da %9,5'e çıkmıştır. Ancak 1975'de yine Bulgaristan'da Türklerin nüfustaki payının 730 728 ile %8,4'e gerilediğini görmekteyiz. 20. yüzyılda gerçekleştirilen son nüfus sayımı olan 1992 sayımında ise Türklerin nüfusu 800 052 kişi olarak hesaplanmış ve toplam nüfustaki oranları %9,4'e yükselmiştir.

Tablo 8

Jivkov hükümetinin Kasım 1989'da yıkılmasının ardından Bulgaristan'da gerçekleştirilen nüfus sayımı sonuçları

Etnik Gruplar	1992	2001	2011
Bulgarlar	7 271 185	6 655 210	5 664 624
Türkler	800 052	746 664	588 318
Romanlar	313 396	370 908	325 343
Diğerleri	102 684	156 119	786 285
Toplam	8 487 317	7 928 901	7 364 570

Kaynak: Özlem, 2017: 173.

Tablo 8 incelendiğinde Bulgaristan nüfusunun 1992'den itibaren hızlı bir şekilde azaldığı görülmektedir. 1992 yılında ülke nüfusu 8 487 317'ye gerilerken, 2001 yılında 7 928 901'e, son olarak da 2011 sayımında nüfus miktarının 7 364 570'e düştüğü görülmektedir. Bu azalmada en dikkat çekici olan grup ise Bulgarlardır. Bulgarlar 1992 sayımında 7 271 185 nüfusa sahipken bu sayı 2001 sayımında 6 655 210'a, 2011 sayımında

ise 5 664 624'e gerilemiştir. Sadece on dokuz yılda Bulgaristan topraklarında yaklaşık 1,6 milyon Bulgar nüfustan silinmiştir. Ülkedeki Türklerin nüfusu da tıpkı Bulgarlarda olduğu gibi 1992 sayımı ile birlikte sürekli azalmıştır. 1992 yılında Bulgaristan'daki Türklerin nüfusu 800 052 iken 2001 yılında 746 664'e 2011 yılında ise 588 318'e düşmüştür. Ülkedeki Romanların nüfusu ise 1992 yılında 313 396'dır. 2001 nüfus sayımında yalnızca Romanların nüfusu artarak 370 908'e yükselmiştir. 2011 yılında ise Romanların nüfusu 2001 yılına nazaran 325 343'e düştüğü görülmektedir. Ancak gerek Romanların gerekse Türklerin nüfuslarının bu oranda düşmesi imkansızdır. Bu imkansızlığı ise Tablo 12'deki diğerleri kısmının sadece on yılda yaklaşık beşe katlanması iyi bir şekilde açıklamaktadır.

Bulgaristan Cumhuriyeti'nin Nüfus Artış Hızı Değişimi: 20. yüzyılda Bulgaristan nüfustaki değişimleri üç farklı döneme ayırarak özetlemek mümkündür. 1900-1946 yılları arası birinci dönem; yüksek nüfus artışı dönemi, 1946-1985 yılları arası ikinci dönem; nüfus artış hızının azaldığı dönem ve 1985 sonrası dönem ise üçüncü dönem; nüfusun azaldığı yani "depopulasyon" dönemi olarak tanımlanabilir (Atasoy, 2010a: 55). Tablo 9'da görüleceği üzere 20. yy'ın ilk yarısında (1900-1946) yüksek doğum oranları (% 25 ile % 42 arası) görülürken aksine ölüm oranlarında azalma meydana gelmiştir. Bu dönemde doğal nüfus artışı ise yaklaşık % 12 ve % 20 arasında gerçekleşmiş ve bu da yüksek nüfus artışına neden olmuştur. 1946-1985 yılları arasındaki döneme gelindiğinde doğum oranlarında azalma görülmüş ancak ölüm oranları 1965 yılına kadar azalırken bu dönemden sonra bir artma eğilimine geçmiştir. Dolayısıyla bu dönemde nüfus artışının azaldığını ancak nüfus artışının azalmasına rağmen nüfusun 1985 yılına kadar yükselişte olduğunu görmekteyiz. Son olarak 1985 sonrasındaki yılları değerlendirmek gerekirse bu dönemde doğum oranlarının hızla azalması ve ölüm oranlarındaki artışın etkisi ile nüfus artışının giderek azaldığı ve dolayısıyla da artışın negatif düzeye ulaştığı görülmektedir.

Tablo 9

1900-2004 döneminde Bulgaristan nüfusunun değişimi

Yıllar	Toplam Nüfus	Doğum Oranı (%)	Ölüm Oranı (%)	Doğal Nüfus Artışı (%)
1900	3 744 283	42,2	22,5	19,7
1920	4 846 971	39,9	21,4	18,5
1934	6 077 939	30,1	14,1	16
1946	7 029 349	25,6	13,7	11,9
1965	8 227 866	15,3	8,1	7,2
1985	8 948 649	13,3	12	1,3
1995	8 384 715	8,6	13,6	-5
2004	7 928 900	9	14,2	-5,2

Kaynak: Kaynak: Atasoy, 2010a: 56.

20. yüzyılda; her ne kadar 1985 yılına değin nüfusta sürekli bir artış görülse de Bulgaristan'da yıllara göre doğal nüfus artış hızı her geçen yıl hızla azalma göstermiştir. 1900 yılında ülkedeki doğal nüfus artış hızı %19,7 iken 1920'de %18,5, 1934'de %16, 1946'da %11,9, 1965'te %7,2 ve 1955 yılında ise %1,3 şeklinde gerçekleşmiştir. 1995 yılında ise ilk defa negatif düzeye düşerek %-5'e gerilemiş ve 2004 yılında ise %-5,2 şeklinde gerçekleşmiştir. 1989-2005 döneminde Bulgaristan'da görülen nüfus artış hızının azalmasının nedenlerini ise şu şekilde özetlemek mümkündür: Doğum oranlarının azalması, ölüm oranlarının yükselmesi ve göçler.

1990 ile 1998 yılları arasında, Bulgaristan'ın doğum oranı %35'ten fazla azalırken ölüm oranı %15 artmış ve genel doğurganlık oranı ise %37 azalmıştır. Bulgaristan bu oranlarla birlikte Avrupa ülkeleri içerisindeki en düşük toplam doğurganlık oranına sahip ülke olmuştur. 2003 yılında kadın başına doğum sayısı 1,09 olarak gerçekleşmiştir. Bu doğum sayısı ile yakın zamana kadar Avrupa'nın gelecekteki nüfus azalmasının sembolü olan İtalya'nın yerini alarak en düşük toplam doğurganlık oranına sahip Avrupa ülkesi olmuştur. Bulgaristan yine bu sayı ile kadın başına 2,1-2,2 çocuk oranının çok aşağısında kalmıştır. Eğer bu düşük oranlar bu şekilde devam ederse, Bulgaristan'daki her yeni nesil bir önceki neslin yarısı kadar olacaktır ve bir ülkenin demografik özelliklerindeki böylesine dramatik bir değişim, geleceği için ciddi ekonomik, sosyal ve politik sonuçlara yol açacaktır (Vassilev, 2005: 15). Bulgaristan nüfusunun 1990'lı yıllardan sonra hızla azalmasının; ekonomik gerileme, yüksek işsizlik oranları, kitlesel yoksulluk ve kriz ile ilgisi vardır. Ancak

1990’lardan sonra ülkede yaşanan kalıcı nüfus düşüşünün temel nedenleri ülkenin yoğun bir göç sürecinden geçmesi, artan ölüm oranları (2012 yılında ülkedeki ölüm oranı %0 15’ tir) ve doğum oranlarının düşmesinden kaynaklanmaktadır. 1990 tarihinden sonra Bulgaristan’da nüfus artış oranı negatif olmuştur. Bu eğilim son 20 yıl devam etmiş ve 2012 yılında doğal nüfus artış oranı %0-5,5 şeklinde gerçekleşmiştir (Kotzeva ve Dimitrova, 2014: 768).

Doğurganlık eğilimlerinde Tablo 10’da da görüldüğü üzere önemli etnik farklılıklar vardır. Ülkedeki Roman azınlık doğurganlığın en yüksek olduğu etnik gruptur ve aynı zamanda Romanların anneliğe adım atması ise diğer etnik halklara göre daha erken yaştaadır. Türkler için ilk doğum yaş ortalaması 21 iken Bulgarlarda bu ortalama 24’tür. Ayrıca, 1990’ların ikinci yarısında, ilk doğumda ortalama yaşta özellikle Bulgarlar ve Romanlar için belirgin bir artış gözlemlenmektedir. 1990’lı yılların başından bu yana toplam doğurganlık hızının keskin şekilde düşmesi, 2 çocuklu aile modelinin sona ermesi, Bulgar ailelerinde daha baskın bir özellik göstermiştir. 1990’dan bu yana toplam doğurganlık hızı sosyalist dönemde hâkim olan kadın başına 2 çocuk oranına kıyasla istikrarlı bir şekilde düşmüştür. 2012 yılında hafif bir artış döneminin ardından, ulusal toplam doğurganlık hızı kadın başına 1,5 çocuğa ulaşmıştır (Kotzeva ve Dimitrova, 2014: 769).

Tablo 10

Bulgaristan’daki etnik grupların temel demografik özellikleri

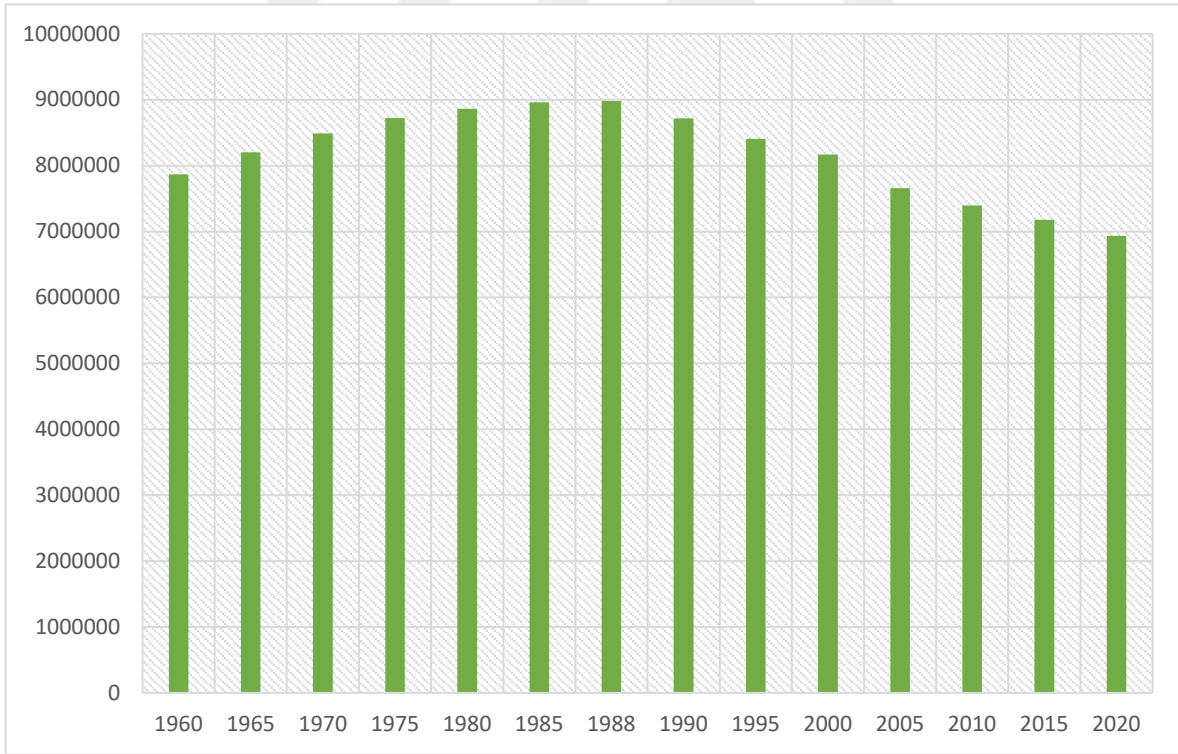
	Bulgarlar	Türkler	Romanlar
Toplam Nüfusun Payı (2011) %	84,8	8,8	4,9
Toplam doğurganlık hızı (2001)	1,1	2,3	3
Ortalama çocuk sayısı- kadınların yaşı 45-49 (2011)	1,6	2	2,8
Ortalama çocuk sayısı- kadınların yaşı 65-69 (2011)	1,8	2,6	3,2
İlk doğumda ortalama yaş (2000)	24,2	21,1	20,1
Bebek ölüm oranı (2003) %	9,9	17	28
Doğumda beklenen yaşam süresi (1999-2001)	71,8	-	61,8

Kaynak: Kotzeva ve Dimitrova, 2014: 769.

Sonuç olarak komünizmin çöküşünden önce, Bulgaristan’daki doğurganlık eğilimleri; istikrarlı, 2 çocuklu aile modeli baskın, çocuk doğurma yaşı daha genç, çocuk doğurma ile evlilik yaşları ortalamaları daha istikrarlı ve evlilik dışı doğumların düşük

yüzdeleri olduğu modellerle karakterize edilirdi. Ancak 1990'lar boyunca ve yeni yüzyılın ilk yıllarında, doğurganlık davranışında belirgin ve hızlı bir değişim gerçekleşmiştir. Genel doğurganlık oranlarında ciddi düşüş ile birlikte anneliğin ve evliliğe girişte önemli bir erteleme olduğu, iki çocuklu aile modelinde bir düşüş meydana geldiği ve yeni aile formlarının ortaya çıktığı görülmüştür. Çoğu araştırma ise bu değişiklikleri 1989'dan beri Bulgaristan'daki siyasi ve sosyal duruma bağlamaktadır (Koytcheva ve Philipov, 2008: 361).

Dolayısıyla Bulgaristan'da 1990'lı yıllara kadar nüfus artma eğilimi gösterirken (1988'de pik yaşanmış) sonrasında hızlı bir düşüş dönemine geçmiştir. 1960 yılında 7,8 milyon olan nüfus 1988'de 8,9 milyon kişiye ulaşmıştır. Bu yıldan sonra sürekli düşme eğilimi sergileyen Bulgaristan nüfusu 1990'da 8,7 milyona, 1995'te 8,4 milyona, 2000'de 8,1 milyona, 2005'te 7,6 milyona, 2010'da 7,3 milyona, 2015'te 7,1 milyona ve 2020 yılında 6,9 milyona gerilemiştir (Şekil 3).

Şekil 3: Bulgaristan nüfus grafiği (1960-2020)

Kaynak: World Bank verileri.

4.4. Bulgaristan Türklerinin Kronolojik Olarak Gerçekleştirdikleri Uluslararası Göçler

Osmanlı Devleti 13. yy'da kurulmuş ve ardından da üç kıtaya yayılarak imparatorluk haline gelmiştir. Devletin yayılarak büyük bir imparatorluk haline gelmesi Osmanlı'nın birbirinden farklı pek çok bölgeye hakim olmasına ve Anadolu'daki Türklerin oralara göç ettirilmesine neden olmuştur. Ancak Balkan coğrafyasına yönelik Türk göçleri yalnızca Anadolu Türklerinden olmak üzere meydana gelmemiştir. Osmanlı Devleti Balkanları Türkleştirmek için aynı zamanda farklı bölgelerden de Türkleri bu coğrafyaya getirmiştir. Bunun en tipik örneğini ise "Tatarlar"dır. Ancak bu Türk göçleri ayrı ayrı teşkilatlandırılmamış ve tüm Türkler karma bir şekilde bu bölgelere yerleştirilmiştir (Toğrol, 1989: 13). 14. asırda Osmanlı Devleti'nin Balkanlara yayılması da bu göçlerin büyük bir parçasını oluşturmuştur. Söz konusu asırda başlayan Türk göçleri Balkanlardaki Türk nüfusunun oldukça artmasına neden olmuş, Osmanlı'nın güçlü olduğu uzun bir dönem boyunca da Türk nüfusu bu bölgede varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Ancak Balkanlarda 500 yıl kadar süren Türk hakimiyeti Osmanlı'nın eski gücünü kaybederek çöküş sürecine girmesiyle birlikte değişime uğramıştır. Özellikle de 19. yy'da gerçekleşen 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Rumi 1293 yılında gerçekleşmesi sebebiyle Türk tarihine 93 Harbi olarak geçmiştir) Balkanlardaki Türk egemenliğinin son bulmasına neden olmuştur. Sonuç olarak, Anadolu Türkleri çok uzun bir dönem boyunca Balkan topraklarına göç ettirilirken Osmanlı Devleti'nin 93 Harbi'nde büyük bir yenilgiye uğramasıyla birlikte bu topraklardaki Türk hakimiyeti son bulmuş ve tersine göç (Balkanlardan Anadolu'ya) süreci başlamıştır.

Balkanlardaki Türk nüfusun Anadolu'ya göçü ise Osmanlı Devleti ve sonrasında da Türkiye Cumhuriyeti'ne olmak üzere uzun bir zaman dilimi boyunca devam etmiştir. Balkanlar'dan Türkiye'ye yönelik yapılan göçler konusunda Bulgaristan Türklerinin yeri ve durumu ise diğerlerine nazaran daha uzun bir göç süreci olarak cereyan etmiştir. Zamanında Anadolu topraklarından Rumeli'ye göç ettirilmiş olan ve uzun yıllar boyunca Balkan topraklarında hayatlarını sürdüren Türkler, zaman içerisinde değişen şartlar neticesinde tekrar Anadolu topraklarına zorunlu göçe tabi kılınmış ve bu göçler 19. yy'dan günümüze değin sürmeye devam etmiştir. Bulgaristan Türklerinin uzun bir zaman dilimi boyunca

devam eden bu göç hareketi kimi zaman büyük bir ivme gösterirken, kimi zaman da nispeten azalarak devam etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar olan göçlerde kaybedilen Osmanlı topraklarında kalan Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye yönelik zorunlu göçleri hâkim olmuştur. Bulgaristan Türklerinin 20. asırdaki en büyük göç dalgası Balkan Savaşları döneminde gerçekleşirken, ikinci büyük göç dalgası ise 1950-1951 yılları arasında meydana gelmiştir. Bu dönemde görülen bu büyük göç akımının nedenini ise Bulgaristan'ı tek ulustan oluşmasını öngören ve Bulgar yönetiminin uyguladığı "Tek Ulus Politikası" olmuştur. Bu politikaya engel olan unsurun Bulgaristan'da yaşamlarını sürdüren Türkler olduğu düşünülmüş ve bu dönemde Türklere karşı başlayan ulus siyaseti Bulgarlaştırma politikalarına dönüşerek 1989 yılına değin devam etmiştir. Sonuç olarak 20. yy'ın ortalarından sonuna değin Bulgaristan'dan gerçekleşen Türkiye'ye yönelik göçlerde ise uğranılan baskı ve zulümlerden kaynaklanan göçler ön planda olmuştur.

4.4.1. Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılına Kadar Olan Göçleri

Bulgaristan Türklerinin uluslararası göç hareketi yeni bir fenomen değildir. Bulgaristan, uzun bir dönem boyunca Anadolu'ya yönelik yoğun Türk göçlerine ev sahipliği yapan bir ülke olmuştur. İlk olarak Bulgaristan'dan Anadolu'ya yönelik yoğun göçler 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı döneminde başlamış ve bu göçler 20. yüzyılın sonlarına değin devam etmiştir. 93 Harbi Balkanlarda büyük bir Müslüman ve Türk zulmüne sebep olmuş, kaybedilen Osmanlı topraklarında geriye kalan miras halkın ise muhacir durumuna gelmesine neden olmuştur. McCarthy bu savaşın sonucunda Balkan topraklarından göçe tabi kılınan insanları 1 253 500 olarak belirlemiştir (Ağanoğlu, 2001: 33).

Tablo 11

Bulgaristan Türklerinin 1893-1902 yılları arasında gerçekleştirdiği göç

Yıllar	Göç Eden Kişi Sayısı
1893	11 460
1894	8 837
1895	5 095
1896	1 946
1897	2 801
1898	6 640
1899	7 354
1900	7 417
1901	9 339
1902	9 717
Toplam	70 603

Kaynak: Yıldırım, 2018: 55 (1893-1902 resmi Bulgar istatistikleri).

93 Harbi'nin sona ermesi ve 1879 yılında Rus ordusunun Bulgaristan'dan çekilmesinin ardından Bulgarlar burada yaşamlarını sürdüren Türk halkına mezalimler ederek Türkleri vatanlarından koparmaya başlamıştır. Öyle ki 1879-1880 yılları arasında sadece Varna Limanı'ndan 18 033 Türk anavatan Türkiye topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır (Arafat, 2009: 35). Doksanüç Harbi ile başlayan Anadolu'ya yönelik yoğun Türk göç akımı ivmesini hemen hemen hiç kaybetmeyerek uzun bir zaman dilimi boyunca devam ettirmiştir. Savaşın başladığı tarih olan 1877 yılından 1891 yıllana değin 767 339 Bulgaristan Türkü yurtlarını gerilerinde bırakarak anavatana göç etmiştir (Yıldırım, 2018: 54). Bu göç bu yıllarla da sınırlı kalmayarak devam etmiş, Bulgaristanlı soydaşlarımızın 1893-1902 yılları arasında da göçü devam etmiştir (Tablo 11).

Bulgaristan'dan Osmanlı topraklarına yönelik ikinci büyük göç dalgası ise Balkan Savaşları nedeniyle yaşanmıştır. 1912 ve 1913 yıllarında gerçekleşen Balkan Harbi'nde Osmanlı askeri Çatalca'ya kadar püskürtülmüş ve bu toprakların Bulgaristan'ın eline geçmesiyle birlikte 93 Harbi sonucunda meydana gelen mezalimler Türkler için tekrar başlamıştır. Bu dönemde bölgede yaşamlarını sürdüren Türkler Bulgarlardan gördükleri baskı ve zulümler, ekonomik gerekçeler (kaybedilen topraklardaki Türk arazilerinin savaşı kazanan uluslara devredilmesi vb.) ve dini baskılar gibi nedenlerden dolayı topraklarını gerilerinde bırakarak daha güvenli olan Osmanlı topraklarına özellikle de İstanbul'a göç etmişlerdir (Halaçoğlu, 1994: 31-45).

Balkan Savaşları nedeniyle yaşanan bu büyük göç akımında yaklaşık 200 000 göçmen topraklarını bırakarak anavatanına göç ederken, Balkan Harbi'nin bitmesiyle de 115 883 göçmen (çoğunluğu Bulgaristan topraklarından gerçekleşmiştir) Balkan coğrafyasından geriye kalan Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır (Çolak, 2013: 116-117). Ayrıca II. Balkan Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında 29 Eylül 1913 tarihinde İstanbul Antlaşması imzalanmıştır (Erat, 2014: 36). Bu anlaşmaya göre her iki ülke arasında nüfus mübadelesi yapılmasına dair karar verilmiştir. Buna göre Bulgaristan'dan 48 570 Müslüman Anadolu topraklarına mübadele edilirken, Doğu Trakya topraklarından ise 46 764 Bulgar Bulgaristan topraklarına göç ettirilmiştir (Özlem, 2019b: 223). I. Dünya Savaşı yıllarında ise (1914-1918) Osmanlı Devleti'nin Bulgaristan ile birlikte aynı müttefik grubun içinde bulunması, süregelen göçler adına Bulgaristan Türkleri için kısa süreli bir nefes alış yıllarını beraberinde getirmiştir. Ancak bu dönemde de Bulgaristan'dan Anadolu'ya yönelik göçler devam etmiş ve yaklaşık 50 000 göçmen daha anavatan topraklarına gelmiştir (Cebeci'den aktaran Arafat, 2009: 37).

I. Dünya Savaşı'nın ardından Bulgaristan'ın savaşta yenik düşmesi ve İtilaf devletleri ile Neuilly Barış Anlaşması'nı imzalaması, ülkede iç karışıklıkların çıkmasına neden olmuştur. Bu iç karışıklıklar bir süre devam etmiş daha sonra da 1919 yılında ihtilal ile birlikte hükümete Aleksandr Stamboliyski önderliğinde Çiftçi Partisi geçmiştir. Parti lideri Aleksandr Stamboliyski, toprak reformu konusuna özen göstererek krallığın topraklarını çiftçilere dağıtmıştır. Bu nedenle de 1920 yılında gerçekleşen seçimde Stamboliyski köylünün desteğini almış ve tek başına iktidara gelmeyi başarmıştır (Kaştan, 2008: 670).

Aynı yıllarda Anadolu'da ise Mustafa Kemal Atatürk büyük bir Türk direnişini başlatmıştır. TBMM Başkanı Mustafa Kemal, 30 Nisan 1920 tarihinde Bulgaristan Başbakanı Aleksandr Stamboliyski'ye bir mektup yollayarak bu mektupta Türk ulusunun Anadolu'da süren milli mücadelenin nedenini, yeni açılmış meclisin amacını ve Anadolu topraklarında yaşamını sürdüren Hristiyan azınlığın Türk milletinin himayesinde olduğunu bildirerek Türk ulusunun Bulgaristan'dan isteklerini sıralamıştır. Atatürk'ün Bulgaristan başbakanına yazmış olduğu bu mektup diplomatik ilişkilerin kurulması bakımından bir ilk denemeyi meydana getirmiştir. Ancak bu deneme Stamboliyski'nin İtilaf devletlerinden gelecek tepkilerden çekinmesinden dolayı Bulgaristan hükümeti tarafından pek de etki yaratmamış Ankara Hükümeti ile temasa geçmemiştir (Akın, 2012: 44). Ancak Mustafa Kemal Atatürk Balkan devletleriyle dostluk ve iş birliği geliştirme konusunda kararlı

davranmaya devam etmiştir. Yeni Cumhuriyet'in 29 Ekim 1923'te ilan edilmesiyle birlikte ülkenin parolası "Yurtta Sulh Cihanda Sulh" olmuştur. Buna yönelik Türkiye, Balkan ülkeleriyle art arda dostluk ve iş birliği antlaşmaları yapmaya başlamıştır. Türkiye'nin Balkanlardaki ilk dostluk antlaşması Arnavutluk (15 Aralık 1923) ile gerçekleşirken Bulgaristan ile de Dostluk Anlaşması 18 Ekim 1925'de imzalanmıştır. Söz konusu antlaşma yaklaşık 1 yıl sonra 17 Ağustos 1926'da yürürlüğe girmiştir (Değerli, 2008: 120).

Tablo 12

1923-1980 yılları arasında Bulgaristan'dan Türk göçleri

Yıllar	İskanlı		Serbest	
	Aile	Nüfus	Aile	Nüfus
1923-1933	-	-	23 767	101 507
1934	1 888	6 598	894	2 084
1935	599	23 783	447	1 185
1936	2 750	11 064	236	666
1937	3 056	11 900	582	1 590
1938	3 246	11 389	3 050	9 153
1939	2 690	10 640	2 112	7 129
1940	188	420	1 882	6 584
1941	11	24	1 023	3 779
1942	2	3	733	2 669
1943	6	17	340	1 128
1944	2	5	157	484
1945	1	6	195	625
1946	6	28	260	678
1947	-	-	403	1 763
1948	-	-	522	1 514
1949	-	-	470	1 670
1950	12 233	52 185	-	-
1951	25 188	102 208	-	-
1952	-	-	4	4
1953	1	1	1	1
1954	-	-	9	9
1955	-	-	3	4
1956	-	-	30	32
1957	-	-	-	-
1958	3	3	2	3
1959	-	-	10	25
1960	-	-	7	11
1969-1980	-	-	-	130 000*
Toplam	57 262	230 270	37 139	274 297
Genel Toplam	İskanlı ve Serbest Göçmen Olarak 504 567 kişi			

(*yaklaşık)

Kaynak: Ağanoğlu: 2001, 319.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ilk yıllarından 1950 yılına kadar geçen sürede Balkan göçleri yoğun bir şekilde sürmeye devam etmiştir (Tablo 12). Bu dönemde Türkiye'ye gelen Bulgaristan göçmenlerinin sayısı toplamda 220 085 kişi olarak gerçekleşmiştir (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 140). Cumhuriyetin ilk yıllarından II. Dünya Savaşına kadar (1923-1939) Bulgaristan'dan 198 688 Türk anavatanlarına göç etmiştir. Bu da ortalama olarak yıl başına yaklaşık 17 000 kişiye tekabül etmektedir. II. Dünya Savaşı ile birlikte (1941-1949) Türk göçleri azalmış ve bu dönemde Türkiye'ye göç 14 390 kişi olarak gerçekleşmiştir (Ağanoğlu, 2001: 310). İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ise Bulgaristan'daki göç süreci ve politikalarında köklü birtakım değişiklikler yaratmıştır. Ayrıca bu süreç Bulgaristan'daki etnik azınlıklar için yeni bir döneme de işaret etmiştir. Yeni komünist düzen Bulgaristan vatandaşlarının serbest dolaşımına ilişkin birtakım yasaklar ve kısıtlamalar getirmiştir. Bu dönemde Bulgaristan'dan gerçekleşen uluslararası göç büyük ölçüde siyasi nedenlerden dolayı, etnik kökenle ilişkili bir şekilde meydana gelmiştir. 1946-1951 döneminde ağırlıklı olarak Türkler, Yahudiler, Ermeniler ve Ruslar Bulgaristan'ı terk etmiştir. (Markova, 2010: 2-5). Sosyalist rejimin hakim olduğu yıllarda Bulgaristan'dan gerçekleşen uluslararası göçe katılanların sayısı ise Tablo 13'de verilmiştir.

Tablo 13

1946-1988 yılları arasında Bulgaristan'dan göç edenlerin sayısı (tüm etnik gruplar)

Yıllar	Göçmen Sayısı
1946-1950	100 121
1951-1955	101 454
1956-1960	1 063
1961-1965	429
1966-1970	14 280
1971-1975	27 139
1976-1980	73 890
1981-1988	684

Kaynak: Markova, 2010: 6.

1949 yılının gelmesiyle birlikte Komünist Bulgaristan hükümeti Bulgaristan'da en büyük etnik azınlığı oluşturan Türklere karşı baskıcı politikalara tekrar başlamıştır. Söz

konusu politikaların temel amacı ise ülkede tek bir ulusun yaratılması isteğidir. Bu isteğe bağlı olarak Türklerin toprakları, evleri, okulları devletleştirilmiş, eğitim, hak ve özgürlükleri kısıtlanmıştır. Okulları, evleri ve toprakları devletleştirilen Türkler, Türkiye'ye göç etmek istemiş ancak Bulgaristan'ın işgücüne duyduğu gereksinimden dolayı ülke Türklere vize vermeyerek bu göçü engellemiştir (Arafat, 2009: 39-40). Her şeye rağmen Türkler, Türkiye'ye göç etme isteklerini sürekli artırmışlar ve 1950-1951 yıllarında o sırada gerçekleşen en büyük ikinci göçü gerçekleştirmişlerdir. 1950 senesine gelindiğinde soydaşlarımız anavatanlarına göç etmek için Bulgaristan'dan pasaport istemeye devam etmiş, aynı zamanda da Türkiye'ye alınmaları için dilekçeler yollamışlardır. Ancak Türkiye göç etmek isteyen çok fazla Türk'ün olmasından dolayı kısa bir sürede bu kadar Türk'ün ülkeye getirilmesinin olası olmadığını belirtmiştir.

1950 yılına gelindiğinde Bulgaristan hükümeti Türkiye'de yaşanan iktidar değişikliğini fırsat bilerek 250 000 Türk'ün üç ay içerisinde Türkiye'ye göç ettirilmesini istemiştir (Pınar, 2014: 65-66). Üç ay gibi kısa bir zaman diliminde göçün gerçekleşmeyeceğini öne süren Türkiye hükümeti ise 28 Ağustos 1950 tarihinde Bulgaristan'a sert bir nota kararı ile tepki göstermiştir. Ancak bu notaya rağmen Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik göçler devam etmiş hatta Bulgaristan hükümeti ülkesinden Roman ulusu da bu göçlere ilave etmiştir. Bu durumu fark eden Türkiye 2510 sayılı İskân Kanunu'na göre yalnızca Türk kökenli göçmenleri kabul edeceğini vurgulayarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Romanları geri almasını talep etmiştir. Bulgaristan'ın bu talebe karşılık vermemesi sonucunda 7 Ekim 1950 tarihinde Türkiye Bulgaristan'a kapılarını kapatmıştır. Fakat bu durum iki ay sonra Bulgaristan hükümetinin geri adım atması neticesinde 2 Aralık 1950'de değişmiş ve sınırlarımız bu tarihte tekrar Bulgaristan'a açılmıştır (Çanak, 2014: 239). Sınırların tekrar açılmasıyla Bulgaristan'dan göçmenler Türkiye'ye akın etmeye devam etmiş ancak söz konusu Roman sorunu ile tekrar karşı karşıya kalınmıştır. Bulgaristan Romanlara muhacir süsü vererek Türkiye'ye göç etmelerine izin vermiş ve iki ülke arasında yapılan anlaşmaya uymamıştır. Söz konusu durumun tekrar cereyan etmesi sonucunda da Türkiye 8 Kasım 1951 tarihinde tekrar sınırını Bulgaristan'a kapatmıştır (Değerli ve Karakuzu, 2016: 318). Sonuç olarak Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik göç konusu 1950 ve 1951 yıllarında iki ülke arasındaki ilişkilerin gerilmesine yol açmıştır. Bu dönemde Türkiye'ye toplamda 154 393 kişi göç etmiş Ocak 1950 tarihi

itibariyle gelen tüm göçmenler iskanlı olarak kabul edilerek Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmalarına karar verilmiştir (Günay, 2019: 186).

Türkiye'nin sınırlarını kapama kararı ise 20 Şubat 1953 tarihine kadar devam etmiştir. Tüm bu olayların neticesinde ise Bulgaristan 14 Kasım 1951 tarihinde Türkiye'nin takınımış olduğu bu tavrı protesto etmek için bir nota vermiş, Türkiye ise bu hamleye karşılık 17 Kasım 1951'de karşı bir nota vererek cevap vermiştir. 30 Kasım 1951 tarihine gelindiğinde ise Bulgaristan, ülkesinden Türkiye'ye yönelik gerçekleşecek göçleri kesin bir şekilde durdurduğunu ilan etmiştir. Bu tarihten sonra Bulgaristan Türkiye'ye yönelik göçü yasaklamış ve Bulgaristan'da kalan Türklerin pasaportlarını toplamıştır. Ülkede göç hakkında konuşmak cezalandırıldığı için de soydaşlarımız anavatanlarına dönme konusunda ümitsizliğe yakalanarak 1968 yılında gerçekleşecek Göç Antlaşması'na kadar derin bir sessizliğe gömülmüştür (Çolak, 2013: 129). Tüm bu olayların sonucunda göç etmek için vizesi olmasına rağmen toplamda 111 000 kişi Türkiye'ye göç edememiştir. Bulgaristan'ın söz konusu göç yasağında ise Stalin'in önemli bir etkisinin olduğu bilinmektedir. Stalin başlangıçta Bulgaristan'daki soydaşlarımızın Türkiye'ye göç etmesini istemiş ancak 1951 yılından itibaren bu tutumunu değiştirmiştir. Bulgaristan'da yaşayan Türklerin sosyalist düşünce ile eğitim almasını öngören SSCB; Türklerin anavatanlarına göç ettiklerinde Bulgaristan'da kazanmış oldukları sosyalist davranışları ülkede yayarak Türkiye'nin NATO üyeliğine karşı bir engel oluşturmasını amaçlamıştır (Korkmaz ve Öztürk, 2017: 273-274). En nihayetinde 1950-1951 göç olaylarından sonra Bulgaristan'da başlayan göç yasağı 22 Mart 1968 tarihinde Türkiye ve Bulgaristan arasında imzalanan Yakın Akraba Göçü Antlaşması ile sona ermiştir. Bu tarihte Türkiye'ye yönelik başlayan göçler 1979 yılına kadar devam etmiş ve bu tarihler arasında yaklaşık 130 000 göçmen daha anavatan Türkiye'ye göç etmiştir (Sarıay, 2011: 358).

Tarihler Aralık 1984'ü gösterdiğinde Bulgaristan, Türk nüfusuna yönelik en somut yaptırımları uygulamaya başlamıştır (Todor Jivkov hükümetinin Türklere karşı uygulamış olduğu Bulgarlaştırma politikaları). Bu tarihten itibaren ülke, Türk azınlığa karşı Bulgarlaştırma politikalarına resmen başlamış ve Türk isimlerinin yasağı ilk olarak Bulgaristan'ın güneyinde cereyan etmiştir. Türk isimlerinin değiştirilmesi olayı sadece güney Bulgaristan'la sınırlı kalmayıp bu Bulgarlaştırma hareketi kuzeydoğu Bulgaristan'da gerçekleştirilmek istenmiştir. Ancak bu durum Türklerin asimilasyon sürecini hızlandırmak yerine onların örgütlenerek söz konusu duruma tepkilerinin çığ gibi artarak büyümesine yol

açmıştır. İsim değişikliğini reddeden Türkler ülkede protestolara başlamıştır. Bu protestoların büyümesi neticesiyle de Bulgaristan, Türklere ateş ederek cevap vermiştir ve pek çok Türk bu olaylar neticesinde hayatını kaybetmiştir (Özlem, 2008: 352). 1984 yılında alınan isim değişikliği kararının nedenini ise Bulgaristan'da Türklerin nüfusunun giderek artmasıdır. Bu nedenle kademeli bir şekilde Pomak ve Roman nüfusun sonrasında ise Türklerin isimleri değiştirilmiştir (Ersoy-Hacısalıhoğlu ve Hacısalıhoğlu 2012: 179). Türkiye, Bulgaristan'da yaşayan Türklerin zor kullanarak adlarının Bulgarlaştırılması olayını 22 Şubat 1985 tarihinde Bulgar hükümetine karşı nota vererek cevap vermiştir. Aynı zamanda Türkiye ve Bulgaristan arasındaki problemleri görüşmek için de Bulgaristan'a görüşme teklifinde bulunmuştur (Şimşir, 1987: 65). Türklere karşı uyguladığı Bulgarlaştırma politikalarına hızlı bir şekilde devam eden Bulgaristan hükümeti 1985 yılının sonuna gelindiğinde isim değişikliği uygulamasını tamamlamıştır ve Ocak 1986'da ülkede gerçekleştirilen nüfus sayımı ile birlikte Bulgaristan'da hiç Türk kalmadığını duyurmuştur (Mevsim ve Kutlay, 2013: 161). Türk isimlerinin değiştirilmesi, Türkçe konuşmanın yasaklanması, camilerin ve ibadethanelerin kapatılması ve dini ibadetlerin yasaklanması, Müslüman merasimlerinin (evlilik, ölüm vb.) Hristiyanlaştırılması gibi eylemler Bulgaristan'da yaşayan Türkler için bir kırılma noktası yaratmış ve Mayıs 1989'da ülkede grevler başlamıştır. 20 Mayıs 1989 tarihinde Şumnu, Hacıoğlu Pazarı, Razgrad, Varna ve Kırcaali'de Türkler barışçıl yollar ile isimlerinin ve haklarının geri verilmesi için yürüyüşlere başlamış ancak söz konusu yürüyüşler Bulgaristan hükümeti tarafından askeri güç ile karşılık bulmuştur. Tüm bu olaylar neticesinde de Jivkov hükümeti Türkiye'nin sınırlarını açması halinde ülkeden göç etmek isteyen soydaşlarımızı Türkiye'ye yollayacaklarını ilan etmiştir (Kayapınar, 2020: 29). Ancak henüz kapılar açılmadan önce 1988 ve 1989 yıllarında yüzlerce Bulgaristan Türkü Bulgaristan'da devlete ihanet etme, sosyalizme karşı gelme, Türk milliyetçiliği propagandası yaparak terör olaylarına karışma vb. sebeplerle suçlanmış ve Avusturya, İsveç, Yugoslavya gibi bazı Avrupa ülkelerine göç etmeye zorlanmıştır (Atasoy, 2011: 211). 1989 Mayıs ayı sonuna gelindiğinde ise Türkiye sınır kapılarını açma kararı vermiş ve çok kısa bir sürede toplam 313 894 Türk'ün Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmesine izin vermiştir (Çetin, 2009: 608). Türk isimleri yasağının Aralık 1989'da iptal edilmesiyle Türkiye'ye göç eden göçmenlerin yaklaşık üçte birinden fazlası ise Bulgaristan'a geri dönmüştür (Markova, 2010: 2-5).

4.4.2. Bulgaristan Türklerinin 1989 Yılı Sonrası Göçleri ve Değişen Göç Rotası

Bulgaristan’da gerçekleşen 1992 nüfus sayımından günümüze değin gerçekleşen sayımlarda sadece doğum ve ölüm oranları verilmiş ve ülkeden diğer ülkelere yönelik gerçekleşen göçler hesaplanmamıştır. Dolayısıyla ülkenin nüfus verileri güvenilirlik sağlamamaktadır. Ancak Tablo 14’de de görüldüğü üzere 1989-1996 yılları arasında Bulgaristan’dan yaklaşık 650 000 kişinin göç ettiği bilinmektedir. Bunların 238 000’i ise 1993-1996 yılları arasında Bulgaristan’a geri dönmüştür (Baktır, 2001: 9).

Tablo 14

1990 yılından itibaren Bulgaristan’dan gerçekleşen dış göç

Yıllar	Göç Edenlerin Sayısı
1989	218 00
1990	85 000
1991	45 000
1992	65 000
1993	54 000
1994	64 000
1995	54 000
1996	66 000

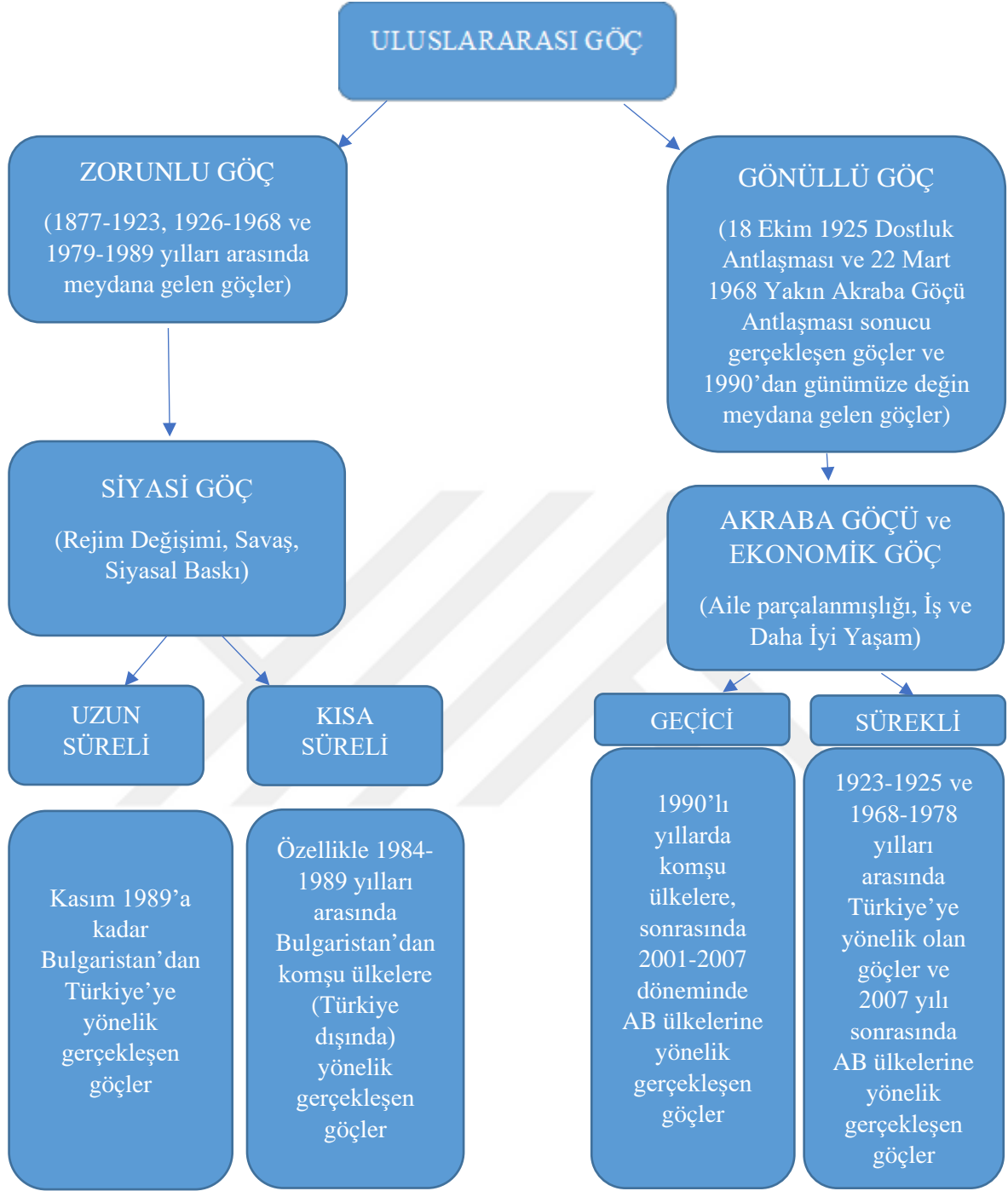
Kaynak: Baktır, 2001: 9.

1989 yılında Jivkov hükümetinin yıkılması ve 1990’lı yıllarda Bulgaristan’ın sosyalist düzenden liberal ekonomiye geçmesinin ardından meydana gelen ekonomik kriz Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye yönelik göçünü tekrar tetiklemiştir. 2001 yılına kadar süren göç hareketi aile birleşimi niteliğinde ve ekonomik gerekçelerle gerçekleşmiştir. 1992-2001 yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden göçmenlerin sayısı yaklaşık 50 000 olarak gerçekleşmiştir (Özlem, 2017: 172-173). 1989 yılından sonra Bulgaristan’dan uluslararası ilk göç dalgası ekonomik nedenlerden ve siyasi kaygılardan dolayı Türk kökenli Bulgaristanlılardan meydana gelmiştir. Bu erken dönemde, Bulgaristan’dan uluslararası göç özellikle Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Avusturya gibi Orta Avrupa ülkelerine yönelik olmuştur. Ancak bu durum son yıllarda değişmiştir. Bulgaristan’ın son yıllarda uluslararası

göç rotası Yunanistan, İtalya, Hollanda, Almanya ve İspanya'ya çevrilmiştir. Bu destinasyonlara yönelen göçlerin büyük çoğunluğu ise kalıcı özellikten yoksun geçici/mevsimsel özellik taşımakta ve göçlerin ana nedenini ise ekonomik gerekçeler (işsizlik vb.) oluşturmuştur (Markova ve Reilly: 2006: 56).

1990'lı yıllardan itibaren uluslararası göçte büyük bir artış gözlemlenen Bulgaristan'da önceleri uluslararası göç, gevşek göç politikaları sergileyen ülkelere yönelik olmuştur. Ancak 2001 yılında Bulgaristan'ın AB ülkelerine serbest seyahat hakkı kazanmasıyla birlikte Bulgaristan'da görülen uluslararası göç Batı Avrupa ülkelerine kaymıştır (Demir, 2019: 280). Sonuç olarak uzun bir dönem boyunca Bulgaristan'dan gerçekleşen uluslararası göç yoğun olarak Osmanlı Devleti ve daha sonra Türkiye'ye yönelik olurken 2001 yılından sonra AB ülkelerine doğru yeni bir uluslararası göç rotası çizmiştir. 2001 sonrası dönemde gerçekleşen göç hareketi ilk zamanlarda düzensiz ve geçici bir görünüme sahipken Bulgaristan'ın AB'ye 2007 yılında üye olmasıyla kalıcı göçlere dönüşme eğilimi göstermiştir. 2001 yılı sonrasında meydana gelen göçlerin temel nedenini ise ekonomik gerekçeler oluşturmaktadır. Bulgaristan'daki Türk azınlığın uluslararası göçünde etkili olan faktörler ise sosyo-kültürel hayatta karşılaştıkları sorunlar ve ülkedeki siyasi gelişmelerin etkisi başat rol göstermiştir (Özlem, 2017: 169). Bu nedenlerden dolayı da Bulgaristan Türklerinin uluslararası göç rotası diğer Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Batı Avrupa ülkelerine kaymıştır. Bulgaristan Türklerinin göç etmek için tercih ettikleri ana hedef ülkeler ise Belçika, Almanya, Yunanistan, Hollanda ve İsveç'tir. Bu göç hareketliliği, Nisan 2001 yılı itibariyle Bulgaristan vatandaşları için vize alma şartlarının kaldırılmasının ardından daha da büyümüştür (Maeva, 2005: 5).

Sonuç olarak Bulgaristan Türklerinin tarihsel süreç içerisinde gerçekleştirmiş olduğu uluslararası göçler temelde iki nedenden dolayı meydana gelmiştir; siyasi ve ekonomik nedenler. Ve uzun bir dönem boyunca da devam etmiştir. Nitekim Şekil 4'te Bulgaristan Türklerinin gerçekleştirmiş oldukları uluslararası göçleri nedenlerine ve yıllarına göre gruplandırılmaya çalışılmıştır.

Şekil 4. Bulgaristan Türklerinin uluslararası göç nedenleri

BEŞİNCİ BÖLÜM

BULGULAR ve YORUMLAR

Bu bölümde TÜİK'den elde edilen veriler aracılığıyla Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin zamansal ve mekansal dağılımı ortaya konulmuş, 400 katılımcıya uyguladığımız anket sonuçlarının bulguları analizler aracılığıyla yorumlanmıştır.

5.1. Bulgaristan Türklerinin Türkiye'deki Zamansal ve Mekansal Dağılımı

2011 yılında gerçekleştirilen Nüfus ve Konut Araştırması sonuçlarına göre Türkiye'de yaklaşık 409 bin Bulgaristan doğumlu vatandaşımız yaşamaktadır. Ancak TÜİK 2014-2020 verileri incelendiğinde bu dönemde Bulgaristan doğumlu Türkiye vatandaşlarında sürekli bir azalma eğilimi olduğu saptanmıştır (2014'te 382 068'e, 2015'de 378 658'e, 2016'da 373 957, 2017'de 366 238, 2018'de 362 749, 2019'da 361 904 ve 2020'de 365 093'e gerilemiştir). Görüldüğü üzere Türkiye'de yaşayan Bulgaristan doğumluların sayısı 7 yılda yaklaşık 17 bin kişi azalmıştır. Bulgaristan doğumlu vatandaşlarımızın 2011 ve 2014-2020 yılları arasındaki nüfusunun yıllara ve illere göre dağılımı aşağıdaki tablolarda verilmiştir.

Tablo 15

Bulgaristan doğumlu vatandaşların illere göre dağılımı (2011) (bin kişi)

İller	Toplam	Erkek	Kadın	İller	Toplam	Erkek	Kadın
Bursa	117	56	60	Sakarya	5	3	3
İstanbul	107	49	58	Antalya	3	1	2
İzmir	50	23	26	Aydın	2	1	1
Tekirdağ	41	20	21	Bilecik	2	1	1
Kocaeli	17	8	8	Adana	2	1	1
Kırklareli	13	6	7	Çanakkale	1	1	1
Eskişehir	10	5	5	Denizli	1	0	1
Manisa	10	5	5	Mersin	1	0	0
Ankara	8	3	4	Konya	1	1	1
Edirne	6	3	3	Muğla	1	1	1

Kaynak: 2011 Nüfus ve Konut Araştırması.

2011 Nüfus ve Konut Araştırmasına göre Türkiye’de yaşayan 409 bin Bulgaristan doğumlu vatandaşımızın büyük bir bölümü sırasıyla Bursa, İstanbul, İzmir, Tekirdağ, Kocaeli ve Kırklareli’de yaşamaktadır. 2011 yılında yapılan bu araştırmaya göre Bulgaristan doğumlu göçmenlerin yaklaşık 117 bini Bursa’da, 107 bini İstanbul’da, 50 bini İzmir’de, 41 bini Tekirdağ’da, 17 bini Kocaeli’de ve 13 bini de Kırklareli’de hayatlarını sürdürmektedir. Geriye kalan göçmenlerin yaşadığı iller ise Eskişehir (10 bin), Manisa (10 bin), Ankara (8 bin), Edirne (6 bin), Balıkesir (5 bini), Sakarya (3 bin kişi), Antalya, Aydın, Bilecik (ikişer bin) ve Adana, Çanakkale, Denizli, Mersin, Konya ve Muğla’dır (bin) (Tablo 15).

Tablo 16

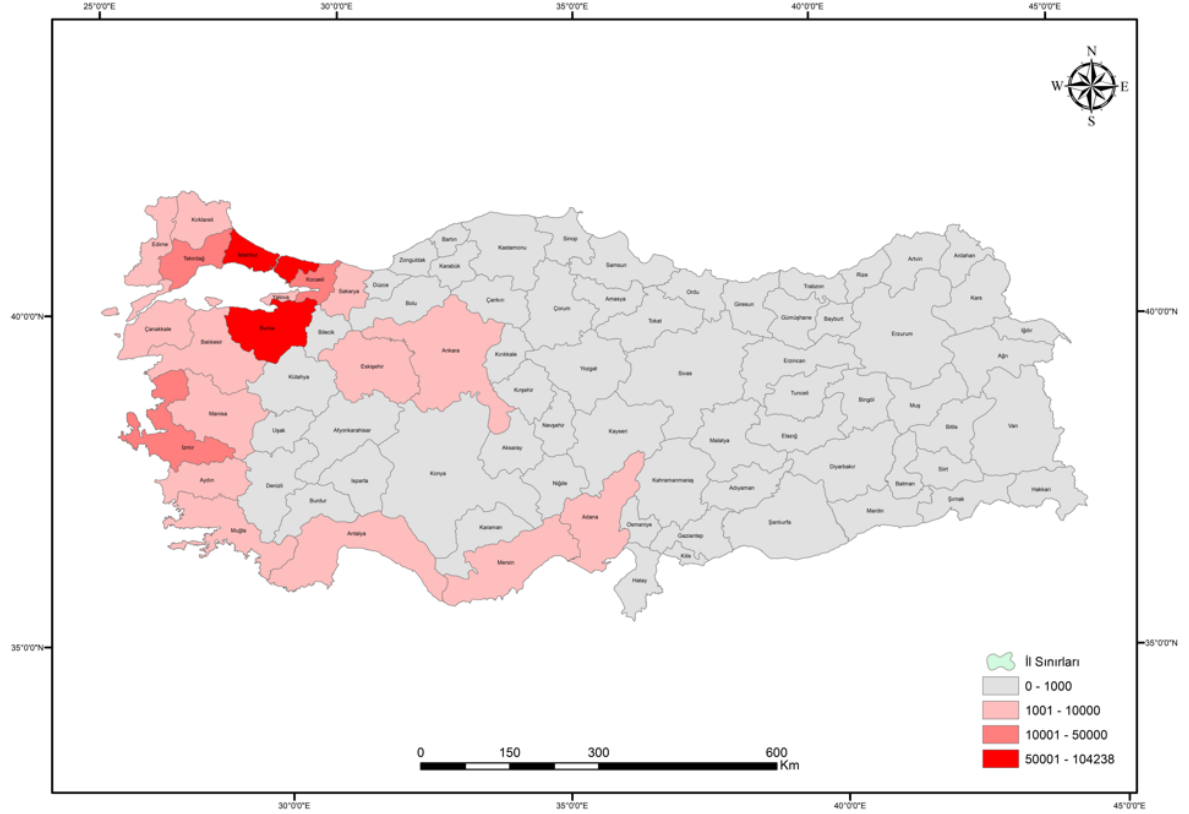
Bulgaristan doğumlu vatandaşların yoğunlaştığı iller (2014-2020)

İller	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
İstanbul	109 931	108 921	106 948	103 942	101 882	100 917	100 905
Bursa	107 428	106 654	105 681	104 147	103 343	103 848	104 238
İzmir	48 825	48 422	48 006	46 966	47 010	46 793	46 915
Tekirdağ	36 203	36 256	36 197	35 751	35 750	35 999	36 557
Kocaeli	13 401	13 358	13 310	13 097	12 949	12 976	14 153
Eskişehir	9 095	8 921	8 746	8 479	8 302	8 159	7 995
Kırklareli	8 767	8 726	8 667	8 553	8 585	8 602	8 922
Ankara	6 788	6 658	6 501	6 340	6 184	6 128	6 072
Balıkesir	5 147	4 941	4 843	4 755	4 782	4 666	4 734
Manisa	4 848	4 773	4 638	4 511	4 432	4 407	4 336
Edirne	4 802	4 783	4 757	4 715	4 713	5 052	5 189
Yalova	4 300	4 249	4 175	4 115	4 091	4 043	4 145
Sakarya	3 601	3 525	3 436	3 361	3 304	3 228	3 236
Antalya	2 793	2 808	2 796	2 746	2 794	2 803	2 935
Çanakkale	2 678	2 596	2 535	2 487	2 510	2 506	2 569
Aydın	1 940	1 909	1 897	1 819	1 831	1 781	1 880
Adana	1 636	1 605	1 551	1 501	1 443	1 381	1 468
Mersin	1 166	1 125	1 096	1 056	1 012	978	1 014
Muğla	977	976	1 003	995	1 123	1 107	1 161
Diğer	7 742	7 445	7 174	6 902	6 709	6 530	6 669
Toplam	382 068	378 658	373 957	366 238	362 749	361 904	365 093

Kaynak: TÜİK, Doğum Yeri İstatistikleri, 2014-2020.

TÜİK doğum yeri istatistikleri incelendiğinde Tablo 16’da da görüldüğü üzere Bulgaristan doğumluların en yoğun görüldüğü ilk beş il İstanbul, Bursa, İzmir, Tekirdağ ve Kocaeli olmaya devam etmiştir. Ancak Bulgaristan doğumlu vatandaşların en çok yaşadığı il olan İstanbul, 2017 yılında yerini Bursa’ya bırakmıştır. Ayrıca Edirne 2014 yılında bu

sıralamada onbirinci sıradayken 2015'te onuncu sıraya 2019 yılında dokuzuncu sıraya yükselmiştir. Kırklareli ise 2017'de Eskişehir'deki göçmen nüfusunun miktarını geçerek altıncı sıraya çıkmıştır. Son olarak 2018 yılında Muğla Mersin ilini geçerek Bulgaristan doğumlu vatandaşların en çok nüfuslandığı onsekizinci il olmuştur.

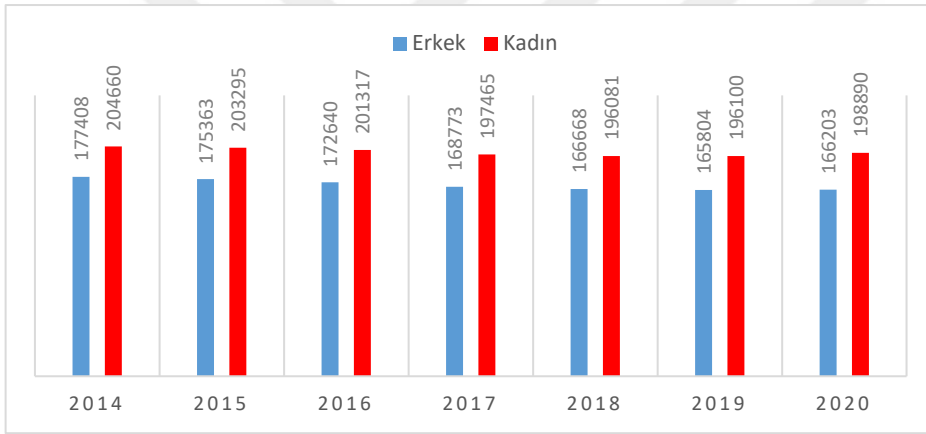

Şekil 5: Türkiye’de yaşamlarını sürdüren Bulgaristan doğumlu vatandaşların illere göre dağılımı

Kaynak: TÜİK, Doğum Yeri İstatistikleri, 2020

Şekil 5’te 2020 TÜİK Doğum Yeri İstatistiklerinden elde edilen Bulgaristan doğumlu vatandaşların illere göre nüfus dağılımı verilmiştir. Buna göre Bulgaristan doğumlu soydaşlarımızın yoğun olarak yaşamlarını sürdürdükleri bölge Marmara ve Ege Bölgesi olarak bulunmuştur. Bu durumun en önemli nedeni göçmenlerin Bulgaristan’da yaşamlarını sürdürdükleri coğrafyalara bu bölgelerin benzerliğidir. Ayrıca buralardaki gelişmişlik

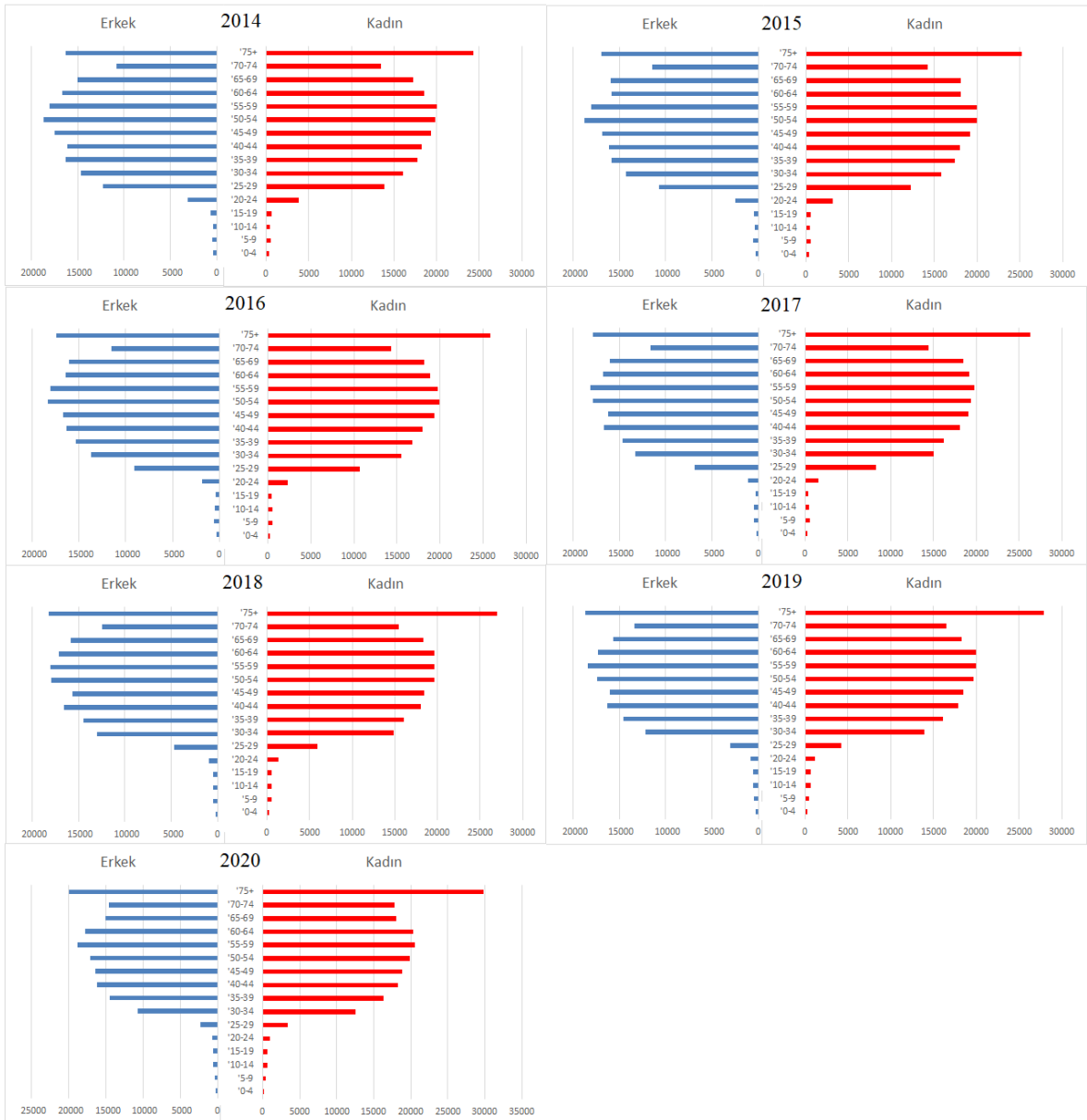
seviyesi ve iş imkanları da Bulgaristan göçmenlerinin buralara yerleşmesinde etkili olmuştur. Marmara ve Ege Bölgesi'nden sonra Bulgaristan göçmenlerine en fazla rastlanan bölge ise İç Anadolu Bölgesi olmuştur. Bu bölgede soydaşlarımızın özellikle Ankara ve Eskişehir illerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu durumda etkili olan en önemli faktör bu illerin çevre illere göre daha gelişmiş ve iş imkanlarına sahip olmasıdır. Bulgaristan göçmenleri göreceli olarak Akdeniz Bölgesi'nde de yoğunlaşmaktadır fakat Karadeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri'nde sayıları giderek azalmaktadır. Türkiye'de ikamet eden Bulgaristan doğumluların cinsiyet dağılımları ise Şekil 6'da verilmiş, göçmenlerin yaklaşık %55'i kadınlardan %45'i ise erkeklerden meydana gelmektedir.

Şekil 6: Türkiye'deki Bulgaristan doğumluların yıllara göre cinsiyet dağılımları

Şekil 7'de yer alan Türkiye'deki Bulgaristanlıların nüfus piramitleri incelendiğinde piramitlerin altının oldukça dar olduğu ancak 30-34 yaştan itibaren aniden genişlediği görülmektedir. Bu durum Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik son kitlesel göçün tarihi olan 1989 yılına işaret etmektedir. Bu tarihten sonra Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelik göçler azalmış ve Bulgaristan'dan gelen gençlerin sayısı oldukça düşerek sıfıra yaklaşmıştır. 1950'den 1989'a kadar gerçekleşen göçlerin sürekli devam etmesi ise Türkiye'de yaşayan Bulgaristan Türklerinin en fazla yığıldığı yaş grubunun 75+ yaş olmasına neden olmuştur. 70-74 yaş grubunda görülen görece azalma ise 1946-1950 döneminde Türkiye'ye göçlerin durma noktasına gelmesindedir. 1950-51 döneminde Bulgaristan ile Türkiye arasında sınırların

tekrar açılması Türkiye’de ikamet eden 65-69 yaş grubu Bulgaristan Türklerinde tekrar bir yığılmanın gerçekleşmesine sebep olmuştur. Ve bu yığılma 55-59 yaş grubuna kadar artarak, 25-29 yaş grubuna değin azalarak devam etmiştir. Türkiye’de yaşayan 20-24 yaş grubu Bulgaristan Türklerine ise daha genç yaştakilere oranla daha fazla rastlanmasının nedeni ekonomik gerekçelerle 1990’larda Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçlerin devam etmesidir.

Şekil 7. Türkiye’deki Bulgaristan doğumlu vatandaşların nüfus piramidi 2014-2020 (Kişi)

5.2. Katılımcıların Sosyo-Ekonomik ve Demografik Özellikleri

Türkiye’deki Bulgaristan Türklerini konu aldığımız tez çalışmamızın sonuçlarına göre anketi cevaplandıran katılımcıların yaş, cinsiyet ve eğitim durumları Tablo 17’de verilmiştir. Tablo incelediğinde ankete katılanların %60,5’ini kadınlar, %39,5’ini ise erkekler oluşturmaktadır. Ankete katılan kişilerin büyük bir kısmını 18-29 yaş aralığı (%35,0) göçmenler oluşturmaktadır. Bu grubu sırasıyla 30-39 yaş (%19,2), 50-59 yaş, 60+ yaş (her biri %15,8) ve 40-49 yaş (%14,2) grubu izlemiştir. Katılımcıların eğitim durumları ise göreceli olarak yüksektir. Ankete katılan göçmen grubunun büyük bir bölümü lise (%48,0) ve üniversite (34,2) mezunu katılımcılar oluşturmaktadır. Ayrıca ankete katılan kişilerin %4,5’i yüksek lisans mezunu iken %0,3’ü doktora mezunudur. Okur-yazar olmayan hiçbir katılımcıya rastlanılmamış ve sadece okur-yazar veya ilköğretim mezunu olan katılımcılarımızın çoğunluğu küçük yaşlarda Türkiye’ye göç eden göçmenler olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 17

Katılımcıların bazı değişken ve kategorilere göre dağılımı

	N	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	242	60,5
Erkek	158	39,5
Toplam	400	100,0
Yaş Grupları		
18-29 Yaş	140	35,0
30-39 Yaş	77	19,2
40-49 Yaş	57	14,2
50-59 Yaş	63	15,8
60+ Yaş	63	15,8
Toplam	400	100,0
Eğitim Durumu		
Okur-Yazar	7	1,8
İlköğretim	45	11,2
Lise	192	48,0
Üniversite	137	34,2
Yüksek Lisans	18	4,5
Doktora	1	0,3
Toplam	400	100,0

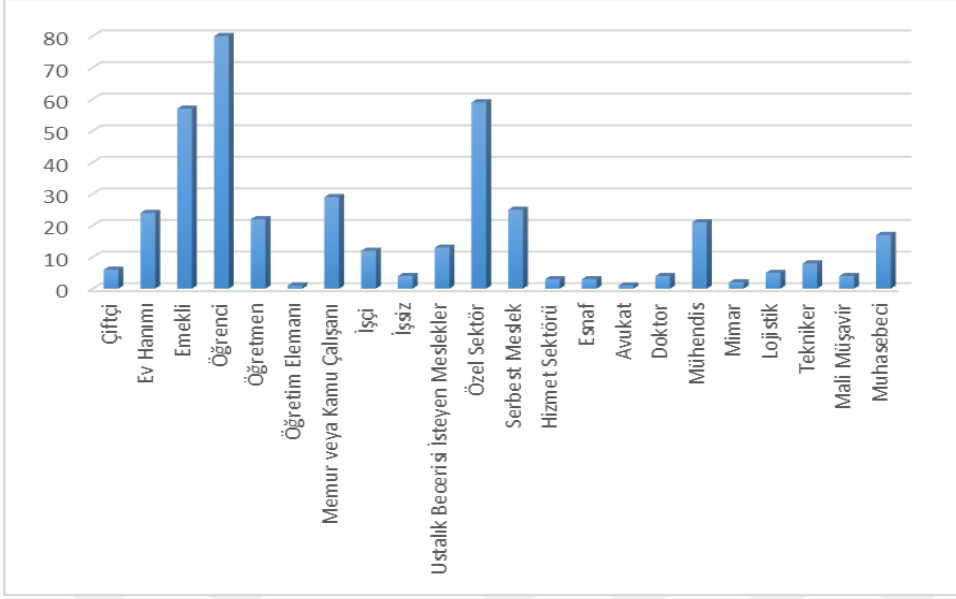
İstanbul ve Çanakkale illerinde uygulanan anketler aracılığıyla toplanan verilere göre katılımcıların büyük bir bölümünü öğrenciler (80 kişi), özel sektör çalışanları (59 kişi) ve emekliler (57 kişi) oluşturmaktadır. Anketlere katılan kişilerin %20'si öğrenciyken, %14,75'i özel sektör çalışanı ve %14,25'i de emeklidir. Yani katılımcıların yaklaşık yarısı bu üç grupta toplanmaktadır.

Tablo 18

Katılımcıların meslekleri

Meslek	N
Çiftçi	6
Ev Hanımı	24
Emekli	57
Öğrenci	80
Öğretmen	22
Öğretim Elemanı	1
Memur veya Kamu Çalışanı	29
İşçi	12
İşsiz	4
Ustalık Becerisi İsteyen Meslekler	13
Özel Sektör	59
Serbest Meslek	25
Hizmet Sektörü	3
Esnaf	3
Avukat	1
Doktor	4
Mühendis	21
Mimar	2
Lojistik	5
Tekniker	8
Mali Müşavir	4
Muhasebeci	17
Toplam	400

Tablo 18 incelendiğinde ankete katılan Bulgaristan Türklerinin genel olarak şehirli mesleklerde çalıştığı, kırsal alanlarda yaşamlarını sürdüren katılımcıların sadece 6'sının çiftçilik ile uğraştığı geri kalanın emekli ve öğrenci olduğu tespit edilmiştir. Ankete katılan kişilerin mesleklere göre dağılım oranları ise Şekil 8'de grafiksel olarak verilmiştir.

Şekil 8. Katılımcıların mesleklere göre dağılımı

Anket sonuçlarına göre katılımcıların aylık ortalama gelirleri tablo 19’da verilmiştir. Buna göre göçmen grubumuzun %43,8’i 5 000- 10 000 TL aralığında aylık gelire sahipken %43,4’ü aylık 2 000-5 000 TL gelire sahiptir. Katılımcıların %10’u 10 000 TL’den fazla gelire sahipken küçük bir bölümünün geliri (%2,8) 2000 TL’nin altında kalmaktadır. Anket çalışmamızın sürdürüldüğü yıllar olan 2020 ve 2021 yıllarında asgari ücretin yaklaşık 2,3-2,8 bin TL olduğunu düşünürsek genel olarak katılımcıların gelir seviyesinin asgari ücretin üzerinde olduğunu belirtebiliriz.

Tablo 19

Katılımcıların aylık ortalama gelirleri

Aylık Gelir	N	Yüzde (%)
2 000 TL’den az	11	2,8
2 000-5 000 TL	174	43,4
5 000-10 000 TL	175	43,8
10 000 TL’den fazla	40	10,0
Toplam	400	100,0

Göçmenlerin medeni hallerinin ve çocuk sahibi olma durumlarının uluslararası göçü etkileyen birer faktör olması (özellikle de kadınlar için) çalışmamız için oldukça önemli bir bilgi niteliği taşımaktadır. Katılımcıların %57,5'i evli, %42,5'i ise bekar kişilerden oluşmaktadır (Tablo 20). Katılımcıların bekar yani "kendi başına" özelliği taşıması göç eğilimini arttırıcı bir özellik göstermesine olanak tanımaktadır. Çocuk sahibi olan katılımcıların oranı ise %56'dır. Ankete katılanların yarısından fazlasının çocuk sahibi olması ise göç eğilimini azaltıcı bir özellik kazanmasına neden olmaktadır.

Tablo 20

Katılımcıların medeni halleri ve çocuk sahibi olma durumları

Medeni Durum	N	Yüzde (%)
Bekar	170	42,5
Evli	230	57,5
Toplam	400	100,0
Çocuğunuz Var mı?	N	Yüzde (%)
Evet	224	56,0
Hayır	176	44,0
Toplam	400	100,0

Ankete katılanların doğum yerleri Tablo 21'de verilmiştir. Katılımcıların büyük bir bölümünü Bulgaristan doğumlu soydaşlarımız oluşturmaktadır. Bulgaristan doğumluların toplam katılımcılara oranı %54'tür ve 216 kişiden oluşmaktadır. Katılımcıların %46'sı ise Türkiye doğumludur. Bulgaristan Türklerinin art kuşaklarını meydana getiren bu %46'lık grup ise toplamda 184 kişiden oluşup yarısı ikinci kuşak göçmenlerden (Bulgaristan göçmenlerinin çocukları) ve bir diğer yarısı üçüncü kuşak göçmenlerden (Bulgaristan göçmenlerinin torunları) oluşmaktadır.

Tablo 21

Katılımcıların doğum yerleri

	N
Adana	2
Almanya	1
Balıkesir	1
Bulgaristan	216
Bursa	4
Çanakkale	97
Eskişehir	2
Hatay	1
İstanbul	66
İzmir	2
Kastamonu	1
Kırklareli	1
Kocaeli	1
Malatya	1
Mersin	1
Muğla	1
Sivas	1
Tekirdağ	1
Toplam	400

Tablo 21 incelendiğinde katılımcıların 97'sinin Çanakkale doğumlu olduğu görülmekte ve yine bu ilde yaşadığı tespit edilmektedir. Aynı durum İstanbul ilinde de görülmekte, İstanbul doğumlu 66 kişinin yine İstanbul'da yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Bu durumda geriye kalan 237 katılımcının yaşamları boyunca en az bir kere göç ettiği öne sürülebilmektedir. Yani katılımcılarımızın %59,2'si hayatlarında en az bir kere göç eylemine katılmıştır.

Tablo 22

Katılımcıların ikamet ettiği yerleşmeler

Yerleşme Türü	N	Yüzde (%)
Büyük Şehir	190	47,5
İl Merkezi	129	32,2
İlçe Merkezi	40	10,0
Belde/Kasaba	15	3,8
Köy	26	6,5
Toplam	400	100,0

Tablo 22’de ise anket çalışmasına katılan göçmen ve art kuşaklarının ikamet ettiği yerleşmeler verilmiştir. Tabloya göre katılımcıların büyük bir bölümü (%79,7’si) kentlerde, %10’u kasabalarda, %10,3’ü ise kırsal kesimde yaşamaktadır.

Tablo 23

Ankete katılan göçmen grupları

	N	Yüzde (%)
Birinci Kuşak Göçmenler	216	54,0
İkinci Kuşak Göçmenler	92	23,0
Üçüncü Kuşak Göçmenler	92	23,0
Toplam	400	100,0

Anket çalışmasına katılan göçmenler tez çalışması bulgularında değerlendirme aşamasında üç gruba ayrılmış, gruplar ise şu şekilde belirlenmiştir: Bulgaristan’da doğup Türkiye’ye göç eden Bulgaristan Türkleri birinci kuşak göçmenler, onların Türkiye’de doğmuş çocukları ikinci kuşak göçmenler ve Türkiye’de doğmuş torunları ise üçüncü kuşak göçmenler olarak ayırt edilmiştir. Ankete katılan katılımcıların 216’sını birinci kuşak göçmenler oluştururken ikinci kuşak göçmenler 92’sini oluşturmuş ve geriye kalan 92 katılımcıyı ise üçüncü kuşak göçmenler meydana getirmiştir. Göçmen grubumuzun oransal dağılımı Tablo 23’de verilmiştir.

5.3. Katılımcıların Beşeri ve Fiziki Sermayelerinin Tutum ve Davranışlarına Etkileri

Türkiye’de bulunan göçmen topluluklar arasında geldikleri coğrafyayla ilgili olarak kendini en fazla geliştiren göçmen gruplardan olan Bulgaristan Türkleri, anket sonuçlarına göre göç ettikleri toprakları tamamen gerilerinde bırakmadıklarını göstermiştir. Bunun temel nedeni hem her iki ülkede de vatandaşlıklarının olması hem de orada bulunan akrabalarının olmasıdır. Ayrıca göçmenlerin bir kısmının halen eski topraklarıyla ekonomik bağlarının

olması da Bulgaristan ile bağlarının kesilmemesinde ve Bulgaristan’da gerçekleşen gelişmeleri takip etmelerinde etkili olan faktörler olmuştur.

Tablo 24

Katılımcıların “Bulgaristan ile herhangi bir ekonomik bağınız var mı?” sorusuna verdikleri yanıtlar

	N	Yüzde (%)
Evet, var	79	19,8
Hayır, yok	310	77,4
Emin değilim	11	2,8
Toplam	400	100,0

Tablo 24’de göre anket çalışmamıza katılan göçmenlerin %19,8’nin Bulgaristan ile halen devam eden bir ekonomik bağının olduğu görülmektedir. Ancak katılımcıların büyük bir bölümünü oluşturan %77,4’lük kısmının ise Bulgaristan ile herhangi bir ekonomik bağının kalmadığı da ortaya çıkmıştır. Göçmen grubumuzun sadece %2,8’lik kısmı yönelttiğimiz soruya emin değilim cevabını vermiştir. Bunun nedeni ise bu grubun göçmenlerin torunları olması ve Bulgaristan ile herhangi bir ekonomik bağlarının olup olmadığını bilmemesidir.

Tablo 25

Katılımcıların çift vatandaşlığa sahip olma durumları

	N	Yüzde (%)
Evet	247	61,8
Hayır	19	4,8
Hayır ama çifte vatandaş olmak istiyorum	134	33,4
Toplam	400	100,0

Ankete katılan katılımcıların %61,8’i çift pasaporta (çifte vatandaşlığa) sahiptir (Tablo 25). Katılımcıların büyük bir bölümünün çift pasaporta sahip olması onların her yıl en az bir kez Bulgaristan’a giriş yapmak zorunda kalmasına neden olmakta ve böylelikle

soydaşlarımızın Bulgaristan'daki gelişmelerden kopmamasına neden olmaktadır. Çifte vatandaşlığı olmayan %38,2'lik kesimin sadece %4,8'i vatandaşlık almayı istemezken, %33,4'ü ise Bulgaristan pasaportu olarak çifte vatandaşlığa sahip olmak istemektedir. Bunun en büyük nedeni göç etmiş birinci kuşak göçmenlerin gerek çocukları gerekse torunlarının isteklerinden kaynaklanmaktadır. Bilindiği üzere eski yıllarda (örneğin 1950-1951 gibi) göç etmiş Bulgaristan Türklerinin eski topraklarıyla bağları neredeyse tamamen kopmuştur. Çünkü o yıllarda Türkiye'ye göç etmiş soydaşlarımızın eski topraklara olan bağları üzerinden çok fazla zamanın geçmiş olması onların özlem duygularını dindirmiş, ayrıca o dönem göçlerden kalan göçmenlerimizin ise genel olarak küçük yaşta Türkiye'ye göç etmiş olması da Türkiye'yi benimsemelerinde etkili olmuştur. Bu nedenden dolayı eski göçmenlerin büyük bir kısmının çifte vatandaşlığa başvurularında çocuklarının ve torunlarının gelecek kaygısı etkili olmuştur.

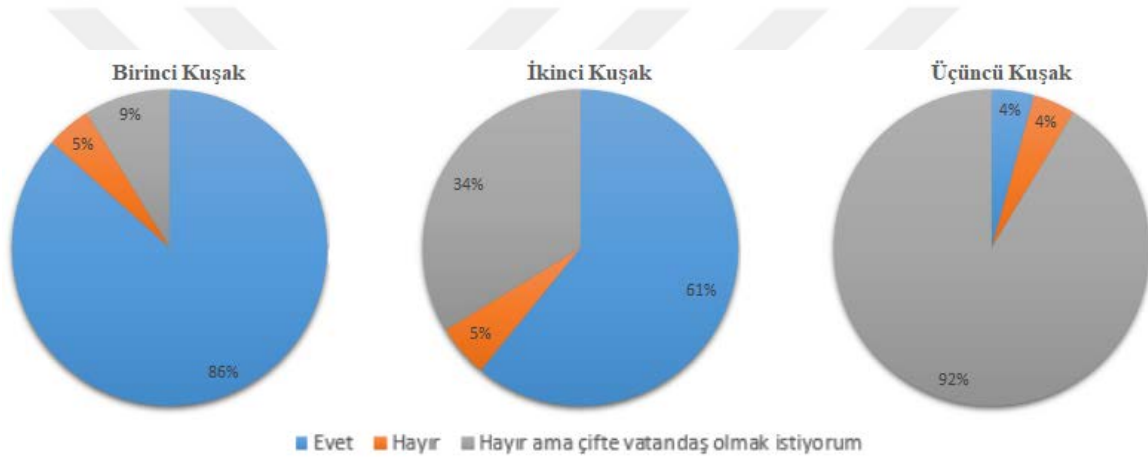
Tablo 26

Katılımcıların kuşaklararası çift pasaporta sahip olma durumları

	Birinci Kuşak Göçmen	İkinci Kuşak Göçmen	Üçüncü Kuşak Göçmen	Toplam
Evet, çifte vatandaşlığa sahibim	187	56	4	247
Hayır, çifte vatandaşlığa sahip değilim	10	5	4	19
Hayır ama çifte vatandaş olmak istiyorum	19	31	84	134
Toplam	216	92	92	400

Tablo 26'da görüldüğü üzere Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş olan birinci kuşak göçmenlerin büyük bir bölümünün (%86,6) çift pasaportu bulunmaktadır. Ancak geriye kalan %13,4'lük kısmının ise sadece Türkiye vatandaşlığı bulunmaktadır. Birinci kuşak göçmen grubumuzun %4,6'sı sadece Türk vatandaşı olduklarını ve çift vatandaşlık başvurusunda bulunmayacaklarını belirtirken, %8,8'i ise art kuşaklarının (çocukları ve torunları) çift pasaport almalarını sağlamak için çifte vatandaşlığa başvuracaklarını belirtmişlerdir. Anket çalışmamıza katılan 92 ikinci kuşak göçmenin yine büyük bir bölümünün çift pasaporta sahip olduğu görülmektedir. Ankete katılan ikinci kuşak göçmenlerin %60,9'u çift pasaporta sahipken geriye kalan %39,1'lik kısmı ise sadece Türk

vatandaşlığına sahiptir. Söz konusu göçmen grubumuzun sadece %5,4'ü çifte vatandaş olmayı düşünmezken geriye kalan %33,7'lik kısmı çifte vatandaş olmak istemektedir. Araştırmamıza katılan üçüncü kuşak göçmenlerin büyük bir bölümü ise çift pasaporta sahip olmayı istemektedir. Bu yüzden de büyükanneleri veya büyükbabalarını çifte vatandaşlığa başvuruya sevk etmektedirler. Bu göçmen grubumuzun sadece %4,35'inde çift pasaport bulunmaktadır. Aynı zamanda üçüncü kuşak göçmenlerimizin yine %4,35'i Bulgaristan çifte vatandaşı olmak istememektedir. Ancak üçüncü kuşak göçmenlerimizin büyük bir bölümü yani %91,3'ü çift pasaporta sahip olmak istemektedir. Bunda en büyük etken Bulgaristan'ın bir AB ülkesi olmasıdır.

Şekil 9. Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin “Çifte vatandaşlığınız var mı?” sorusuna verdiği yanıtlar

Şekil 9 incelendiğinde en fazla çift pasaporta sahip olan grubun olması gerektiği üzere birinci kuşak göçmenlerin olduğu görülmektedir. Bu göçmen grubunu ise sırasıyla ikinci kuşak göçmenler ve üçüncü kuşak göçmenler oluşturmaktadır. Çifte vatandaşlığa sahip 247 katılımcının %75,7'si Bulgaristan'dan göç etmiş birinci kuşak göçmenler olurken %22,7'sini ikinci kuşak göçmenler oluşturmaktadır. Geriye kalan %1,6'lık kısmını ise üçüncü kuşak göçmenler oluşturmaktadır. Katılımcılardan çifte vatandaşlığa sahip olmayan ancak almak isteyenlerin sayısı ise 134 kişidir. Bu grubun kuşaklara göre dağılımı ise çift pasaporta sahip olanların tam tersi bir özellik göstermektedir. Çifte vatandaş olmak isteyen katılımcıların büyük bir bölümünü %62,7 oranla üçüncü kuşak göçmenler, geriye kalan

%37,3'lük kesimin ise birinci ve ikinci kuşak göçmenler oluşturmaktadır. Vatandaşlık almak isteyen katılımcıların %23,1'lik kısmını ikinci kuşak göçmenler, %14,2'lik kısmını ise birinci kuşak göçmenler oluşturmaktadır.

Katılımcılardan çift pasaporta sahip olmayan ve olmak da istemeyen kişilerin sayısı ise oldukça azdır (19 kişi (%5,4)). Çifte vatandaş olmayan katılımcıların büyük bir bölümünü %52,7'lik bir oranla birinci kuşak göçmenler oluştururken geriye kalan %26,3'lük kısmını ikinci kuşak göçmenler ve %21'lik kısmını ise üçüncü kuşak göçmenler oluşturmaktadır. Çift pasaporta sahip olmak istemeyen birinci kuşak göçmenlerin bunu düşünmelerinde Bulgaristan'da yaşadıkları baskı ve zulümler etkili olmaktadır. İkinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin ise Türk vatandaşlığının yeterli olduğu ve başka herhangi bir vatandaşlığa ihtiyaçlarının olmadığı düşüncesi çifte vatandaş olmak istememelerinde belirleyici özellik olmuştur. Ayrıca bu grubun Türkiye doğumlu olmaları, aile-akraba ve çevrelerinin burada bulunması da onları Türkiye'ye bağlamakta ve farklı bir ülkenin vatandaşı olmanın tercihlerinin arasında olmayacağını göstermektedir.

Katılımcıların çifte vatandaş olmasında veya istemesinde ise iki temel faktör etkili olmuştur. Bunlar; i. Bulgaristan'ın demografik kaygılarından dolayı farklı ülkelerde yaşayan Bulgaristan doğumlu kişilere ve art kuşaklarına vatandaşlık vermesi ve ii. AB ülkelerinin 2001 yılında Bulgaristan'a serbest seyahat hakkı tanınması ve nihayetinde 2007 yılında da Bulgaristan'ın AB'nin bir parçası haline gelmesidir.

Daha önce de bahsedildiği üzere katılımcılar, halen Bulgaristan ile gerek vatandaşlıklarından dolayı yılda en az bir sefer Bulgaristan'a gitmek zorunda olmalarından gerekse orada ekonomik bağlarının bulunmasından kaynaklı Bulgaristan'da gerçekleşen yasal süreçleri ve kendilerine verilen hakları takip etmektedirler. Ayrıca çifte vatandaşlığa sahip göçmenlerin Bulgaristan'da gerçekleşen seçimlerde oy sahibi olması da onların Bulgaristan hakkındaki gelişmelerden haberdar olmasını ve bu süreçleri takip etmesini gerektirmektedir. Ankete katılan katılımcıların %35,7'si Bulgaristan'da gerçekleşen gelişmeleri "takip etmeye çalıştığını" belirtirken %26,8'i "takip ettiğini" belirtmiştir. Yani katılımcılarımızın büyük bir bölümüne tekabül eden %62,6'lık kısmı Bulgaristan'da gerçekleşen gelişmelerden haberdar olmaktadır. "Çok fazla takip edemiyorum" ve "takip etmiyorum" cevabını veren katılımcıların oranları ise sırasıyla %22,3 ve %15,2'dir (Tablo 27).

Tablo 27

Katılımcıların “Bulgaristan’daki yasal süreçleri, mevcut yasaları ve Bulgaristan Türklerine verdiği hakları takip ediyor musunuz?” sorusuna verdiği yanıtlar

	N	Yüzde (%)
Evet, takip ediyorum	107	26,8
Takip etmeye çalışıyorum	143	35,7
Çok fazla takip edemiyorum	89	22,3
Hayır, takip etmiyorum	61	15,2
Total	400	100,0

Katılımcıların çifte vatandaş olmalarında veya olmak istemelerindeki nedeni de anket sorularımızda sorgulanmıştır. Bu durumu araştırmak için sorulan “Neden çifte vatandaşınsınız veya neden çifte vatandaş olmak istiyorsunuz?” sorusuna vatandaşlık almak istemeyen 19 kişi haricinde kalan 381 katılımcımız cevap vermiştir (Tablo 28). Katılımcılardan çift pasaporta sahip olan ve olmak isteyen 381 kişinin %41,2’si Bulgaristan’da doğduğu için çifte vatandaşlığa sahip olduğunu veya almak istediğini belirtmiştir. Katılımcıların %27,3’ü diğer seçeneğini işaretlerken (art kuşaklarının çifte vatandaş olmasını sağlamak adına veya daha özgür bir ortamda yaşam arzusu gibi faktörler bu seçenekte etkili olmuştur) %22,6’sı sosyo-ekonomik nedenleri, geriye kalan %8,9’luk bölümü ise “kendimi Bulgaristanlı hissettiğim için” cevabını vermiştir.

Tablo 28

Katılımcıların çifte vatandaş olmasında veya çifte vatandaş olmak istemesinde etkili olan faktörler

	N	Yüzde (%)
Bulgaristan’da doğduğum için	157	41,2
Kendimi Bulgaristanlı hissettiğim için	34	8,9
Sosyo-ekonomik nedenler	86	22,6
Diğer	104	27,3
Toplam	381	100,0

Katılımcıların çifte vatandaş olmasında veya olmayı düşünmesinde etkili olan faktörler kuşaklara göre Tablo 29’da ve Şekil 10’da verilmiştir. Buna göre, birinci kuşak

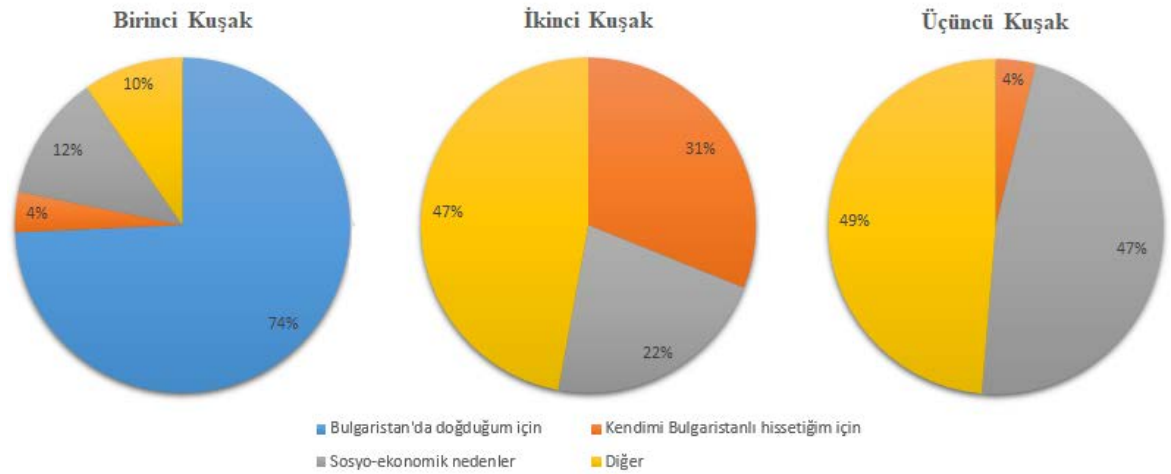
göçmenlerin büyük bir bölümü (%74,3) Bulgaristan doğumlu olduğu için vatandaşlık alırken veya vatandaşlık almak isterken %12,1'i sosyo-ekonomik nedenlerden, %9,7'si diğer sebeplerden ve %3,9'u kendini Bulgaristanlı hissettiğinden dolayı vatandaşlık almış veya alma eğilimi göstermektedir.

Tablo 29

Katılımcıların kuşaklararası değişen çifte vatandaş olma veya isteme nedenleri

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Bulgaristan'da doğduğum için	153	0	0	153
Kendimi Bulgaristanlı hissettiğim için	8	27	3	38
Sosyo-ekonomik nedenler	25	19	42	86
Diğer	20	41	43	104
Toplam	206	87	88	381

Anket çalışmamıza katılan ve çifte vatandaşlığa sahip veya çifte vatandaş olmak isteyen ikinci kuşak göçmen grubu ise toplamda 87 kişidir. İkinci kuşak göçmenlerin çifte vatandaş olmalarında/olmak istemelerinde en büyük etken %47,1 oranla diğer nedenler olduğu belirlenmiştir. Bu oranı sırasıyla %31,1 ile kendilerini Bulgaristanlı hissetmeleri seçeneği ve %21,8'le de sosyo-ekonomik nedenler takip etmiştir. Üçüncü kuşak göçmenlerde ise bu oranlar şu şekilde sıralanmıştır: %48,9 ile diğer nedenler, %47,7 ile sosyo-ekonomik nedenler ve %3,4 ile kendilerini Bulgaristanlı hissetmeleri. Bulgaristan doğumlu göçmenlerin sadece %3,9'u "kendimi Bulgaristanlı hissettiğim için" cevabını verirken onların evlatları olan ve Türkiye'de doğan ikinci kuşak göçmenlerin %31,1'inin bu cevabı vermesi oldukça dikkat çekici bir sonuç olmuştur. Bu durum aidiyet faktörünün kuşaklararası değişime uğrayabileceğini göstermiştir.

Şekil 10. Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin çifte vatandaş olmaları veya istemelerinde etkili olan faktörler

Yukarıda sıralanan faktörler haricinde göçmen grubumuzun çifte vatandaş olmasında veya olmak istemesinde farklı nedenlerde etkili olmaktadır. Bunların başında Bulgaristan'ın Bulgaristan kökenli kişilere vatandaşlık vermesi gelmektedir. Ankete katılan katılımcıların büyük bir bölümünü oluşturan %56,3'lük kısmı Bulgaristan'ın Bulgaristan kökenli kişilere vatandaşlık vermesinin vatandaş olmalarında veya vatandaşlık almak istemelerinde etkili olduğunu %12,5'i ise bu durumun kısmen etkili olduğunu belirtmiştir (Tablo 30).

Tablo 30

Katılımcıların "Bulgaristan yasalarında gerçekleşen değişiklikler (örneğin Bulgaristan doğumlu Türklere vatandaşlık hakkı tanınması) çifte vatandaş olmanızda veya bunu istemenizde etkili oldu mu?" sorusuna verdiği yanıtlar

	N	Yüzde (%)
Evet, oldu	225	56,3
Hayır, olmadı	96	24,0
Kısmen etkili oldu	50	12,5
Emin değilim	29	7,2
Toplam	400	100,0

Bulgaristan doğumlu birinci kuşak göçmen grubunun çifte vatandaş olmasında Bulgaristan'ın AB'ye üyeliği pek etkili olmazken özellikle ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin Bulgaristan vatandaşı olmalarında veya olmak istemelerinde etkili olan en önemli durum ise Bulgaristan'ın 2007 yılında AB'ye üye olmasıdır. Söz konusu durum birinci kuşak göçmenlerde de etkisini göstermekte ancak bu duruma yaşı görece daha genç olan katılımcılarda daha sık rastlanmaktadır.

Tablo 31

Katılımcıların “Bulgaristan'ın AB'ye üye olması çifte vatandaş olmanızda veya bunu isteminizde etkili oldu mu?” sorusuna verdiği yanıtlar

	N	Yüzde (%)
Evet, oldu	234	58,4
Hayır, olmadı	116	29,0
Kısmen etkili oldu	33	8,3
Emin değilim	17	4,3
Toplam	400	100,0

Tablo 31'e göre Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğinin göçmenleri Bulgaristan'dan vatandaşlık almalarına veya almak istemelerine tetiklediği görülmektedir (58,4 oranla). Ancak katılımcıların önemli bir bölümü (%29'u) ise bu faktörün çifte vatandaş olmalarında etkili olmadığını belirtmiştir. Bunun nedeni ise Bulgaristan AB'ye üye olmadan önce zaten çifte vatandaşı olmaları veya vatandaşlık almak istememeleridir.

Tablo 32

Katılımcıların “Bulgaristan'ın AB'ye üye olması sizi nasıl etkiledi?” sorusuna verdiği yanıtlar

	N	Yüzde (%)
Olumlu	291	72,8
Olumsuz	16	4,0
Emin değilim	93	23,2
Toplam	400	100,0

Anketimizde ayrıca Bulgaristan'ın AB'ye üye olmasının katılımcılarda nasıl bir etki yarattığına dair soruya da yer verilmiştir (Tablo 32). Buna göre katılımcıların önemli bir bölümü (%72,8) bu durumun onlar için olumlu sonuçlar doğurduğunu belirtmiştir. Katılımcıların sadece küçük bir kısmı ise (%4,0) söz konusu durumun onlar için olumsuz sonuçlar yarattığını söylemiştir. Bunda en önemli faktörün Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğiyle birlikte Türkiye'ye kıyasla ülkede gerçekleşen hayat pahalılığının ortaya çıkmasıdır. Eskiden Türkiye'deki göçmenler rahatça Bulgaristan'a gidip alışveriş yapabiliyorken, ülkenin AB'ye girmesi ve ekonomik seviyesinin bu nedenle artmasıyla söz konusu faaliyetlerinin aksaması onları bu konuda olumsuz düşüncelerine neden olmuştur.

5.4. Katılımcıların Farklılaşan Kuşaklararası Aidiyet Algısı

Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin aidiyet algısını ölçmeden önce katılımcıların ilk olarak kaç farklı ülkenin vatandaşı olduklarına bakılmıştır. Buna göre anket çalışmamıza katılan katılımcıların vatandaşlık durumları ise %61,5 ile çifte vatandaşlığa sahip olanlar, %38,25 ile sadece Türk vatandaşlığına sahip olanlar ve son olarak %0,25 ile 3 farklı ülkenin vatandaşlığına sahip olanlar (ABD/Bulgaristan/Türkiye) şeklinde gerçekleşmiştir (Tablo 33). Göçmen grubumuzun büyük bir bölümünü oluşturan %61,5'lik kısmı hem Bulgaristan hem de Türk vatandaşlığına sahiptir. Buradaki katılımcıların büyük bir kısmını birinci kuşak göçmenler meydana getirmektedir. Aynı zamanda bu gruptaki katılımcılarda ikinci kuşak göçmenleri de görmekteyiz.

Tablo 33

Katılımcıların vatandaşlığı bulunduğu ülke sayısı

Ülke Sayısı	N	Yüzde (%)
1	153	38,25
2	246	61,50
3	1	0,25
Toplam	400	100,0

Ait olma ilk olarak ailede başlasa da insanlar belli gruplara ve bir alana ait olmak isterler. Bu bakımdan anavatan algısı aidiyetliği ölçmek adına önemli bir adımı oluşturmaktadır. Söz konusu algıyı ölçmek adına anketimizde göçmenlerin anavatanları sorulmuş ve katılımcıların çoğunluk bir kısmı olan %72,5'lik bölümü anavatanları olarak gördükleri ülkeyi Türkiye seçmiştir (Tablo 34). Birinci kuşak göçmenler Türkiye'yi anavatanları olarak gördüklerini ve henüz daha Türkiye'ye göç etmeden önce dahi Türkiye'ye bir gün elbet göç edeceklerini bildiklerini dillendirmişlerdir. Birinci kuşak göçmenlerin çoğunluğunun vurgulamış olduğu şu cümleler ise bu durumu özetler niteliktedir: “Bulgaristan'dayken hep biliriz ki bir gün anavatanımız olan Türkiye'ye göç edeceğiz. Bunun hayaliyle yaşarız. Ailemizden, komşularımızdan veya çevremizden birileri illa ki Türkiye'ye göç etmiştir ve biz de onlara bakarak anavatanımıza kavuşacağımız günü ipe çekeriz. Biliriz ki biz; bugün veya yarın fark etmez, bir gün topraklarımıza geri göç edeceğiz”.

Ankete katılan katılımcıların %19,3'ü anavatanları olarak her iki ülkeyi de kabul ederken sadece %7,2'si Bulgaristan'ı anavatanları olarak görmektedir. Katılımcıların çok az bir bölümü ise her iki ülkeyi de anavatanları olarak görmemektedir ve bu grubun oranı ise katılımcı grubumuzun ancak %1'ini oluşturmaktadır.

Tablo 34

Katılımcıların anavatanları olarak gördükleri ülke

	N	Yüzde (%)
Türkiye	290	72,5
Bulgaristan	29	7,2
Her iki ülke de	77	19,3
Diğer	4	1,0
Toplam	400	100,0

Katılımcıların kuşaklararası değişen anavatan algısı ise Tablo 35'de verilmiştir. Buna göre ankete katılan birinci kuşak göçmenlerden Türkiye'yi anavatanları olarak kabul edenlerin oranı %64,3 çıkmıştır. Yine bu grubun %8,8'i Bulgaristan'ı anavatan olarak görürken %30'u hem Türkiye'yi hem de Bulgaristan'ı anavatanları olarak saymaktadır. Son olarak geriye kalan %0,9'luk kısmı her iki ülkeyi de anavatan olarak görmeyen birinci kuşak

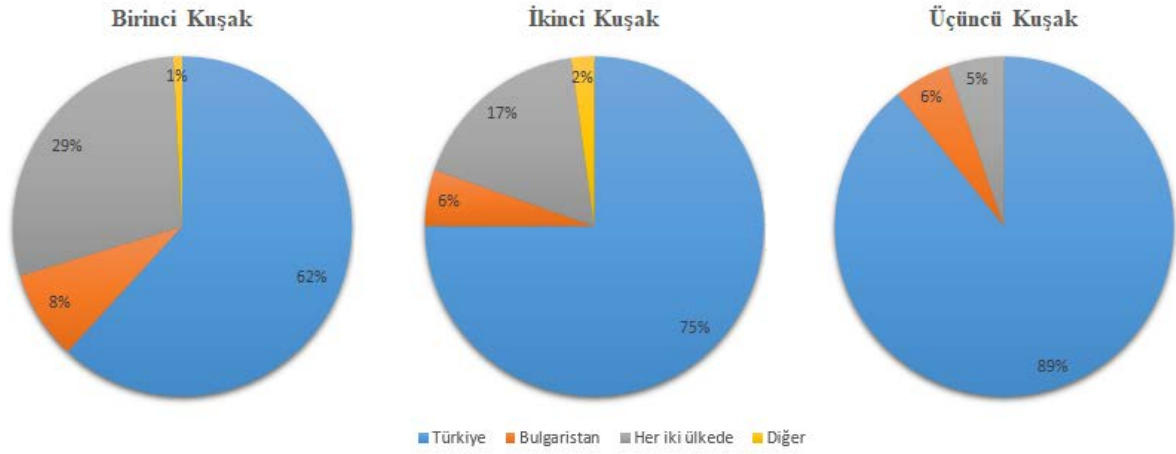
göçmenlerden oluşturmaktadır. Katılımcı grubumuzun diğer bir parçası olan ikinci kuşak göçmenlerin çoğu (%75) Türkiye'yi anavatanları olarak kabul etmektedir. Söz konusu katılımcı grubumuzun çok küçük bir bölümü (%5,4) Bulgaristan'ı anavatanları olarak görmekte ve sadece %2,2'si her iki ülkeyi de anavatan olarak kabul etmemektedir. Geriye kalan %17,4'lük kısım ise her iki ülkeyi de anavatanları olarak saymaktadır. Son olarak üçüncü kuşak göçmenlerimiz de ise bu durum şu şekilde gerçekleşmiştir: %89,2 ile Türkiye'yi anavatan olarak kabul edenler, %5,4 ile Bulgaristan'ı anavatan olarak kabul edenler, yine %5,4 ile her iki ülkeyi de anavatanları olarak kabul edenler. Her iki ülkeyi de anavatan olarak görmeyen üçüncü kuşak göçmene ise rastlanmamıştır.

Tablo 35

Kuşaklararası değişen anavatan algısı

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Türkiye	139	69	82	290
Bulgaristan	19	5	5	29
Her iki ülke de	56	16	5	77
Diğer	2	2	0	4
Toplam	216	92	92	400

Katılımcıların kuşaklararası olarak anavatan algıları incelendiğinde Türkiye'yi anavatan olarak kabul edenlerin en fazla üçüncü kuşak göçmenlerde daha sonra da ardılı olarak ikinci kuşak göçmenlerde ve birinci kuşak göçmenlerde olduğu saptanmıştır (Şekil 11). Bu durumda doğulan ülkenin anavatan algısını önemli bir şekilde etkilediği öne sürülebilir. Nitekim Türkiye'de doğan katılımcıların anavatanları olarak Türkiye'yi görme oranları daha fazlayken yine Bulgaristan'da doğmuş olan birinci kuşak göçmenlerin Bulgaristan'ı anavatan olarak algılayanların içerisinde çoğunluğu oluşturduğu tespit edilmiştir. Her iki ülkeyi de anavatan olarak görenlerin sayısı yine birinci kuşak göçmenlerde çoğunluğu oluştururken bu grubu sırasıyla ankete katılan ikinci kuşak göçmenler ve üçüncü kuşak göçmenler takip etmiştir. Son olarak her iki ülkeyi de anavatan olarak görmeyenler sadece birinci ve ikinci kuşak göçmenlerde gözlemlenmiş, birinci kuşak göçmenlerin sadece %1'i, ikinci kuşak göçmenlerimizin ise sadece %2'si her iki ülkeyi de anavatan olarak görmediği ortaya çıkmıştır.

Şekil 11. Ankete katılan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin anavatan algısı

Anketimizde ayrıca katılımcıların kendilerini ait hissettikleri ülkeler sorulmuş olup (Tablo 36) sonuçlarımızda göçmen grubumuzun %69,2 oranla Türkiye'ye ait hissettikleri bulunmuştur. Çoğunluğu Türkiye'ye ait hisseden göçmen grubumuzu sırasıyla her iki ülkeye de ait hissedenler (%21,8), Bulgaristan'a ait hissedenler (%6), her iki ülkeye de ait hissetmeyenler (%2,5) ve diğer ülkelere ait hissedenler (%0,5) takip etmiştir. Bu veriler, görüldüğü üzere neredeyse katılımcılarımızın anavatan algısıyla benzer bir şekilde sonuç vermiştir.

Tablo 36

Katılımcıların aidiyet algısı

	N	Yüzde (%)
Türkiye	277	69,2
Bulgaristan	24	6,0
Her iki ülkeye de	87	21,8
Her iki ülkeye de değil	10	2,5
Diğer	2	0,5
Toplam	400	100,0

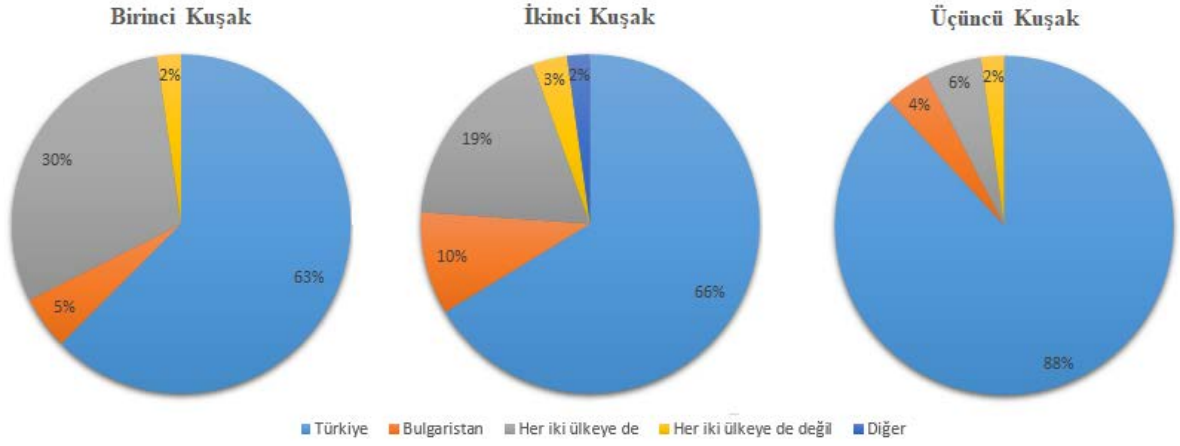
Tablo 37’de katılımcıların aidiyet algılarının kuşaklararası dağılımı verilmiştir. Buna göre Türkiye’ye ait hisseden 277 katılımcının 135’i birinci kuşak göçmenler, 81’i üçüncü kuşak göçmenler ve 61’i de ikinci kuşak göçmenlerdir. Kendini Bulgaristan’a ait hissedenlerin sayısı ise sadece 24 olarak çıkmış, bunların 11’i birinci kuşak göçmenlerde toplanırken, 9’u ikinci kuşak göçmenlerde ve 4’ü üçüncü kuşak göçmenlerde saptanmıştır. Her iki ülkeye de ait hissedenlerin büyük bir bölümü ise 65 kişiyle birinci kuşak göçmenlerde ortaya çıkmıştır. Her iki ülkeye de ait hissetmeyen katılımcılar sadece 10 kişi iken diğer seçeneğini seçen 2 kişi ise ikinci kuşak göçmenlerde görülmüştür.

Tablo 37

Kuşaklararası değişen aidiyet algısı

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Türkiye	135	61	81	277
Bulgaristan	11	9	4	24
Her iki ülkeye de	65	17	5	87
Her iki ülkeye de değil	5	3	2	10
Diğer	0	2	0	2
Toplam	216	92	92	400

Göçmenlerin aidiyet algısının kuşaklararası değişiminin oransal dağılımı ise Şekil 12’de verilmiştir. Buna göre birinci kuşak göçmenlerin %62,5’i kendisini Türkiye’ye ait hissetmektedir. Geriye kalan birinci kuşak göçmenlerimizin %30,1’i her iki ülkeye de ait hissetmekte, bunu %5,1 ile Bulgaristan’a ait hissedenler ve %2,3 ile her iki ülkeye de ait hissetmeyenler takip etmektedir. Çalışmamıza katılan ikinci kuşak göçmenlerin de yine büyük bir kısmı olan %66,3’lük bölümü kendilerini Türkiye’ye ait hissetmektedir. Bu oranı sırasıyla %18,4 ile her iki ülkeye de ait hissedenler, %9,8 ile Bulgaristan’a ait hissedenler, %3,3 ile her iki ülkeye de ait hissetmeyenler ve %2,2 ile diğer ülkelere ait hissedenler izlemektedir. Anket çalışmamızın son grubu olan üçüncü kuşak göçmenlerde de yine Türkiye’ye ait hissedenlerin oranı en fazla çıkmıştır. Üçüncü kuşak göçmenlerde Türkiye’ye ait hissedenlerin oranı %88,1, her iki ülkeye de ait hissedenlerin oranı %5,4, Bulgaristan’a ait hissedenlerin oranı %4,3 ve her iki ülkeye de ait hissetmeyenlerin oranı %2,2 şeklindedir.

Şekil 12. Anket çalışmamıza katılan birinci, ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin ait hissettikleri ülke(ler)

Katılımcıların kuşaklararası aidiyet algıları incelendiğinde anavatan olarak gördükleri ülkeler kısmında olduğu gibi doğulan toprakların aidiyet üzerinde büyük bir etkisinin olduğu belirlenmiştir. Nitekim kendisini Türkiye'ye ait hissedenlerin oranları üçüncü kuşakta belirgin şekilde yoğunlaşmıştır. Ancak yine de Bulgaristan'da doğmalarına rağmen kendilerini Türkiye'ye ait hisseden birinci kuşak göçmenlerimizin oranı üçüncü kuşak göçmenlerimizin oranı kadar olmasa da epeyce yüksektir.

Tablo 38

Kendilerini Türkiye'ye ait hisseden katılımcıların aidiyet duygusunun nedenleri

	N	Yüzde (%)
Aile	226	60,3
Toplum	63	16,8
Çevre	13	3,5
Hiçbir şey	17	4,5
Diğer	56	14,9
Toplam	375	100,0

Ayrıca kendilerini Türkiye'ye ait hisseden katılımcıların aidiyet duygularının nedeni sorgulandığında en büyük faktörün aile olduğu gözlemlenmiştir (Tablo 38). Bu faktörü

sırasıyla; toplum (16,8), diğer nedenler (14,9), hiçbir şey (4,5) ve çevre faktörü (3,5) takip etmiştir.

Bulgaristan göçmenlerinin kendilerini tanımlama şekilleri genel olarak muhacir kelimesinde yoğunlaşsa da göç etmiş Türkler kendilerini ayrıca göç ettikleri ülkenin veya bölgenin/şehrin adını kullanarak da tanımlamaktadır (Bulgaristan Türkü, Deliormanlı, Tunalı gibi). Nitekim göçmen grubumuzun kendilerini nasıl tanımladıkları hakkında da anketimizde sorulara yer verilmiş ve bunun sonucunda farklı cevaplara ulaşılmıştır (Tablo 39). Anket çalışmamıza katılan katılımcıların kendilerini nasıl tanımladıkları sorusuna %27,8'lik bölümü kendisini Türk olarak tanımladığını %24,8'i Bulgaristan göçmeni, %16,8'i Bulgaristan Türkü, %15,3'ü T.C. Vatandaşı, %11,3'ü göçmen/muhacir, %2'si Müslüman, %1,3'ü Bulgaristanlı ve %1'i ise diğer (dünya vatandaşı) olarak tanımladığını belirtmiştir.

Tablo 39

Katılımcıların kendilerini tanımladıkları gruplar

	N	Yüzde (%)
Türk	111	27,8
Bulgaristan Türkü	67	16,8
T.C. Vatandaşı	61	15,3
Bulgaristanlı	5	1,3
Göçmen/Muhacir	45	11,3
Bulgaristan Göçmeni	99	24,8
Müslüman	8	2,0
Diğer	4	1,0
Toplam	400	100,0

Tablo 40 ve Şekil 13'te ise göçmen grubumuzun kendilerini tanımladıkları grupların kuşaklararası değişimi değerlendirilmiştir. Anket sonuçlarına göre birinci kuşak göçmenlerin kendilerini tanımladıkları grupların oranı şu şekilde sıralanmaktadır: %22,7 Bulgaristan göçmeni, %22,3 Türk, %19,9 T.C. Vatandaşı, %16,8 Bulgaristan Türkü, %13 göçmen/muhacir, %3,8 Müslüman, %1,5 Bulgaristanlı ve %0,5 diğer. Birinci kuşak göçmenlerin Bulgaristan'dan göç etmelerine rağmen büyük bir bölümünün (toplamda %42,2'si) kendilerini ilk önce "Türk" ve "T.C. Vatandaşı" olarak adlandırmaları ve göçmen kelimesini kendilerini adlandırmada kullanmamaları oldukça ilgi çekici bir durumdur.

Tablo 40

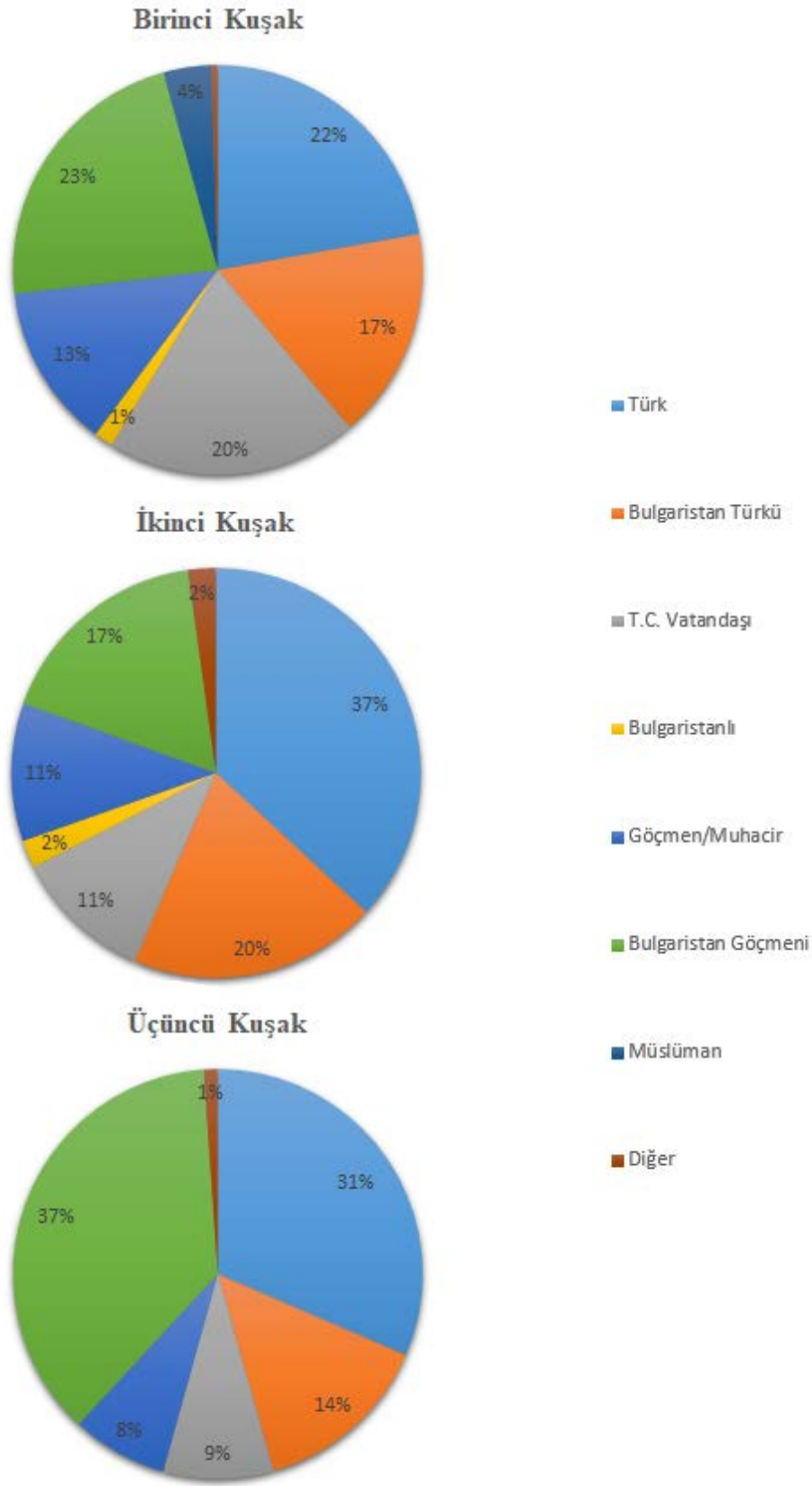
Katılımcıların kendilerini tanımladıkları grupların kuşaklararası değişimi

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Türk	48	34	29	111
Bulgaristan Türkü	36	18	13	67
T.C. Vatandaşı	43	10	8	61
Bulgaristanlı	3	2	0	5
Göçmen/Muhacir	28	10	7	45
Bulgaristan Göçmeni	49	16	34	99
Müslüman	8	0	0	8
Diğer	1	2	1	4
Toplam	216	92	92	400

Anket sonuçları değerlendirildiğinde ikinci kuşak göçmenlerin kendilerini %36,9 oranla Türk olarak adlandırdığı ortaya çıkmıştır. Bu oranı %19,6 ile Bulgaristan Türkü, %17,3 ile Bulgaristan göçmeni, %10,9 ile T.C vatandaşı, yine %10,9 ile göçmen/muhacir, %2,2 ile Bulgaristanlı ve yine %2,2 ile diğer grubu takip etmiştir.

Anket çalışmasına katılan üçüncü kuşak göçmenlerin ise büyük bir bölümü %37 oranla kendilerini Bulgaristan göçmeni olarak adlandırmakta ve bu oranı %31,5 ile Türk, %14,1 ile Bulgaristan Türkü, %8,7 ile T.C. vatandaşı, %7,6 ile göçmen/muhacir ve %1,1 ile diğer grubu izlemiştir.

Üçüncü kuşak göçmenlerin Türkiye’de doğmuş olmalarına rağmen toplamda %44,6’sının kendisini göçmen olarak tanımlaması ve aynı durumun ikinci kuşak göçmenlerde de görülmesi (ikinci kuşak göçmenlerin %30,4’ü kendilerini göçmen ve Bulgaristanlı olarak nitelendirmektedir) göçe katılmasalar da göçmenliğin kuşaklararası aktarıldığını ve art kuşakların kendini göçmen olarak hissettiğini göstermektedir.

Şekil 13. Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin kendilerini tanımladıkları grupların kuşaklararası değişimi

5.5. Katılımcıların Aidiyet ve Göç ile İlgili Tutum ve Yargıları

Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin aidiyet algısı ve göç eğilimlerinin değerlendirilmeleri Tablo 41'de verilmiştir. Buna göre katılımcılar “kendimi Türkiye'ye ait hissediyorum” düşüncesine büyük ölçüde katılmaktadırlar. Bu yargıya kesinlikle katıldığını ve katıldığını bildirenlerin oranı %84 olarak hesaplanmıştır. Kendini Bulgaristan'a ait hissedenlerin oranı ise Türkiye'ye ait hissedenlere göre oldukça düşük çıkmış ve bu yargıya kesinlikle katılanların veya katılanların oranı %26 bulunmuştur. Kendini her iki ülkeye de ait hissedenlerin oranı toplamda (kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum yargılarının ikisi de dahil olmak üzere) %37 olarak saptanırken, kendini her iki ülkeye de ait hissetmeyenlerin oranı ise 11,3 olarak belirlenmiştir. Tutum ölçeğinde verilen yargılara kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum yanıtlarının her ikisi de değerlendirildiğinde “kendimi Balkanlı olarak görürüm” ifadesini işaretleyenlerin oranı %59,5, “kendimi Avrupalı olarak görürüm” yargısını onaylayanların oranı %49,8 ve “kendimi AB'nin bir vatandaşı olarak görürüm” tutumunu sergileyenlerin ise oranı %44,8'dir.

Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin önemli bir bölümü kendisini göçmen olarak nitelendirmektedir (%79,6). Katılımcılar Türkiye'ye göç ettiklerinde çevrelerinden herhangi bir olumsuz davranış ile karşılaşmamışlar ancak “Türkiye'de Bulgaristan göçmenlerine karşı tutum oldukça iyidir” yargısına katılımcıların %61,3'ü olumlu cevap vermiştir. “Türkiye'de yabancı (Bulgar vb.) gibi görülürüm” yargısına ise toplamda %23,1 oranında kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum yargısı verilmiştir. Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin %54,6'sı Türkiye'de yaşamaktan memnunken %43,3'ü Türkiye'den göç etmeyi düşünmemektedir. Bulgaristan'a geri dönmeyi düşünen katılımcıların oranı %15 olarak hesaplanırken Avrupa ülkelerine göç etmeyi planlayanların oranı ise %40,1'dir. “Avrupa ülkelerinde yaşamamın hayatımı kolaylaştıracağına inanırım” yargısına katılanların oranı %48,3 çıkmıştır. Daha fazla iş olanağına sahip olabileceği için Avrupa ülkelerine göç etmek isteyenlerin oranı %45,1 iken daha fazla para kazanabileceği için Avrupa ülkelerine göç etmek isteyenlerin oranı %43,6'dır. Türkiye'de kariyer elde etmek için yeterli fırsatının olduğunu düşündüğü için göç etme gereğinin olmadığını düşünenler ise toplamda %37,6 oranında çıkmıştır. “Kendi işimi başka bir ülkede yapacak olsam daha keyifli bir çalışma yaşamam olur” ifadesini onaylayanların oranı ise %46,3'tür.

Tablo 41

Katılımcıların kendilerine sunulan yargılar ile ilgili değerlendirmeleri

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Kendimi Türkiye'ye ait hissediyorum.	N	14	16	34	176	160	400
	Yüzde (%)	3,5	4,0	8,5	44,0	40,0	100,0
Kendimi Bulgaristan'a ait hissediyorum.	N	108	125	63	58	46	400
	Yüzde (%)	27,0	31,3	15,8	14,5	11,5	100,0
Kendimi her iki ülkeye de ait hissediyorum.	N	83	120	45	84	68	400
	Yüzde (%)	20,8	30,0	11,3	21,0	17,0	100,0
Kendimi her iki ülkeye de ait hissetmiyorum.	N	195	127	33	25	20	400
	Yüzde (%)	48,8	31,8	8,3	6,3	5,0	100,0
Kendimi Balkanlı olarak görürüm.	N	37	85	40	144	94	400
	Yüzde (%)	9,3	21,3	10,0	36,0	23,5	100,0
Kendimi Avrupalı olarak görürüm.	N	48	100	53	112	87	400
	Yüzde (%)	12,0	25,0	13,3	28,0	21,8	100,0
Kendimi AB'nin bir vatandaşı olarak görürüm.	N	60	122	39	98	81	400
	Yüzde (%)	15,0	30,5	9,8	24,5	20,3	100,0
Türkiye'de kendimi göçmen olarak tanımlarım.	N	16	44	22	199	119	400
	Yüzde (%)	4,0	11,0	5,5	49,8	29,8	100,0
Türkiye'de yabancı (Bulgar vb.) gibi görülürüm.	N	119	150	39	45	47	400
	Yüzde (%)	29,8	37,5	9,8	11,3	11,8	100,0
Türkiye'de Bulgaristan göçmenlerine karşı tutum oldukça iyidir.	N	34	35	86	166	79	400
	Yüzde (%)	8,5	8,8	21,5	41,5	19,8	100,0
Türkiye'de yaşamaktan memnunum.	N	21	67	94	133	85	400
	Yüzde (%)	5,3	16,8	23,5	33,3	21,3	100,0
Türkiye'den göç etmeyi düşünmem.	N	46	90	91	100	73	400
	Yüzde (%)	11,5	22,5	22,8	25,0	18,3	100,0

Bulgaristan'a geri dönmeyi düşünürüm.	N	125	146	69	32	28	400
	Yüzde (%)	31,3	36,5	17,3	8,0	7,0	100,0
Avrupa ülkelerine göç etmeyi düşünürüm.	N	75	79	86	101	59	400
	Yüzde (%)	18,8	19,8	21,5	25,3	14,8	100,0
Avrupa ülkelerinde yaşamamın hayatımı kolaylaştıracağına inanırım.	N	55	75	77	119	74	400
	Yüzde (%)	13,8	18,8	19,3	29,8	18,5	100,0
Daha fazla iş olanağına sahip olabileceğim için Avrupa ülkelerine göç etmek isterim.	N	61	87	72	109	71	400
	Yüzde (%)	15,3	21,8	18,0	27,3	17,8	100,0
Daha fazla para kazanabileceğim için Avrupa ülkelerine göç etmek isterim.	N	64	87	75	111	63	400
	Yüzde (%)	16,0	21,8	18,8	27,8	15,8	100,0
Türkiye'de kariyer elde etmek için yeterli fırsatım olduğundan göç etmeme gerek yok.	N	54	105	91	111	39	400
	Yüzde (%)	13,5	26,3	22,8	27,8	9,8	100,0
Kendi işimi başka bir ülkede yapacak olsam daha keyifli bir çalışma yaşamım olur.	N	46	73	96	125	60	400
	Yüzde (%)	11,5	18,3	24,0	31,3	15,0	100,0
Türkiye'de geçirdiğim her dakikanın boşa geçtiğine inanırım.	N	106	126	93	50	25	400
	Yüzde (%)	26,5	31,5	23,3	12,5	6,3	100,0
Avrupa'da çalışmamın beni mutlu edeceğine inanırım.	N	55	94	89	116	46	400
	Yüzde (%)	13,8	23,5	22,3	29,0	11,5	100,0
Avrupa'da yaşamamın hayat standartlarımı arttıracığına inanırım.	N	45	52	70	159	74	400
	Yüzde (%)	11,3	13,0	17,5	39,8	18,5	100,0
Avrupa'da karşılaşılabileceğim zorluklara katlanabilirim.	N	51	73	118	126	32	400
	Yüzde (%)	12,8	18,3	29,5	31,5	8,0	100,0
Türkiye'de olası bir siyasi kriz başka bir ülkeye göç etmeme neden olur.	N	48	49	95	146	62	400
	Yüzde (%)	12,0	12,3	23,8	36,5	15,5	100,0
Gelecek kaygımın olmadığı başka bir ülkede yaşamak isterim.	N	50	53	65	125	107	400
	Yüzde (%)	12,5	13,3	16,3	31,3	26,8	100,0
	N	38	38	43	161	120	400

Düşünce özgürlüğü daha fazla olan bir ülkede yaşamak isterim.	Yüzde (%)	9,5	9,5	10,8	40,3	30,0	100,0
Kendimi daha güvenli hissedebileceğim bir ülkede yaşamak isterim.	N	41	33	35	160	131	400
	Yüzde (%)	10,3	8,3	8,8	40,0	32,8	100,0

“Türkiye’de geçirdiğim her dakikanın boşa geçtiğine inanırım” yargısına katılanların oranı aile bağlarından dolayı nispeten az çıkmıştır (18,8). Ancak yine de “Avrupa’da çalışmamın beni mutlu edeceğine inanırım”, “Avrupa’da yaşamamın hayat standartlarımı arttıracığına inanırım”, “Avrupa’da karşılaşılabileceğim zorluklara katlanabilirim” ve “Türkiye’de olası bir siyasi kriz başka bir ülkeye göç etmeme neden olur” yargılarına sırasıyla %40,5, %58,3, %39,5 ve %52 oranında katılım görüşü bildirilmiştir. Son olarak “Gelecek kaygımın olmadığı başka bir ülkede yaşamak isterim”, “Düşünce özgürlüğü daha fazla olan bir ülkede yaşamak isterim” ve “Kendimi daha güvenli hissedebileceğim bir ülkede yaşamak isterim” ifadelerine ardılı olarak %58,1, %70,3 ve %62,8 oranında katılımcı onay ifadesi (kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum) kullanmıştır.

Tablo 41’de verdiğimiz 27 farklı ifadeye göçmen grubumuz kuşaklararası farklılıklar içeren yanıtlar vermiştir. Ancak bazı ifadelere göçmenlerimizin cevapları büyük ölçüde benzerlik göstermiştir. İlk olarak “Kendimi Türkiye’ye ait hissediyorum” ifadesine göçmenlerimizin %84’ü katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Buna benzer bir ifade olan “Kendimi her iki ülkeye de ait hissediyorum” yargısına ise katılımcılarımızın %80,6’sı katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Bu iki cümleye verilen cevaplar neticesinde göçmenlerimizin büyük bir bölümünün Türkiye’ye ait hissettiğini ortaya koyabiliriz. Kuşaklararası değişmeyen bir diğer yargı ise “Türkiye’de kendimi göçmen olarak tanımlarım” ifadesine verilen cevap ile ortaya çıkmış ve katılımcılarımızın %79,6’sı bu ifadeye katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevabını vermiştir. Kuşaklararası farklılık göstermeyen ve katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum cevaplarını alan son iki ifade ise %70,3 ile “Düşünce özgürlüğü daha fazla olan bir ülkede yaşamak isterim” ve %72,8 ile “Kendimi daha güvenli hissedebileceğim bir ülkede yaşamak isterim” ifadeleri olmuştur.

5.6. Bulgaristan'ın AB'ye Üyeliğinin Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Göç Eğilimleri Üzerine Etkileri

Ülkemizde yaşayan Bulgaristan Türkleri vatandaşlıkları sayesinde AB ülkelerine rahatça seyahat edebilmekte ve yeni bir göç rotası çizmektedir. Ancak bu durum farklı değişkenlere göre değişiklikler ve kuşaklararası farklılıklar göstermektedir. Bu bölümde söz konusu değişikliklerin ve farklılıkların göç eğilimleri üzerindeki etkileri incelenecektir.

Tablo 42

Birinci kuşak göçmen grubunun Türkiye'ye göç yılları

Göç Yılı	N
1950	3
1951	4
1973	1
1977	1
1978	17
1989	136
1990	10
1991	8
1992	12
1993	6
1994	1
1996	1
1997	3
1998	3
1999	4
2001	2
2002	1
2003	2
2009	1
Toplam	216

Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğinin Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç eğilimleri üzerine etkileri belirlenirken ilk olarak Bulgaristan'ın AB üyeliği öncesi göç eğilimi ortaya konulmalıdır. Dolayısıyla ilk olarak Bulgaristan'dan göç etmiş birinci kuşak göçmenlerin AB üyeliği öncesi göç eğilimleri tespit edilmiştir. Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiş olan katılımcılarımızın göç yılları Tablo 42'de verilmiştir. Buna göre anket çalışmamıza katılan birinci kuşak göçmenlerin büyük bir bölümünü (%63) 1989 göçmenleri oluşturmaktadır. Bu

tarihte göç eden göçmen grubumuzun fazla olması doğaldır. Çünkü Bulgaristan'dan son yoğun göç 1989 yılında gerçekleşmiştir. 1989 yılı öncesi göç edenlerin oranı ise %12'dir ve bu aralıkta göç edenlerin çoğunluğu 1978 yılında yoğunluk göstermiştir. Ankete katılan 1950/1951 göçmenimiz sadece 7 kişiyken 1970'li yıllarda Türkiye'ye göç edenlerin sayısı ise 19'dur. 1989 sonrasında göç edenlerin oranı %25'tir. 1990lar boyunca Türkiye'ye göç etmiş göçmen sayımız 47, 2000 yılından sonra göç edenlerin sayısı ise 6'dır. Görüldüğü üzere Bulgaristan'ın AB'ye üyeliği sonrasında Türkiye'ye göçlerde azalma gerçekleşmiştir. Göçmen grubumuzun göç nedenleri ise; baskı ve zulüm, aile ve akraba göçü, ekonomik şartlar, özgürlük, diğer nedenler, eğitim şartları, iş imkanları ve dini faaliyetlerin yasağıdır (Tablo 43). Sonuç olarak göçmen grubumuz Bulgaristan'da maruz kaldıkları baskı ve zulümler nedeniyle yoğun bir şekilde Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır.

Tablo 43

Birinci kuşak göçmenlerin Türkiye'ye göç nedenleri

	N	Yüzde (%)
Baskı ve zulüm	160	74,1
Ekonomik şartlar	10	4,6
Eğitim şartları	2	0,9
Aile ve akraba	26	12,1
Dini faaliyetlerin yasağı	1	0,5
İş imkanları	2	0,9
Özgürlük	8	3,7
Diğer	7	3,2
Toplam	216	100,0

Ankete katılan birinci kuşak göçmenlerin pek çoğu Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmeden önce ülkelerinde Türk kimliklerinden dolayı birçok olumsuz davranışa maruz kalmıştır. Bunların başında Bulgaristan'ın Bulgarlaştırma politikası altında yürüttüğü ve Türklere uyguladığı Bulgar isimlerini alma zorunluluğu, Türkçe konuşulmasının yasaklanması, Müslüman örf ve adetlerinin yasağı, siyasal baskılar ve dini baskılar gelmektedir (Tablo 44). Göçmenlerin uğradığı diğer olumsuz davranışlar ise Türk okullarının kapatılması, camilerin kapatılması, ibadetlerin yasaklanması, kültürel faaliyetlerin yasaklanması ve Hristiyanlık propagandalarıdır. Anketimize katılan 216 birinci kuşak göçmenin 113'ü (%52,3'ü) tüm bu olumsuz davranışlara maruz kalırken 36'sı

(% 16,7'si) bu olumsuz davranışların hiçbirine maruz kalmamıştır. Göçmenlerin bir kısmının olumsuz davranışlara hiçbir şekilde maruz kalmamasının en önemli nedeni ise katılımcıların henüz Bulgarlaştırma politikaları başlamadan önce Türkiye'ye göç etmeleri veya 1989 yılından sonra Bulgaristan'da doğmalarıdır.

Tablo 44

Birinci kuşak göçmenlerin Türk kimliklerinden dolayı Bulgaristan'da maruz kaldıkları olumsuz davranışlar

	N
Bulgar isimleri alma	42
Hristiyanlık propagandaları	1
Türk okullarının kapatılması	17
Türkçe konuşmanın yasaklanması	37
Camilerin kapatılması	10
İbadetlerin yasaklanması	10
Müslüman örf ve adetlerinin yasaklanması	34
Kültürel faaliyetlerin yasaklanması	7
Siyasal baskılar	21
Dini baskılar	20
Hepsi	113
Hiçbiri	36

Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğinin Bulgaristan Türklerinin göç eğilimleri üzerine etkisinin tespit edilmesi amacıyla ilk olarak katılımcıların tümüne gelecek yıllarda Türkiye'den göç edip etmeyeceklerini belirlemek için sorular sorulmuştur. Buna göre Tablo 45'de katılımcıların Türkiye'de mi yoksa farklı bir ülkede mi yaşamak istedikleri ortaya konulmuştur. Anket çalışmasına katılan Bulgaristan Türklerinin bu soruya verdiği yanıtlara göre katılımcıların %53'ünün Türkiye'de yaşamaktan memnun olduğu ve Türkiye'de yaşamlarını sürdürmek istedikleri ortaya çıkmıştır. Türkiye'de yaşamaktan memnun olmayan katılımcıları %23,7 oranla ne Türkiye ne de Bulgaristan'da yaşamak istemeyen katılımcılar oluşturmuştur. Bu oranları ise sırasıyla %19 ile hem Bulgaristan'da hem de Türkiye'de yaşamak isteyenler ve %4,3 ile de Bulgaristan'da yaşamak istediğini belirtenler takip etmiştir.

Tablo 45

Katılımcıların “hangi ülkede yaşamak istersiniz” sorusuna verdiği yanıtlar

	N	Yüzde (%)
Türkiye	212	53,0
Bulgaristan	17	4,3
Her iki ülkede de	76	19,0
Diğer	95	23,7
Toplam	400	100,0

Bu oranların kuşaklararası dağılımı incelendiğinde ise dikkat çekici sonuçlar ortaya çıkmıştır (Tablo 46). Anket sorularına cevap veren göçmen gruplarından birinci ve ikinci kuşak göçmenlerin nispeten büyük bir bölümü yaşamlarını Türkiye’de sürdürmek istediğini belirtirken üçüncü kuşak göçmenlerin ise önemli bir bölümü ne Türkiye’de ne de Bulgaristan’da yaşamlarını sürdürmek istememektedir. Üçüncü kuşak göçmenlerin yaşamak istedikleri ülkeler daha çok gelişmiş olan AB ülkeleridir ve bunların başında Almanya, Hollanda, Belçika, Birleşik Krallık, Fransa gibi Batı Avrupa ülkeleri gelmektedir.

Tablo 46

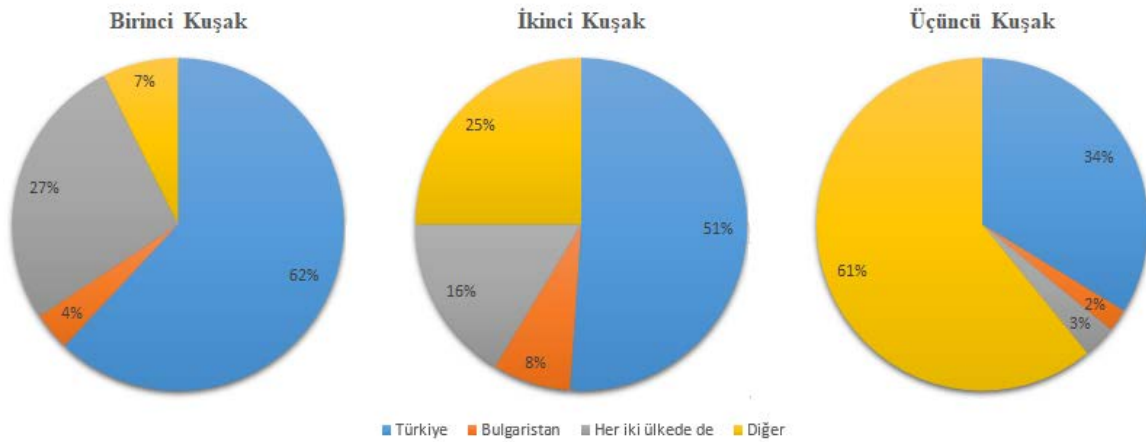
Katılımcıların yaşamak istedikleri ülkelerin kuşaklararası değişimi

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Türkiye	134	47	31	212
Bulgaristan	8	7	2	17
Her iki ülkede de	58	15	3	76
Diğer	16	23	56	95
Toplam	216	92	92	400

Şekil 14’e göre anket çalışmasına katılan birinci kuşak göçmenlerin %62’si Türkiye’de yaşamaktan memnun olduklarını ve ömürlerini burada geçirmek istediklerini belirtmiş, %26,9’u ise Bulgaristan’ın da vatanlarının olduğunu bu yüzden hem Türkiye’de hem de Bulgaristan’da yaşamak istediklerini söylemiştir. Birinci kuşak göçmenlerin sadece %3,7’si Bulgaristan’da yaşamak isterken %7,4’ü her iki ülkede de yaşamak istemediğini ve Avrupa ülkelerinde yaşamak istediğini belirtmiştir. İkinci kuşak göçmenlerin %51,1’i

Türkiye’de yaşamayı tercih ederken %25’i diğer ülkelerde yaşamayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Bu göçmen grubumuzun %16,3’ü hem Bulgaristan’da hem de Türkiye’de yaşamak isterken yalnızca %7,6’sı Bulgaristan’da yaşamak istemektedir. Bu oranın birinci kuşak göçmenlerden daha fazla olması dikkat çekicidir. Ancak Bulgaristan’dan göç etmiş Türklerin uğradıkları baskı ve zulümlerden dolayı orada yaşamak istememesi ve ikinci kuşak göçmenlerin ise bu baskılara maruz kalmaması, oranların bu şekilde çıkmasına neden olmuştur. Ayrıca ikinci kuşak göçmenlerde diğer ülkelerde yaşamak isteyenlerin oranının birinci kuşak göçmenlerden fazla olmasının nedenleri; ikinci kuşak göçmenlerin göç sonucunda karşılaşılabilecekleri sorunları yaşamaması veya bilmemesinden dolayı ve yaşlarının birinci kuşak göçmenlere göre görece olarak daha genç olmasıdır.

Üçüncü kuşak göçmenlerin ise büyük bir kısmını oluşturan %60,9’luk kısmı her iki ülkede de yaşamak istemediğini diğer Avrupa ülkelerinde hayatlarını sürdürmek istediklerini belirtmiştir. Diğer ülkelerde yaşamlarını sürdürmek isteyen bu grubu ise sırasıyla %33,7 oranla Türkiye’de yaşamak isteyenler, %3,2 oranla her iki ülkede de yaşamak isteyenler ve son olarak %2,2 oranla Bulgaristan’da yaşamak isteyenler takip etmiştir. Bu grupta diğer ülkelerde yaşamak isteyenlerin göze çarpan bir şekilde fazla olmasında, yine ikinci kuşak göçmenlerde olduğu gibi üçüncü kuşak göçmenlerin diğer grup göçmenlere göre yaşlarının küçük olması, göçle gelen sorunları henüz deneyimlememiş olması ve göçle birlikte gelen zorlukları sadece büyükanneleri ve(ya) büyük babalarından duymuş olmalıdır.

Şekil 14. Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin yaşamak istedikleri ülkeler

Katılımcıların yaşadıkları mekânı tercih ederken etkilendikleri faktörler ise Tablo 47’de verilmiştir. Tabloya göre katılımcıların yaşadıkları mekânı tercih ederken etkilendikleri en büyük husus %36,5 ile ekonomi ve iş imkanları çıkmıştır. Bu faktörü sırasıyla %29,3 ile aile ve akraba, %15 ile Bulgaristan Türklerinin yoğunlaştığı yerler, %15 ile özgürlük, %2,7 ile eğitim şartları ve %1,5 ile diğer faktörler takip etmiştir.

Tablo 47

Katılımcıların yaşadıkları mekanları tercih ederken etkilendikleri faktörler

	N	Yüzde (%)
Aile ve akraba	117	29,3
Bulgaristan Türklerinin yoğun olduğu yerler	60	15,0
Ekonomi ve iş imkanları	146	36,5
Eğitim şartları	11	2,7
Özgürlük	60	15,0
Diğer	6	1,5
Toplam	400	100,0

Katılımcıların yaşadığı mekânı belirleme hususunda kuşaklararası farklılıkların olduğu da tespit edilmiştir (Tablo 48). Örneğin aile ve akraba faktörü en fazla birinci kuşak göçmenlerde etkili olurken, özgürlük faktörünün en etkili olduğu göçmen grubunu üçüncü kuşak göçmenler oluşturmuştur.

Tablo 48

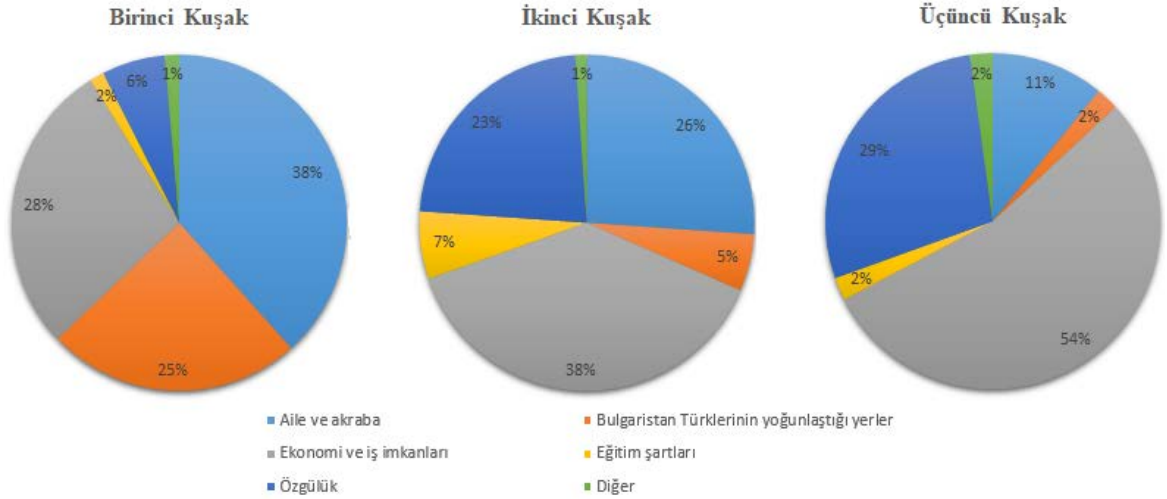
Katılımcıların mekansal tercihlerinin kuşaklararası değişimi

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Aile ve akraba	83	24	10	117
Bulgaristan Türklerinin yoğunlaştığı yerler	53	5	2	60
Ekonomi ve iş imkanları	61	35	50	146
Eğitim şartları	3	6	2	11
Özgürlük	13	21	26	60
Diğer	3	1	2	6
Toplam	216	92	92	400

Birinci kuşak göçmenlerin yaşadığı yeri belirlerken etkili olan faktörler; %38,4 ile aile ve akraba, %28,2 ile ekonomi ve iş imkanları, %24,5 ile Bulgaristan Türklerinin yoğunlaştığı yerler, %6,1 ile özgürlük, %1,4 ile eğitim şartları ve yine %1,4 ile diğer faktörlerdir.

İkinci kuşak göçmenlerin yaşadığı yeri belirlerken etkili olan faktörler arasında en yoğun neden birinci kuşak göçmenlerden farklı olarak %38 oranı ile ekonomi ve iş imkanları çıkmıştır. Bu faktörü en yoğunundan en aza doğru %26,1 ile aile ve akraba, %22,8 ile özgürlük, %6,5 ile eğitim şartları, %5,5 ile Bulgaristan Türklerinin yoğun olduğu yerler ve %1,1 ile diğer sebepler takip etmiştir.

Son olarak üçüncü kuşak göçmenlerin yaşadığı yeri belirlerken etkili olan faktörler ise şu şekilde sıralanmıştır: %54,2 ile ekonomi ve iş imkanları, %28,3 özgürlük, %10,9 ile aile ve akraba, %2,2 Bulgaristan Türklerinin yoğun olarak yaşadığı yerler, %2,2 ile eğitim şartları ve yine %2,2 ile diğer faktörler (Şekil 15).

Şekil 15. Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin mekân tercihlerinde etkili olan etmenler

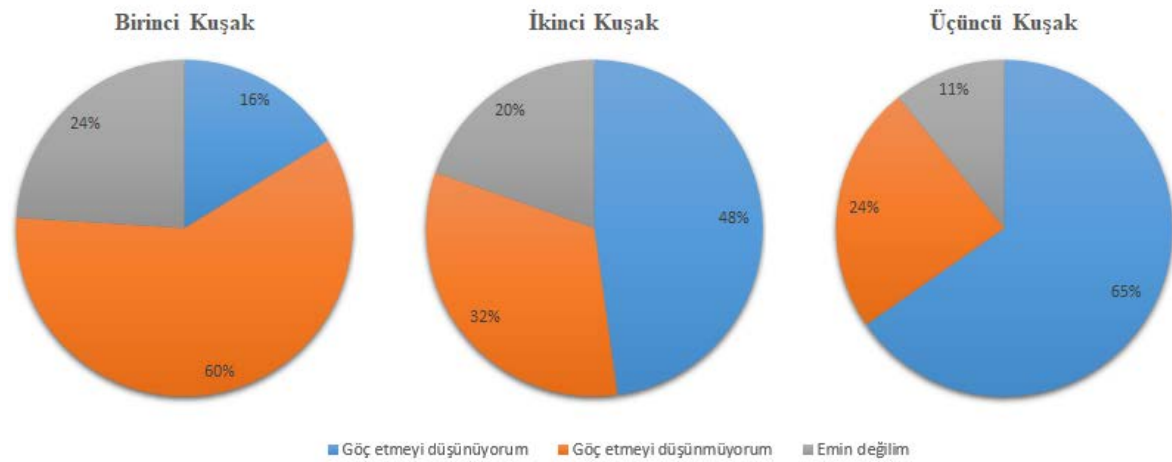
Katılımcıların Türkiye’den göç etme eğilimleri değerlendirildiğinde (Tablo 49) Türkiye’den göç etmeyi düşünenlerin sayısı toplamda 139 kişi çıkmıştır. Ancak göç eğilimi sergileyen 139 katılımcıdan sadece 35’i Bulgaristan’dan göç etmiş birinci kuşak Bulgaristan Türkü’dür. Göç eğilimi sergileyen 104 kişi ise Türkiye’de doğmuş olan Bulgaristan kökenli Türkler’dir.

Tablo 49

Araştırma grubunun kuşaklararası Türkiye’den göç etme eğilimi

Göç Eğilimi	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Göç etmeyi düşünüyorum	35	44	60	139
Göç etmeyi düşünmüyorum	129	30	22	181
Emin değilim	52	18	10	80
Toplam	216	92	92	400

Ankete katılan Bulgaristan doğumlu göçmenlerin yalnızca %16,2’si göç etme eğilimi sergilerken, Türkiye doğumlu Bulgaristan Türklerinin %56,5’i göç eğilimi göstermektedir. Göç etme eğilimi sergileyen katılımcıları buna iten nedenler ise ekonomik gerekçeler, özgürlük ve yurt dışındaki iş imkanlarıdır.

Şekil 16. Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin Türkiye’den göç etme eğilimi

Birinci kuşak göçmenlerin %59,7'si göç etmeyi düşünmüyorken %16,3'ü göç etmeyi düşündüğünü, geriye kalan %24'lük bölümü ise emin olmadığını belirtmiş ikinci kuşak göçmenlerde bu durum %47,8'i göç etmeyi düşünenler, %32,6'sı göç etmeyi düşünmeyenler ve %19,6'sı ise göç etmek isteyip istemediği konusunda emin olmayanlardan oluşmuştur. Göç etme eğilimin en yüksek olduğu göçmen grubumuzu ise üçüncü kuşak göçmenler oluşturmuştur. Üçüncü kuşak göçmenlerin %65,3'ü göç etmek istediğini, %23,9'u göç etmeyi düşünmediğini ve %10,8'i göç etme konusunda emin olmadığını belirtmiştir. Yani göç etme eğilimi birinci kuşak göçmenlerde en az çıkarken katılımcılar arasındaki en yüksek göç etme eğilimi oranı ise üçüncü kuşak göçmenlerde meydana gelmiştir (Şekil 16).

Tablo 50

Katılımcıların cinsiyet, yaş grupları, eğitim, gelir ve medeni durumlarına göre göç eğilimleri

	Göç Edeceğim	Göç Etmeyeceğim	Emin Değilim	Toplam
Cinsiyet				
Kadın	92 (%38)	103 (%42,5)	47 (%19,4)	242 (%100)
Erkek	47 (%29,7)	78 (%49,3)	33 (%20,8)	158 (%100)
Toplam	139 (%34,7)	181 (%45,2)	80 (%20)	400 (%100)
Yaş Grupları				
18-29 Yaş	102 (%72,8)	23 (16,4)	15 (%10,7)	140 (%100)
30-39 Yaş	15 (%19,4)	36 (%46,7)	26 (%33,7)	77 (%100)
40-49 Yaş	11 (%19,2)	27 (%47,4)	19 (%33,3)	57 (%100)
50-59 Yaş	9 (%14,2)	42 (%66,6)	12 (%19,1)	63 (%100)
60+ Yaş	2 (%3,1)	53 (84,1)	8 (%12,7)	63 (%100)
Toplam	139 (%34,7)	181 (%45,2)	80 (%20)	400 (%100)
Eğitim Durumu				
Okur-Yazar	1 (%14,2)	5 (%71,5)	1 (%14,2)	7 (%100)
İlköğretim	2 (%4,4)	36 (%80)	7 (15,5)	45 (%100)
Lise	65 (%33,8)	92 (%47,9)	35 (%18,2)	192 (%100)
Üniversite	64 (%46,7)	41 (%29,9)	32 (%23,3)	137 (%100)
Yüksek Lisans	6 (%33,3)	7 (%38,9)	5 (%27,7)	18 (%100)
Doktora	1 (%100)	0	0	1 (%100)
Toplam	139 (%34,7)	181 (%45,2)	80 (%20)	400 (%100)
Gelir Durumu				
2000 TL'den az	3 (%27,4)	6 (%54,5)	2 (%18,1)	11 (%100,0)
2000-5000 TL	41 (%23,4)	97 (%55,5)	37 (%21,1)	175 (%100,0)
5000-10000 TL	75 (%42,9)	66 (%37,7)	34 (%19,4)	175 (%100,0)
10000 TL+	20 (%51,3)	12 (%30,8)	7 (%17,9)	39 (%100,0)
Toplam	139 (%34,8)	181 (%45,2)	80 (%20,0)	400 (%100,0)
Medeni Durum				
Bekar	106 (%62,3)	40 (%23,5)	24 (%14,2)	170 (%100,0)
Evlili	33 (%14,3)	141 (%61,3)	56 (%24,4)	230 (%100,0)
Toplam	139 (%34,8)	181 (%45,2)	80 (%20,0)	400 (%100,0)

Göç eğilimi olan katılımcıların cinsiyet, yaş grupları ve eğitim durumlarına ait veriler ise Tablo 50’de verilmiştir. Buna göre AB ülkelerine göç etmek isteyen 139 kişiden 92’si kadın, 47’si erkek çıkmıştır. Ankete katılan kadın göçmenlerin %38’i, erkek göçmenlerin ise %29,7’si Türkiye’den AB ülkelerine göç etmeyi düşündüğünü belirtmiştir.

Göç eğilimi gösteren katılımcıların yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında 18-29 yaş grubu göçmenlerin yoğunlukta olduğunu, bu grubu sırasıyla 30-39 yaş, 40-49 yaş, 50-59 yaş ve 60 yaş üzeri katılımcıların takip ettiği görülmektedir. Dolayısıyla yaşı daha küçük olan katılımcıların göç etme eğilimi daha yüksektir. Göç eğilimi sergileyen katılımcıları yoğun olarak lise ve üniversite mezunu göçmenler oluşturmaktadır. Üniversite mezunu 137 katılımcıdan 64’ü (%46,7) ve lise mezunu 192 katılımcıdan 65’i (%33,8) göç eğilimi göstermektedir. Göç eğilimi gösteren katılımcılarımızın büyük bir bölümünü ise bekarlar oluşturmaktadır. Ankete katılan bekar katılımcıların %62,4’ü göç eğilimi gösterirken evli katılımcıların sadece %14,4’ü göç eğilimi sergilemiştir. Anket çalışmamızda katılımcılara “(Eğer göç etmeyi düşünüyorsanız) Ne zamandan beri göç etmeyi düşünüyorsunuz?” sorusu da yöneltilmiştir. Bu soruya toplamda 151 kişi cevap vermiş olup göç etmeyi düşünme süresi en fazla %45 ile 1-2 yıl zaman aralığında tespit edilmiştir. Bu oranı sırasıyla %30,5 ile 3-5 yıl, %12,6 ile son 1 yıl, %7,3 ile 5-10 yıl ve %3,3 ile 10 yıl ve üzeri zaman süreci takip etmiştir (Tablo 51).

Tablo 51

Katılımcıların göç eğilimi sergileme süresi

	N	Yüzde (%)
Son 1 yıldır	19	12,6
1-2 yıldır	68	45,0
3-5 yıldır	46	30,5
5-10 yıldır	11	7,3
10 yıldan daha fazla süredir	5	3,3
Emin değilim	2	1,3
Toplam	151	100,0

Tüm bu verilerin ışığında çeşitli nedenlerden dolayı katılımcıların dikkat çekici bir şekilde göç etme eğilimi sergilediği görülmektedir. Özellikle üçüncü kuşak göçmenlerin çoğunluğunun farklı bir ülkede yaşamak istemesi çalışmamızın dikkat çekici bulgularından biri olmuştur. Katılımcıların göç etme eğilimlerini açıkça ortaya koymak adına anket çalışmamızda göç ile ilgili ayrıntılı sorulara da yer verilmiştir. Buna göre katılımcıların %49,7'si Türkiye'den göç etmeyeceğini belirtirken geriye kalan %50,2'lik bölümü ise farklı zaman dilimlerinde Türkiye'den göç edeceklerini söylemiştir (Tablo 52).

Tablo 52

Katılımcıların Türkiye'den göç etme durumları

	N	Yüzde (%)
Hayır	199	49,7
Kısa süre sonra göç edeceğim	63	15,7
5-10 yıl daha Türkiye'deyim	46	11,5
Emekli olup göç etmeyi düşünüyorum	0	0,0
Diğer	91	23,1
Toplam	400	100,0

Katılımcıların %15,7'si kısa süre önce göç edeceklerini belirtirken %11,5'i 5-10 yıl daha Türkiye'de olacağını daha sonra göç edebileceğini, %0,3'ü emekli olup göç edeceğini ve %23,1'i ne zaman göç edeceklerinden emin olamadıkları için diğer seçeneğini seçmiştir. Göç eğilimi sergileyen katılımcıların ise daha çok birinci kuşak göçmenlerin art kuşakları olan ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerde toplandığı görülmüştür (Tablo 53).

Tablo 53

Katılımcıların göç etme durumlarının kuşaklararası değişimi

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Hayır	144	35	20	199
Kısa süre sonra göç edeceğim	23	20	20	63
5-10 yıl daha Türkiye'deyim	20	19	7	46
Diğer	29	18	45	92
Toplam	216	92	92	400

Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin gelecek yıllarda Türkiye’den başka bir ülkeye göç etme durumları ise Şekil 17’de verilmiştir. Buna göre birinci kuşak göçmenlerin önemli bir bölümü göç etmeyi düşünmemektedir. Göç etmeyi düşünmeyen birinci kuşak göçmenlerin oranı %66,7’dir. Göç eğilimi sergileyen birinci kuşak göçmenlerin oranı ise toplamda %33,3’tür. Söz konusu grubumuzun %10,6’sı kısa süre sonra göç edeceğini belirtirken %9,3’ü ise 5-10 yıl daha Türkiye’de olacağını sonrasında göç edeceğini bildirmiştir. İkinci kuşak göçmenlerde ise göç etmeyi düşünmeyenlerin oranı %38 çıkmıştır. Geriye kalan %62’lik kısım ise göç eğilimi sergilemektedir. Bu göçmen grubumuzun %21,7’si kısa süre sonra göç edeceğini, %20,7’si 5-10 yıl daha Türkiye’de kalıp sonrasında göç edeceğini ve %19,6’sı ne zaman göç edeceğine emin olamadığı için diğer cevabını vermiştir.

Üçüncü kuşak göçmenlerde göç eğilimi sergilemeyenlerin oranı ikinci kuşak göçmenlerden de daha az çıkmış, üçüncü kuşak göçmen grubumuzun sadece %21,7’si göç eğilimi sergilememiştir. Geriye kalan üçüncü kuşak göçmenlerin önemli bir bölümünü oluşturan %78,3’lük bölümü ise göç eğilimi sergilemiştir. Bu grupta bulunan katılımcıların yine %21,7’si kısa süre sonra göç edeceğini belirtirken %7,6’sı 5-10 yıl daha Türkiye’de olacağını belirtmiş, %49’luk bölümü ise diğer seçeneğini işaretlemiştir (Şekil 16).

Şekil 17. Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin gelecek yıllarda Türkiye’den başka bir ülkeye göç etme durumları

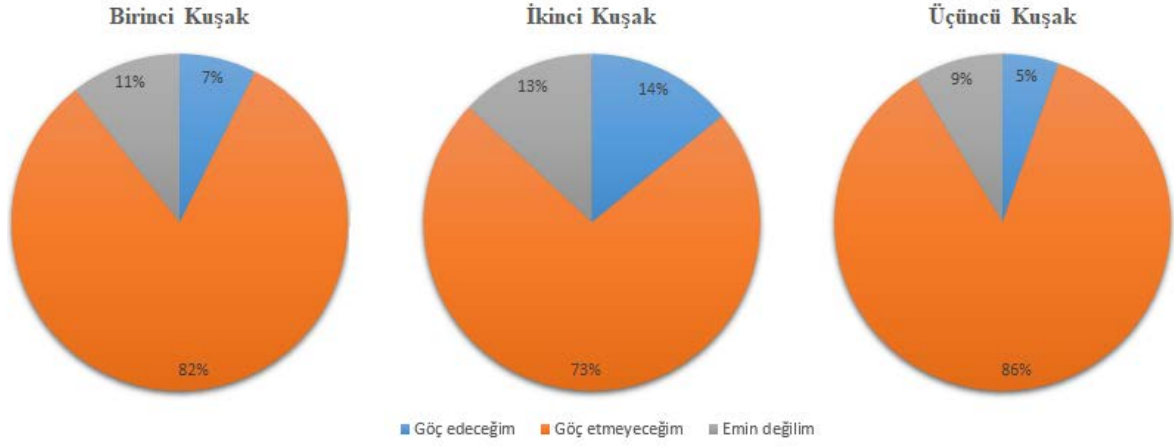
Araştırmada Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'a göç eğilimleri ve diğer AB ülkelerine göç eğilimlerine dair sorular da sorulmuştur. Araştırma grubumuzun çok az bir bölümünün Bulgaristan'a göç etme eğiliminde olduğu ortaya çıkmıştır (Tablo 54).

Tablo 54

Katılımcıların Bulgaristan'a göç eğilimi

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Göç edeceğim	16 (%7,4)	13 (%14,1)	5 (%5,4)	34 (%8,5)
Göç etmeyeceğim	177 (%81,9)	67 (%72,8)	79 (%85,8)	323 (%80,7)
Emin değilim	23 (%10,6)	12 (%13)	8 (%8,6)	43 (%10,7)
Toplam	216 (%100)	92 (%100)	92 (%100)	400 (%100)

Nitekim katılımcıların sadece 34'ü (%8,5'i) Bulgaristan'a göç eğilimi sergilemektedir. Bu da Bulgaristan vatandaşlığının AB ülkelerine göç etmek için bir araç olduğunu ve aynı zamanda Bulgaristan'ın AB ülkelerine göç için bir basamak ülke olduğunu da göstermektedir. Ankete katılan Bulgaristan doğumlu 216 göçmenden yalnızca 16'sı Bulgaristan'a geri göç edeceğini bildirmiş, bunun sonucunda geriye kalan 200 göçmenin Bulgaristan'a göç eğilimi olmadığı saptanmıştır. Bulgaristan'a göç eğilimi sergileyen Türkiye doğumlu Bulgaristan Türkü sayısı ise toplamda 18'dir (ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin toplamı). Birinci kuşak göçmenlerin %81,9'u Bulgaristan'a geri göç etmeyeceğini, %10,6'sı emin olmadığını ve %7,4'ü ise Bulgaristan'a geri döneceğini belirtmiştir. İkinci kuşak göçmenlerin %72,8'inin Bulgaristan'a göç etmeyeceği saptanırken %13'ünün emin olmadığı ve %14,1'inin Bulgaristan'a göç edeceği bulunmuştur. Son olarak üçüncü kuşak göçmenlerde bu durum %85,8'i göç etmeyecekler, %8,6'sı emin olmayanlar ve %5,4'ü göç edecekler şeklinde gerçekleşmiştir (Şekil 18).

Şekil 18. Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin Bulgaristan'a göç eğilimi

Bulgaristan'a göç edeceğini belirten Bulgaristan doğumlu katılımcıların göç etme isteklerinin nedenleri; Bulgaristan'da yaşamın daha rahat ve kolay olması, nüfusun daha az olması dolayısıyla da daha sakin bir ortamın olması ve doğdukları topraklara özlem duymalarıdır. Türkiye doğumlu Bulgaristan Türkleri'nin Bulgaristan'a göç eğilimlerinin nedeni ise Bulgaristan'da daha özgür bir ortamın bulunduğu inanmalarıdır. Bulgaristan'dan Türkiye'ye son yoğun Türk göçünün 1989 yılında gerçekleşmesinin ardından daha 33 yıl gibi kısa bir zaman dilimi geçmesine rağmen toplumsal hafıza izlerinin hızlı bir şekilde kaybolduğu görülmektedir. Özgürlükleri kısıtlandığı için Türkiye'ye göç eden Bulgaristan Türklerinin daha özgür olmak için Bulgaristan'a göç etme isteği duyan art nesilleri oldukça ilgi çekicidir. Kuşaklararası düşünce ve beklenti farkından doğan bu ikilem göçmen gruplarında nadir olarak rastlanmaktadır. Bundan dolayı da söz konusu ikilem kuşaklararası değişen göç motivasyonları açısından oldukça dikkat çekicidir. İkilemde, yaşananların (yaşanan gelişmelerin) aktarılanlardan (toplumsal hafızadan) daha etkili olduğu görülmektedir.

Tablo 55

Katılımcıların kuşaklararası değişen AB ülkelerine göç eğilimleri

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Göç Edeceğim	39 (%18)	47 (%51)	61 (%66,3)	147 (%36,7)
Göç Etmeyeceğim	138 (%63,8)	30 (%32,6)	24 (%26)	192 (%48,2)
Emin Değilim	38 (%17,5)	15 (%16,3)	7 (%7,6)	60 (%15)
Toplam	216 (%100)	92 (%100)	92 (%100)	400 (%100)

Katılımcılara sorulan “Diğer AB ülkelerine göç etmeyi düşünüyor musunuz?” sorusuna toplamda 147 kişi evet cevabını vermiştir (Tablo 55). Evet cevabını veren katılımcıların 39’u Bulgaristan doğumlu iken 108’i Türkiye doğumludur. Ankete katılan birinci kuşak göçmenlerin %18’i diğer AB ülkelerine göç edeceğini söylerken, Türkiye doğumlu Bulgaristan Türklerinin %58,6’sı Bulgaristan dışındaki diğer AB ülkelerine göç edeceğini belirtmiştir. Türkiye doğumlu ikinci kuşak Bulgaristan göçmenlerinin %51’i, Türkiye doğumlu üçüncü kuşak Bulgaristan göçmenlerinin ise %66,3’ü diğer Avrupa ülkelerine göç eğilimi sergilemiştir (Şekil 19). Göç edeceğini belirten göçmenlerin göç etmek istedikleri ülkeler ise en yoğunundan en aza olmak üzere şu şekildedir: Almanya, Hollanda, Belçika, İtalya, Birleşik Krallık, Fransa, İsveç, Norveç, Avusturya, İsviçre, İspanya, İrlanda, Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan.

Şekil 19. Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin diğer AB ülkelerine göç eğilimi

Katılımcıların AB ülkelerine göç etmek istemelerinin birçok nedeni vardır. Tablo 56'ya göre AB ülkelerine göç etmek isteyen 147 katılımcıdan 72'si (%48,9) ekonomik nedenlerden dolayı Türkiye'den göç etmeyi düşünürken, 27'si (%18,4) ise daha özgür bir ortamda yaşamak istediği için göç eğilimi kazandığını belirtmiştir.

Tablo 56

AB ülkelerine göç etmeyi düşünen katılımcıların göç etme nedenleri

Göç Etme Nedeni	N	Yüzde (%)
Ekonomik Nedenler	72	48,9
Eğitim Şartları	8	5,4
Yurt Dışındaki İş İmkanları	24	16,4
Bulgaristan'ın AB'nin Bir Parçası Olması	8	5,4
Diğer Avrupa Ülkelerinde Akrabalarının Olması	1	0,7
Özgürlük	27	18,4
Kendimi Türkiye'ye Ait Hissetmemem	1	0,7
Diğer	6	4,1
Toplam	147	100

Göç etmeyi düşünen katılımcıların yaklaşık yarısı ekonomik gerekçeler nedeniyle Türkiye'den göç etmek isterken %16,4'ü yurt dışındaki iş imkanlarından dolayı AB ülkelerine göç eğilimi kazanmıştır. Katılımcıların %18,4'ü de AB ülkelerinde daha özgür bir şekilde yaşayacağına inandığından ülkesini gerilerinde bırakacaklarından söz etmiştir. Göçmenlerin diğer göç nedenleri ise %5,4 oranla eğitim şartları, %5,4 oranla Bulgaristan'ın AB'nin bir parçası haline gelmesi, %4,1 oranla diğer sebepler (Avrupa ülkelerindeki yaşam kolaylığı, serbest dolaşım, rahat yaşam isteği vb.), %0,7 oranla Türkiye'ye ait hissetmemek ve yine %0,7 oranla diğer Avrupa (Bulgaristan haricindeki) ülkelerinde akrabalarının olmasıdır.

Anket çalışmamızda son olarak katılımcılara son derece kritik bir soru da sorulmuştur. Bu soru "(çifte vatandaş iseniz veya çifte vatandaş olmayı düşünüyorsanız) Çifte vatandaşlık yasası kaldırılırsa hangi ülkenin vatandaşı olmayı tercih edersiniz? 'dir. Söz konusu ifadeye tüm katılımcılarımız cevap vermiştir. Katılımcılarımızın cevaplarına göre eğer bir gün çifte vatandaşlık yasası kaldırılırsa araştırma grubumuzun %56,5'i Türk vatandaşlığında kalacağını belirtmiştir. Ancak katılımcıların %37,8'i ise Avrupa Birliği vatandaşlığının daha avantajlı olduğunu düşünmelerinden dolayı Bulgaristan vatandaşlığını

tercih edeceklerini söylemiştir. Kalan %5,8’lik kısmı ise hangi vatandaşlıkta kalacaklarından emin olamadıkları için diğer seçeneğini seçmiştir (Tablo 57).

Tablo 57

Katılımcıların “(çifte vatandaş iseniz veya çifte vatandaş olmayı düşünüyorsanız) Çifte vatandaşlık yasası kaldırılırsa hangi ülkenin vatandaşı olmayı tercih edersiniz?” Sorusuna Verdiği Yanıtlar

	N	Yüzde (%)
Türkiye	226	56,5
Bulgaristan	151	37,8
Diğer	23	5,8
Toplam	400	100,0

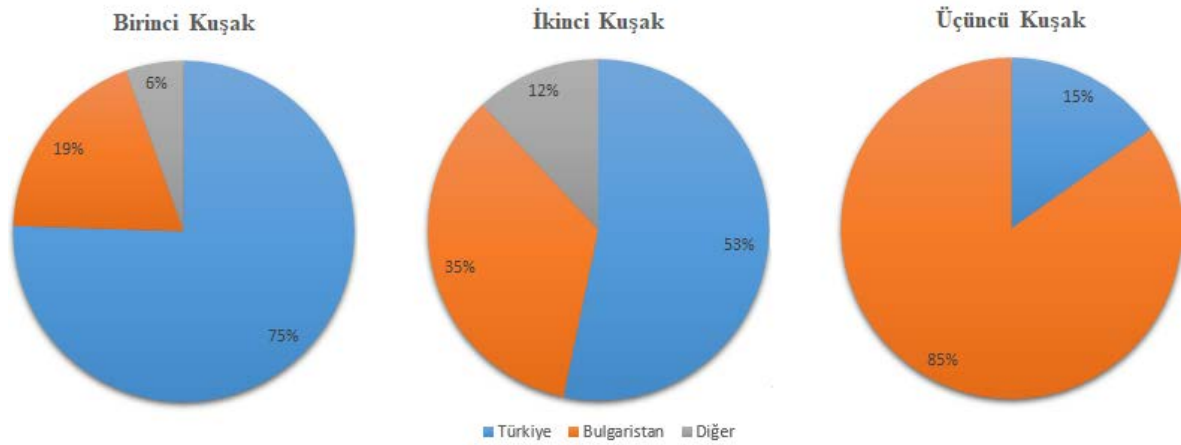
Katılımcıların bu soruya verdikleri cevaplar ise dikkat çekici bir şekilde kuşaklararası olarak farklılıklar göstermiştir (Tablo 58). Katılımcılar arasında Türkiye’yi seçenlerin oranları Bulgaristan’da doğmuş ancak Türkiye’ye göç etmiş birinci kuşak göçmenlerde en fazla iken Bulgaristan’ı seçenlerde bu durum tam tersi bir şekilde gerçekleşmiş ve Türkiye’de doğmuş olan üçüncü kuşak göçmenlerde en fazla çıkmıştır. Birinci kuşak göçmenlerin Türkiye vatandaşlığını tercih etmelerinde etkili olan en büyük faktörün Türk kimliklerinden dolayı Bulgaristan’da karşılaştıkları baskı ve zulümler olduğu saptanmıştır.

Tablo 58

Katılımcıların çifte vatandaşlık yasası kaldırılırsa vatandaşlığında kalacakları ülkelerin kuşaklararası değerlendirilmesi

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Türkiye	163	49	14	226
Bulgaristan	41	32	78	151
Diğer	12	11	0	23
Toplam	216	92	92	400

Şekil 20 incelendiğinde sorumuza birinci kuşak göçmenlerin önemli bir bölümünün (%75,5'i) Türkiye cevabını verdiği, %19'unun Bulgaristan'ı tercih ettiği görülmüştür. Geriye kalan %5,5'lik kısmı ise emin olamadığı için diğer seçeneğini işaretlemiştir. İkinci kuşak göçmenlerin çifte vatandaşlık yarası kaldırılırsa vatandaşlığında kalacakları ülke %53,3 ile Türkiye, %34,8 ile Bulgaristan çıkmıştır. Bu grupta hangi ülke vatandaşlığında kalacağı konusunda emin olamayanların oranı ise %11,9 hesaplanmıştır. Üçüncü kuşak göçmenlerde ise söz konusu soruya verilen cevaplar birinci ve ikinci kuşağın verdiği cevapların tam tersi şeklinde gerçekleşmiştir. Eğer çifte vatandaşlık yarası kalkarsa üçüncü kuşak göçmenlerin vatandaşlığını tercih edeceği ülke büyük bir oranla (%84,8) Bulgaristan çıkmıştır. Üçüncü kuşak göçmenlerin sadece %15,2'si Türk vatandaşlığını seçeceklerini belirtmiştir. Bu sonucun çıkmasında en büyük belirleyici ise Bulgaristan'ın AB'ye üye olması, dolayısıyla Bulgaristan vatandaşlığının Türk vatandaşlığına göre daha avantajlı bir konumda yer almasıdır. Bulgaristan vatandaşlarının aynı zamanda AB vatandaşı olması ve bu sebeple Bulgaristan vatandaşlarının birlik içerisinde rahatça hareket edebilmesi de söz konusu sonucun çıkmasında önemli bir paya sahiptir.

Şekil 20. Birinci kuşak, ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin “(çifte vatandaş iseniz veya çifte vatandaş olmayı düşünüyorsanız) çifte vatandaşlık yarası kaldırılırsa hangi ülkenin vatandaşı olmayı tercih edersiniz?” sorusuna verdiği yanıtlar

Ayrıca değinmek gerekir ki Bulgarca bilen katılımcılarımızın çoğunluğunu birinci kuşak göçmenler oluşturmaktadır. Ancak Bulgarca bilmelerine rağmen birinci kuşak göçmenlerin sadece %19'u çifte vatandaşlık kalkarsa Bulgaristan vatandaşlığını tercih edeceğini belirtmiştir.

Tablo 59

Katılımcıların kuşaklararası değişen Bulgarca bilme durumları

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Bulgarca okur-yazarım	154 (%71,3)	11 (%12,0)	2 (%2,2)	167 (%41,7)
Bulgarca okurum	5 (%2,3)	8 (%8,7)	0	13 (%3,3)
Bulgarca yazarım	1 (%0,5)	4 (%4,3)	0	5 (%1,2)
Bulgarca konuşurum	12(%5,5)	7 (%7,6)	3 (%3,3)	22 (%5,5)
Bilmiyorum	44 (%20,4)	62 (%67,4)	87 (%94,5)	193 (%48,3)
Toplam	216 (100,0)	92 (%100,0)	92 (%100,0)	400 (%100,0)

Tablo 59'da ve Şekil 21'de de görüldüğü üzere ikinci kuşak göçmenlerimizde Bulgarca bilme durumu şu şekildedir: %12'si Bulgarca okur-yazar, %8,7'si Bulgarca okur, %4,3'ü Bulgarca yazar, %7,6'sı Bulgarca konuşurdur. İkinci kuşak göçmen grubumuzun büyük bir bölümünü oluşturan %67,4'lük kısmı ise Bulgarca bilmemektedir. Buna rağmen bir önceki kuşaklarına kıyasla Bulgaristan vatandaşlığında kalmak isteyenlerin oranı daha fazla çıkmış ve Bulgaristan vatandaşlığının sadece bir araç olarak kullanılacağı tekrar ispatlanmıştır. Aynı durum Bulgaristan vatandaşlığında kalmak isteyen üçüncü kuşak göçmenlerde de görülmüş ve ikinci kuşak göçmenlere kıyasla üçüncü kuşak göçmenlerin önemli bir bölümü (%94,6) Bulgarca bilmemesine rağmen %85'i Bulgaristan vatandaşlığını tercih edeceğini belirtmiştir.

Şekil 21. Katılımcıların kuşaklararası değişen Bulgarca bilme durumları

AB vatandaşı olmak ve bu sayede birlik içinde rahatça seyahat edebiliyor olmak, katılımcılarımızın göç eğilimlerinde birtakım değişiklikler yaratmıştır. Araştırma grubumuzun içerisinde Bulgaristan'ın AB'nin bir parçası olmasının göç eğilimlerinde değişikliğe neden olduğunu belirten %30,3 oranda katılımcımızın olduğu tespit edilmiştir (Tablo 60). Buna olumsuz cevap verenlerin oranı ise %55,5 çıkmıştır. Bulgaristan'ın AB'ye üye olmasıyla birlikte göç eğilimlerinin değiştiğini belirten katılımcılar yine kuşaklararası farklılıklar göstermekte ve bu nedenle göç eğilimi kazanan göçmenlerimiz ağırlıklı olarak üçüncü kuşak göçmen grubumuzda yığılma göstermektedir.

Tablo 60

Katılımcıların “Bulgaristan'ın AB'nin bir parçası olması göç eğiliminizde değişikliklere neden oldu mu?” sorusuna verdikleri yanıtlar

	N	Yüzde (%)
Evet, oldu	121	30,3
Hayır, olmadı	222	55,5
Emin değilim	57	14,2
Toplam	400	100,0

Tablo 61 incelendiğinde ankete katılan 216 birinci kuşak göçmenin 40'ında Bulgaristan'ın AB'ye üyeliği, göç eğilimlerinde etki yaratırken 143'ünde ise herhangi bir değişiklik yaratmadığı ortaya çıkmıştır. Söz konusu durum ikinci kuşak göçmenlerde de görülmüş, 92 ikinci kuşak göçmenin 20'sinde Bulgaristan'ın AB'ye üyeliği onlara göç etme eğilimi kazandırırken 54'ünde ise bir değişikliğe sebep olmamıştır. Ancak bu durum üçüncü kuşak göçmenlerde farklı bir şekilde cereyan etmiş ve 92 üçüncü kuşak göçmenin 61'inde etkili olmuş, 25'inde ise etkili olmadığı saptanmıştır.

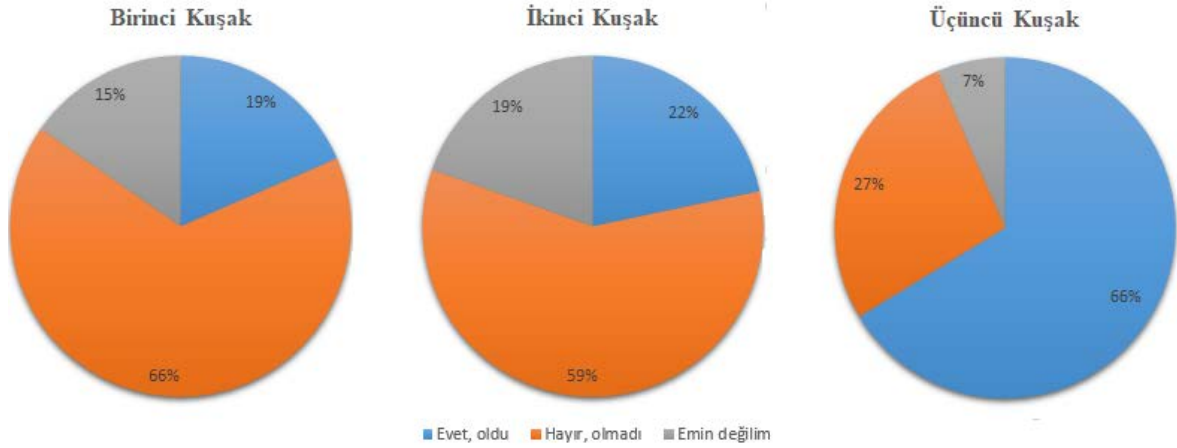
Tablo 61

Katılımcıların “Bulgaristan'ın AB'nin bir parçası olması göç eğiliminizde değişikliklere neden oldu mu?” sorusuna verdikleri yanıtların kuşaklararası değerlendirilmesi

	Birinci Kuşak Göçmenler	İkinci Kuşak Göçmenler	Üçüncü Kuşak Göçmenler	Toplam
Evet, oldu	40	20	61	121
Hayır, olmadı	143	54	25	222
Emin değilim	33	18	6	57
Toplam	216	92	92	400

Bulgaristan'ın AB'ye dahil olmasıyla birlikte AB ülkelerine göç eğilimi kazanan göçmenlerin oranları Şekil 22'de verilmiştir. Söz konusu durumdan etkilenerek göç eğilimi kazanan birinci kuşak göçmenlerin oranı %18,5 bulunurken göç eğilimlerinde herhangi bir değişikliğin olmadığını belirtenlerin oranı ise %66,2 çıkmıştır. Bu konuda kesin bir cevap vermeyen birinci kuşak göçmenlerin payı ise %15,3'tür. Bu da bize birinci kuşak göçmenlerin büyük bir kısmının Türkiye'den göç etme eğilimi kazanmadığını göstermiştir. Aynı zamanda ikinci kuşak göçmenlerde de söz konusu durumdan etkilenerek göç eğilimi kazananların oranı birinci kuşak göçmenlere benzer şekilde üçüncü kuşak göçmenlere kıyasla nispeten az çıkmış, ve Bulgaristan'ın AB'ye üye olmasıyla göç eğiliminde herhangi bir değişiklik olan ikinci kuşak katılımcıların oranının %21,7 olduğu görülmüştür. Bu durumdan etkilenmeyen ikinci kuşak göçmenlerin oranı %58,7 çıkmış ve emin olmayanların oranı ise %19,6 bulunmuştur. Ancak anket sonuçlarında birinci ve ikinci kuşak göçmenlerden farklı olarak üçüncü kuşak göçmenlerde Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğinin göç eğilimlerinde oldukça önemli bir miktarda değişiklik yarattığı ortaya çıkmıştır. Nitekim

üçüncü kuşak göçmenlerin %66,3'ü Bulgaristan'ın AB'ye üye olmasıyla birlikte AB ülkelerine göç eğilimi kazanırken, %27,2'si göç eğilimi kazanmadığını belirtmiştir. Üçüncü kuşak göçmenlerin sadece %6,5'i ise bu nedenle göç eğilimi kazanıp kazanmadığından emin olmadığını söylemiştir.

Şekil 22. Katılımcıların “Bulgaristan’ın AB’nin bir parçası olması göç eğiliminizde değişikliklere neden oldu mu?” sorusuna verdikleri yanıtların kuşaklararası değerlendirilmesi

5.7. Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Göç Eğilimlerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Bu bölümde Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin kazanmış oldukları yeni göç eğilimlerinin nedenlerinin tespit edilmesi amacıyla bazı değişkenler ele alınarak anlamlılık testleri uygulanmıştır. Ele alınan değişkenler ise sırasıyla; cinsiyet, yaş, eğitim, gelir, medeni hal, çift pasaporta sahip olma durumları ve kuşaklararası farklılıktır. Değişkenler arası anlamlılığı tespit etmek için kurulan hipotezler ise şu şekildedir:

- i. Katılımcıların göç eğilimleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir ilişki yoktur.
- ii. Katılımcıların göç eğilimleri ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- iii. Katılımcıların göç eğilimleri ile eğitim durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- iv. Katılımcıların göç eğilimleri ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.
- v. Katılımcıların göç eğilimleri ile medeni durumları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- vi. Katılımcıların göç eğilimleri ile çift pasaporta sahip olma durumları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.
- vii. Katılımcıların göç eğilimleri ile kuşaklararası farklılıkları arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur.

Değişkenler arası anlamlılık ölçmede kullanılan analizlerden biri korelasyon analizidir. Ancak hipotezlerin ispatı için korelasyon analizi yapmadan önce verilerin normal dağılıp dağılmadığı kontrol edilmelidir. Bu yüzden verilere normallik testi yapılmıştır. Normallik testi sonucunda skewness (çarpıklık) ve kurtosis (basıklık) değerlerinin -2 ve +2 aralığında çıkması verilerin normal dağıldığını kanıtlamaktadır. Nitekim George ve Mallery (2010)'e göre ± 1.0 arasındaki basıklık değeri çoğu psikometrik amaç için mükemmel olarak kabul görülmektedir, ancak uygulamaya bağlı olarak çoğu durumda ± 2.0 arasındaki bir değer de kabul edilmektedir. Tüm bu bilgilerin ışığında verilerimizin basıklık ve çarpıklık değerlerine bakıldığında değerlerinin -2 ile +2 arasında olduğu görülmüştür (Tablo 62). Bu

yüzden de verilerin normal dağıldığı saptanmıştır. Dolayısıyla verilerimiz korelasyon analizi için uygun hale getirilmiş, kullanılan test Pearson olarak seçilmiştir.

Tablo 62

Verilerin normallik analizleri

		Statistics	Std. Error
Cinsiyet	Skewness	,431	,122
	Kurtosis	-1,823	,243
Yaş	Skewness	,391	,122
	Kurtosis	-1,302	,243
Medeni hal	Skewness	-,305	,122
	Kurtosis	-1,917	,243
Eğitim	Skewness	-,138	,122
	Kurtosis	,426	,243
Gelir	Skewness	,238	,122
	Kurtosis	-,393	,243
Kuşak	Skewness	,386	,122
	Kurtosis	-1,040	,243
Vatandaşlık	Skewness	,627	,122
	Kurtosis	-1,412	,243

Pearson yöntemiyle yapılan korelasyon analizinin sonuçları ise Tablo 63'de verilmiştir. Tabloyu incelemeden önce şu hususa değinmek gerekir: Eğer Pearson korelasyonunun sonucunun yanında iki ** varsa 0,01 düzeyinde hipotezimizin anlamlı olduğunu belirtmekte, eğer sadece tek * varsa hipotezimizin 0,05 düzeyinde anlamlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Tabloyu incelediğimizde sadece cinsiyet ile göç eğilimi arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu da ilk hipotezimizin doğru olduğunu kanıtlamıştır. Göç eğilimi ile diğer değişkenler arasında ise anlamlı bir ilişki olduğu ve tüm hipotezlerimizin doğru kurulduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 63

Hipotezlerin Korelasyon analizi ile değerlendirilmesi

		Correlations							
		Cinsiyet	Yaş	Medeni hal	Eğitim	Gelir	Kuşak	Vatandaşlık	Göç eğilimi
Cinsiyet	Pearson C.	1	,084	,084	-,008	,010	-,109*	-,076	,066
	Sig. (2-tailed)		,094	,092	,877	,837	,029	,129	,190
	N	400	400	400	400	400	400	400	400
Yaşı	Pearson C.	,084	1	,625**	-,471**	-,336**	-,609**	-,206**	,356**
	Sig. (2-tailed)	,094		,000	,000	,000	,000	,000	,000
	N	400	400	400	400	400	400	400	400
Medeni hal	Pearson C.	,084	,625**	1	-,279**	-,189**	-,546**	-,263**	,397**
	Sig. (2-tailed)	,092	,000		,000	,000	,000	,000	,000
	N	400	400	400	400	400	400	400	400
Eğitim	Pearson C.	-,008	-,471**	-,279**	1	,278**	,441**	,185**	-,106*
	Sig. (2-tailed)	,877	,000	,000		,000	,000	,000	,033
	N	400	400	400	400	400	400	400	400
Gelir	Pearson C.	,010	-,336**	-,189**	,278**	1	,374**	,249**	-,149**
	Sig. (2-tailed)	,837	,000	,000	,000		,000	,000	,003
	N	400	400	400	400	400	400	400	400
Kuşak	Pearson C.	-,109*	-,609**	-,546**	,441**	,374**	1	,648**	-,361**
	Sig. (2-tailed)	,029	,000	,000	,000	,000		,000	,000
	N	400	400	400	400	400	400	400	400
Vatandaşlık	Pearson C.	-,076	-,206**	-,263**	,185**	,249**	,648**	1	-,179**
	Sig. (2-tailed)	,129	,000	,000	,000	,000	,000		,000
	N	400	400	400	400	400	400	400	400
Göç eğilimi	Pearson C.	,066	,356**	,397**	-,106*	-,149**	-,361**	-,179**	1
	Sig. (2-tailed)	,190	,000	,000	,033	,003	,000	,000	
	N	400	400	400	400	400	400	400	400

Ayrıca değişkenler arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemek üzere değişkenlere Anova analizi, Kruskal Wallis analizi ve Mann Whitney U analizi uygulanmıştır. Ancak bu analizler için hipotezlerimiz şu şekilde yeniden kurulmuştur:

- i. Katılımcıların göç eğilimleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur.
- ii. Katılımcıların göç eğilimleri ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- iii. Katılımcıların göç eğilimleri ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- iv. Katılımcıların göç eğilimleri ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur.
- v. Katılımcıların göç eğilimleri ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık vardır.
- vi. Katılımcıların göç eğilimleri ile çift pasaporta sahip olma durumları arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur.
- vii. Katılımcıların göç eğilimleri ile kuşaklararası farklılıkları arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur.

Araştırma grubumuzun göç eğilimlerini belirlemek için yapılan Anova testi sonucunda, göç eğilimi ile sadece cinsiyet arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmamış, bu da hipotezlerimizin tümünün doğru kurulduğunu göstermiştir. Nitekim Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin cinsiyet değişkenine göre göç eğilimi değerlendirildiğinde varyans homojenliğine bakılmış ve bu değer 0,075 çıkmıştır. Söz konusu değerin hata payımız olan 0,05'ten büyük olması grup içi varyans eşitliğinin sağlandığı göstermiştir. Bunun üzerine hipotezin değişkenlerine Anova analizi uygulanmıştır (Tablo 64). Tukey testi ile yapılan Anova analizi sonucunu değerlendirdiğimizde ise "sig" değerinin 0,05'ten büyük olduğu saptanmıştır. Bu da bize "Katılımcıların göç eğilimleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık yoktur" hipotezinin doğru olduğunu göstermiştir.

Tablo 64

Türkiye’deki Bulgaristan Türklerinin cinsiyet değişkenine ilişkin Anova analizi sonuçları

	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	,906	1	,906	1,722	,190
Within Groups	209,392	398	,526		
Total	210,298	399			

Katılımcıların yaş değişkenine göre göç eğilimlerinin farklılık gösterip göstermediğini bulmak için de öncelikle varyans homojenliği test edilmiş ve bu değer 0,000 çıkmıştır. Söz konusu değer 0,05’ten küçük çıkması ise varyans eşitliğinin sağlanamadığını göstermiştir. Varyans eşitliğinin sağlanamadığı durumlarda gruplar arası farklılığın ölçülebilmesi için Kruskal Wallis analizi uygulanmaktadır. Söz konusu analizi uyguladığımızda çıkan sonuçlar değerlendirildiğinde test istatistiğimizin önemi 0,000 belirlenmiştir. Bu da bize yaş gruplarımızdan en az bir tanesinin anlamlı bir şekilde ortalamadan farklılaştığını göstermiştir. Dolayısıyla *“Katılımcıların göç eğilimleri ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık vardır.”* hipotezinin doğru olarak kurulduğu ortaya çıkmıştır.

“Katılımcıların göç eğilimleri ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır” hipotezinin doğru olup olmadığını bulmak için Tablo 65’de sonuçlarını gördüğümüz Tamhane’s T2 testi ile Anova analizi uygulanmıştır. Bu analize göre yaş grupları arasında sadece 18-29 yaş grubu ve diğer yaş grupları arasında fark olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni ise yalnızca 18-29 yaş grubunda “sig” değerinin 0,05’ten küçük olmasıdır. Diğer gruplar arasında ise bu değer 0,05’ten büyük olduğu görülmektedir. Ancak tek bir grupta farklılaşma görülse de bu durum bize hipotezin doğru olarak kurulduğunu göstermiştir.

Tablo 65

Katılımcıların yaş değişkenine ilişkin Tamhane's T2 testi ile uygulanan Anova analizi sonuçları

(I) Yaş	(J) Yaş	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
18-29 Yaş	30-39 Yaş	-,764*	,100	,000	-1,05	-,48
	40-49 Yaş	-,762*	,111	,000	-1,08	-,44
	50-59 Yaş	-,669*	,093	,000	-,93	-,41
	60+ Yaş	-,717*	,075	,000	-,93	-,50
30-39 Yaş	18-29 Yaş	,764*	,100	,000	,48	1,05
	40-49 Yaş	,003	,126	1,000	-,36	,36
	50-59 Yaş	,095	,110	,993	-,22	,41
	60+ Yaş	,048	,096	1,000	-,23	,32
40-49 Yaş	18-29 Yaş	,762*	,111	,000	,44	1,08
	30-39 Yaş	-,003	,126	1,000	-,36	,36
	50-59 Yaş	,093	,120	,997	-,25	,44
	60+ Yaş	,045	,107	1,000	-,26	,35
50-59 Yaş	18-29 Yaş	,669*	,093	,000	,41	,93
	30-39 Yaş	-,095	,110	,993	-,41	,22
	40-49 Yaş	-,093	,120	,997	-,44	,25
	60+ Yaş	-,048	,088	1,000	-,30	,20
60+ Yaş	18-29 Yaş	,717*	,075	,000	,50	,93
	30-39 Yaş	-,048	,096	1,000	-,32	,23
	40-49 Yaş	-,045	,107	1,000	-,35	,26
	50-59 Yaş	,048	,088	1,000	-,20	,30

Ankete katılan katılımcıların eğitim düzeylerinin göç eğilimlerinde farklılaşmaya neden olduğunu göstermek için “*Katılımcıların göç eğilimleri ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılık vardır.*” hipotezi kurulmuştur. Hipotezin doğruluğunu ölçmek için ilk olarak varyans homojenliğine bakılmış ancak bu değer 0,000 çıkarak 0,05’in altında kalmıştır. Bu yüzden de söz konusu hipotez için Kruskal Wallis analizi uygulanmıştır. Nitekim bu analiz sonucunda bulunan değer 0,037 çıkarak 0,05’ten küçük bulunmuş ve katılımcıların eğitim düzeylerinden en az birinin anlamlı bir şekilde ortalamadan farklılaştığını ortaya çıkarılmıştır. Bu doğrultuda kurulan hipotezin doğruluğunu ölçmek adına Tablo 66’da sonuçları verilen Tamhane’s T2 testi ile değişkenlere uygulan Anova

analizi yapılmıştır. Nitekim katılımcıların eğitim düzeyleri ile göç eğilimleri değerlendirildiğinde ilk olarak “sig” değerinin 0,05’ten küçük olduğu yani farklılaşmanın görüldüğü grubun ilköğretim mezunları ile lise mezunları olduğu görülmüştür. Diğer farklılaşma ise ilköğretim mezunları ve üniversite mezunları arasında saptanmıştır. Sonuç olarak katılımcıların göç eğilimleri ile eğitim durumları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya çıkarılmış ve hipotezin doğruluğu ispatlanmıştır.

Tablo 66

Katılımcıların eğitim düzeyi değişkenine ilişkin Tamhane’s T2 testi ile uygulanan Anova analizi sonuçları

(I) Eğitim durumu	(J) Eğitim durumu	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Okur-yazar	İlköğretim	-,111	,228	1,000	-1,02	,80
	Lise	,156	,224	,999	-,76	1,07
	Üniversite	,234	,229	,984	-,67	1,14
	Lisansüstü	,105	,287	1,000	-,83	1,04
İlköğretim	Okur-yazar	,111	,228	1,000	-,80	1,02
	Lise	,267*	,083	,017	,03	,50
	Üniversite	,345*	,095	,004	,07	,61
	Lisansüstü	,216	,197	,964	-,39	,83
Lise	Okur-yazar	-,156	,224	,999	-1,07	,76
	İlköğretim	-,267*	,083	,017	-,50	-,03
	Üniversite	,077	,086	,990	-,16	,32
	Lisansüstü	-,051	,193	1,000	-,65	,55
Üniversite	Okur-yazar	-,234	,229	,984	-1,14	,67
	İlköğretim	-,345*	,095	,004	-,61	-,07
	Lise	-,077	,086	,990	-,32	,16
	Lisansüstü	-,128	,198	,999	-,74	,48
Lisansüstü	Okur-yazar	-,105	,287	1,000	-1,04	,83
	İlköğretim	-,216	,197	,964	-,83	,39
	Lise	,051	,193	1,000	-,55	,65
	Üniversite	,128	,198	,999	-,48	,74

Katılımcıların gelir değişkenine göre göç eğilimlerinin farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak için yine ilk olarak varyans homojenliği test edilmiştir. Söz konusu değer 0,000 çıkarak 0,05'ten küçük bir değerde kalmış ve böylelikle varyans eşitliğinin sağlanmadığını bulunmuştur. Bu yüzden gruplar arası farklılığın ölçülebilmesi için tekrar Kruskal Wallis analizi uygulanmıştır. Bu analize göre test istatistiğimiz 0,009 çıkarak gelir düzeyinin en az bir tanesinin anlamlı bir şekilde ortalamadan farklılaştığı ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla “*Katılımcıların göç eğilimleri ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur*” hipotezinin doğru olduğu saptanmıştır.

Tablo 67

Katılımcıların gelir değişkenine ilişkin Tamhane's T2 testi ile uygulanan Anova analizi sonuçları

(I) Hanedeki toplam aylık gelir	(J) Hanedeki toplam aylık gelir	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
2 000 TL'den Az	2 000-5 000 TL	-,068	,217	1,000	-,76	,62
	5 000-10 000 TL	,145	,219	,988	-,55	,84
	10 000 TL'den fazla	,242	,245	,914	-,48	,97
2 000-5 000 TL	2 000 TL'den az	,068	,217	1,000	-,62	,76
	5 000-10 000 TL	,213*	,077	,035	,01	,42
	10 000 TL'den fazla	,310	,134	,137	-,06	,68
5 000-10 000 TL	2 000 TL'den az	-,145	,219	,988	-,84	,55
	2 000-5 000 TL	-,213*	,077	,035	-,42	-,01
	10 000 TL'den fazla	,098	,136	,979	-,27	,47
10 000 TL'den Fazla	2 000 TL'den az	-,242	,245	,914	-,97	,48
	2 000-5 000 TL	-,310	,134	,137	-,68	,06
	5 000-10 000 TL	-,098	,136	,979	-,47	,27

Nitekim “*Katılımcıların göç eğilimleri ile gelir düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur*” hipotezinin doğruluğunu ortaya çıkarmak adına değişkenlere

Tamhane's T2 testi ile Anova analizi uygulanmıştır. Analiz sonucunda çıkan sonuçlar ise Tablo 67'de verilmiştir. Buna göre gelir düzeyleri arasında yalnızca aylık 2 000-5 000 TL gelir aralığı ile 5 000- 10 000 TL gelir aralığında ekonomik düzeye ait gruplar arasında fark olduğu ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni diğer tablolarda da görüldüğü üzere bu iki grup arasında sig değerinin 0,05'ten küçük çıkmasıdır. Söz konusu değer sadece bu iki grupta 0,05'ten küçük çıkması da ankete katılan katılımcıların gelirlerinin bu aralığa yığılmasıdır. Diğer gruplar arasında ise bu değer 0,05'ten büyük olduğu görülmekte, çünkü 2 000 TL'den daha az gelire sahip olanlar ile 10 000 TL'den daha fazla gelire sahip olan katılımcılarımızın oranları diğer iki gruba göre çok az kalmıştır. Ancak yine de yalnızca söz konusu iki grup arasında farklılaşma görülmesi kurulan hipotezin doğru olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Beşinci hipotezimiz olan “*Katılımcıların göç eğilimleri ile medeni durumları arasında anlamlı bir farklılık vardır*” yargısını test etmek için diğer hipotezlerimizde kullandığımız Anova analizinden farklı olarak iki grubun belli bir değişken ile farklılaşıp farklılaşmadığının anlaşılması için kullanılan Mann Whitney U analizi yapılmıştır. Bunun nedeni Anova analizinin ikiden fazla grubun olduğu değişkenlerde kullanılmasıdır.

Nitekim Tablo 68'de verilen Mann Whitney U analizi sonucu verilerince “sig” değerinin 0,05'in altında (0,000) çıktığı, bu yüzden de değişkenler arası farklılığın olduğu saptanmıştır. Bu da hipotezimizin doğruluğunu kanıtlamıştır.

Tablo 68

Katılımcıların medeni hal değişkenine ilişkin uygulanan Mann Whitney U analizi sonuçları

Türkiye'den göç etmeyi düşünüyor musunuz?	
Mann-Whitney U	10737,000
Wilcoxon W	25272,000
Z	-8,327
Asymp. Sig. (2-tailed)	,000

Katılımcıların çift pasaporta sahip olma değişkenine göre göç eğilimi analiz edildiğinde varyans homojenliği 0,058 olarak bulunmuştur. Bu değer 0,05'ten büyük

olması da bize grup içi varyans eşitliğinin sağlandığı ispatlamıştır. Bunun üzerine değişkenlere uygulanan Anova analizinin sonucuna göre “sig” değeri 0,000 çıkmış (Tablo 69) ve bu değer 0,05’ten küçük olması “Katılımcıların göç eğilimleri ile çift pasaporta sahip olma durumları arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur” hipotezinin doğrulanmıştır.

Tablo 69

Katılımcıların çift pasaporta sahip olma değişkenine ilişkin uygulanan Anova analizi sonuçları

	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	11,146	3	3,715	7,388	,000
Within Groups	199,152	396	,503		
Total	210,298	399			

Son olarak “Katılımcıların göç eğilimleri ile kuşaklararası farklılıklar arasında anlamlı bir farklılık söz konusudur” hipotezinin doğruluğunu ispatlamak için ilk olarak varyans homojenliği ölçülmüş ancak bu değer 0,000 çıkmıştır. Söz konusu değer 0,05’in altında kalması Kruskal Wallis analizi yapılmasına neden olmuştur.

Kruskal Wallis analizinin sonucunda değer 0,000 çıkması ise kuşakların en az birinin anlamlı bir şekilde ortalamadan farklılaştığı ortaya koyulmuştur. Nitekim Tablo 70’de hipotezin doğruluğunu ispatlamak için değişkenlere Tamhane’s T2 testi ile yapılan Anova analizi sonuçları verilmiştir. Buna göre tabloyu incelediğimizde tüm kuşakların “sig” değerinin 0,05 değerinden daha düşük bir sonuç verdiği görülmektedir. Yani katılımcıların kuşaklararası farklılıkları ile göç eğilimleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu saptanmış ve hipotezin doğruluğu kanıtlanmıştır.

Tablo 70

Katılımcıların kuşaklararası farklılık değişkenine ilişkin Tamhane's T2 testi ile uygulanan Anova analizi sonuçları

(I) Kuşaklararası dağılım	(J) Kuşaklararası dağılım	Mean Differ ence (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval	
					Lower Bound	Upper Bound
Birinci Kuşak Göçmen	İkinci Kuşak Göçmen	,361*	,092	,000	,14	,58
	Üçüncü Kuşak Göçmen	,622*	,083	,000	,42	,82
İkinci Kuşak Göçmen	Birinci Kuşak Göçmen	-,361*	,092	,000	-,58	-,14
	Üçüncü Kuşak Göçmen	,261*	,108	,049	,00	,52
Üçüncü Kuşak Göçmen	Birinci Kuşak Göçmen	-,622*	,083	,000	-,82	-,42
	İkinci Kuşak Göçmen	-,261*	,108	,049	-,52	,00

5.8. Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Uluslararası Göç Eğilimlerinin Göç Kuramları Kapsamında Değerlendirilmesi

Bu bölümde saha çalışmamızı destekleyecek göç kuramları kapsamında Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğiyle birlikte değişen göç eğilimleri değerlendirilmiştir. İlk olarak *kurumsal kuram* ile Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin AB ülkelerine göç eğilimini açıklamak gerekirse; uluslararası göçü düzenlemeye yönelik birtakım uygulamaların olmasına rağmen göç hareketinin kurumsal bazı müdahaleler aracılığıyla sürdürülebilmesi bu kurama örnek teşkil etmektedir. Nitekim Bulgaristan Cumhuriyeti'nin demografik problemlerine çözüm aramak için Bulgaristan bağlantılı halkalara vatandaşlık vermesi, Türklerin de AB geçilmez duvarını aşmasına neden olmaktadır. Bu sayede Türkiye'deki Bulgaristan Türkleri AB ülkelerine kolayca hareket etme olanağı kazanmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de doğmuş olan Bulgaristan Türklerinin önceki kuşakları sayesinde aldıkları vatandaşlıklarla AB ülkelerine göç eğilimi

kazanması iki ülke arasındaki kurumsal düzenlemelere bağılı olarak gerekleştii için kurumsal kuram g modeliyle iyi bir Şekilde açıklanmaktadır.

Kurumsal kuram devletin yaptii bazı yasalarla gu açıklayabildiği gibi (Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğiyle Bulgaristan vatandaşlarının AB'de rahatça hareket edebilmesi vb), ayrıca zamanla oluşan birtakım aracı kurumlar ve organizasyonlar sayesinde de gu kolaylaştıran etkiler yaratması bu kapsamda değerlendirilebilir. Nitekim bilindiği üzere Türkiye'deki Bulgaristan Türkleri bazı araçlar sayesinde Bulgaristan vatandaşlığına başvuruda bulunmaktadır. Bu kimi zaman derneklerin yardımı veya yol göstericiliği ile gerçekleşirken, kimi zaman da Bulgaristan ile bir Şekilde bağlantısı olan ve bu işi yasal, yarı yasal veya yasadışı yollarla gerçekleştiren kişi ya da organizasyonlar aracılığıyla meydana gelmektedir.

Bulgaristan Türkleri'nin AB ülkelerine göçünü *ilişkiler ağı kuramı* da iyi bir Şekilde açıklamaktadır. Avrupa'ya göç etmiş Bulgaristan Türkleri Batı Avrupa Şehirlerinde kendi "kolonilerini" kurmaktadır. Bulgaristan Türkleri ise Bulgaristan vatandaşlığını basamak olarak kullanarak Batı Avrupa ülkelerine g edebilmektedir. Sonuç olarak, Türkiye'deki Bulgaristan Türkleri tanıdıkları ortak istihdam gü yaratarak yabancı ülkede belli bir destek ve güvenlik duygusu sağlamaktadır (Maeva, 2005: 5). Bu Şekilde Türkiye'deki Bulgaristan Türkleri g edilecek yerlerde ağlarını kurarak AB ülkelerine g eğilimi kazanmaktadır.

Yeni ekonomi kuramı ise gü sadece ülkeler arasındaki gelir farklılığı ile açıklamadığı için Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin değişen g eğilimlerini açıklamada önemli bir ekonomi temelli g kuramını oluşurmaktadır. AB ülkelerinde var olan güvenli iş imkanları, eğitim olanakları, özgürlük, işsizlik sigortası gibi etmenler bu ülkelere gü tetiklemektedir.

Son olarak *itme çekme kuramına* göre, Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin g eğilimlerini yorumlayacak olursak, ankete katılan katılımcılardan g eğilimi sergileyenlerin ağırlıklı olarak ekonomik Şartlar ve özgürlükten dolayı g eğilimi gösterdiği belirlenmiştir. Bu durum Türkiye'deki yani "güç veren ülkedeki" itici sebepleri oluştururken Avrupa'da daha özgür bir yaşam ortamının bulunması veya bu duruma inanmaları ve oradaki iş imkanları da g alacak ülkelerdeki çekici nedenleri oluşurmaktadır. Ancak bazı koşullar çekici faktörlerin varlığına rağmen katılımcıların g eğilimini azaltmaktadır; örneğin evli

katılımcıların göç etme eğiliminin az olduğu (özellikle evli kadın katılımcılarda oran daha da azalıyor) ortaya çıkmış, ayrıca katılımcıların yaşının artmasıyla göç etme eğilimlerinin de azaldığı bulgularımızda ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu kuramın üçüncü kuşak göçmenlerin göç eğilimlerini açıklamada daha etkili olduğu da söylenebilir.

ALTINCI BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bulgaristan'ın Avrupa ve Asya kıtalarının kavşağında bulunması ve ticaret yollarının dört yol ağzında konumlanması tarih boyunca birçok halkın bu topraklara göç etmesine ve yerleşmesine yol açmış, birçok devletin bu topraklarda kurulmasına neden olmuştur. Bulgaristan'ın Osmanlı topraklarına katılması bu coğrafyaya Anadolu'dan birçok Türkün göç ettirilmesine neden olmuştur. Ancak düşünüldüğünün aksine Bulgaristan'da Türk varlığının ortaya çıkması bu göçlerden çok daha eskilere dayanmaktadır. Bulgaristan'ın en eski Türk sakinleri Karadeniz'in kuzeyinden gelerek bu topraklara yerleşen Türk boylarıdır. Ancak Osmanlı dönemine rast gelen Bulgaristan'daki Türk mevcudiyetinin kuvvetlenmesi Osmanlı Devleti'nin uygulamış olduğu iskan politikası neticesinde ortaya çıkmıştır. Uygulanan bu iskan politikaları ile birlikte Anadolu'nun belirli bölgelerinden birçok Türk Bulgaristan topraklarına yerleştirilmiştir. Bu topraklarda uzun yıllar varlığını sürdüren Türkler, 1877-1878 yıllarına gelindiğinde Osmanlı-Rus Savaşı'nın cereyan etmesiyle birlikte yoğun bir şekilde Anadolu topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır.

Bulgaristan'dan Osmanlı topraklarına yönelik ikinci büyük göç dalgası ise Balkan Savaşları neticesinde meydana gelmiştir. Çoğunluğu Bulgaristan topraklarından olmak üzere 115 883 göçmen doğdukları yerleri gerilerinde bırakmak zorunda kalmıştır. Ayrıca II. Balkan Savaşı'nın son bulmasıyla 1913'te İstanbul Antlaşması imzalanmış, bu antlaşmaya göre Osmanlı ve Bulgaristan arasında nüfus mübadelesi yapılmasına karar verilmiştir. Bu mübadele neticesinde 46 764 Bulgar Bulgaristan'a, 48 764 Türk Osmanlı topraklarına göç ettirilmiştir. 1914 yılında I. Dünya Savaşı'nın patlak vermesi de 1914-1918 yılları arasında yaklaşık 50 000 göçmenin daha Bulgaristan topraklarından göç etmesine neden olmuştur.

1923 yılında Cumhuriyet'in kurulmasıyla Bulgaristan'dan gerçekleşen göçler Türkiye'ye yoğun bir şekilde devam etmiştir. 1923'ten 1980 yılına kadar belli aralıklarla Bulgaristan Türkleri Türkiye'ye göç etmiş ve bu dönemde toplamda 274 297 kişi anavatanına gelmiştir. Tarihler Aralık 1984'ü gösterdiğinde ise Todor Jivkov hükümeti Bulgaristan'daki Türklere Bulgarlaştırma politikalarını uygulamaya koyulmuş, bu uygulama ilk olarak Bulgaristan'ın güneyinde başlamıştır. Güney Bulgaristan'da başlayan bu uygulama kısa bir

zamanda ülkenin kuzeydoğusuna ulaşmıştır. Bu durumu kabul etmeyen Türkler ise bir araya gelerek söz konusu duruma tepkilerini vermiş ve protestolara başlamıştır.

1989 Mayıs ayına gelindiğinde Türkiye sınırlarını Bulgaristan'a açmış, böylece Bulgaristan'dan Türkiye'ye gerçekleşecek son yoğun Türk göçü yaşanmıştır. Bu süreçte 313 894 göçmen anavatan Türkiye'ye göç etmiştir. Kasım 1989'da Jivkov hükümetinin yıkılması, 1990'larda ülkede büyük bir ekonomik krizin patlak vermesi Bulgaristan Türklerinin Türkiye'ye göçünü tekrar tetiklemiştir. Ancak 2001 yılında Bulgaristan'ın AB ülkelerinde serbest seyahat hakkı kazanması, 2007'de birliğe üye olması Bulgaristan Türklerinin göç eğilimlerinde değişimlere neden olmuştur. 1990'lı yıllarda Bulgaristan'dan uluslararası göç daha çok gevşek göç politikaları sergileyen ülkelere yönelik olurken 2001 yılında gerçekleşen büyük değişiklik ile birlikte Bulgaristan'ın göç rotası AB ülkelerine kaymıştır.

Uzun bir dönem boyunca Bulgaristan'dan gerçekleşen uluslararası göç yoğun olarak doğuya (Osmanlı ve Türkiye topraklarına) doğru gerçekleşirken Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğiyle değişime uğramıştır. 2001 sonrası dönemin ilk zamanlarında göçler düzensiz ve geçici bir görünüm sergilerken 2007'de ülkenin AB'ye üye olmasıyla kalıcı göçlere dönüşme eğilimi göstermiştir. Bulgaristan Türklerinin göç etmek için tercih ettikleri ülkeler ise Belçika, Almanya, Yunanistan, Hollanda ve İsveç olmuştur.

Bulgaristan'da görülen bu gelişmeler Türkiye'deki Bulgaristan Türklerini de etkilemiştir. Bulgaristan'da post-sosyalist dönemde toplam doğurganlığın azalması, nüfusun sürekli düşme eğilimi göstermesi Bulgaristan'ın Bulgaristan doğumlu Türklere çifte vatandaşlık hakkı vermesini sağlamıştır. Böylece Türkiye'deki Bulgaristan Türkleri'nin bitmeyen göçü tekrar başlamıştır. Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin vatandaşlıkları sayesinde AB ülkelerinde rahatça hareket etme olanağı kazanması, göç eğilimlerinde farklılaşmalar meydana getirmiştir.

Nitekim Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin değişen göç eğilimlerinin ortaya çıkarılması için 75 soruluk bir anket formu hazırlanarak Çanakkale ve İstanbul illerinde toplam 400 göçmenle görüşülmüştür. Yapılan anketlerin değerlendirilmesiyle Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç eğilimlerinde değişimlerin meydana geldiği saptanmıştır.

Ankete katılan katılımcıların %61,8'inin çift pasaporta sahip olduğu bulunmuş, %33,4'ünün ise çifte vatandaş olmak istediği saptanmıştır. Katılımcıların çifte vatandaşlığa sahip olmasında en etkili faktör %41,2 oranla Bulgaristan'da doğmuş olmaları çıkmıştır. Çifte vatandaşlığa sahip olan grubun büyük oranla birinci kuşak göçmenlerde yoğunlaşması da bu faktörü kanıtlar niteliktedir. Birinci kuşak göçmenlerin %86,6'sında çift pasaport varken ikinci kuşak göçmenlerin %60,9'unda, üçüncü kuşak göçmenlerin ise sadece %4,35'inde çift pasaport bulunmaktadır. Üçüncü kuşak göçmenler gerek ekonomik kaygılardan dolayı gerekse daha iyi bir yaşam standardına ulaşabilmek için Bulgaristan vatandaşlığını istemektedir. Bulgaristan vatandaşlığını değerli görmelerinin nedeni ise AB üyeliği ile birlikte bu ülke vatandaşlığının beraberinde birçok avantajı getirmesi ve AB ülkelerine hareketi kolaylaştırmasıdır. Bu durum üçüncü kuşak göçmenlerin %91,3'ünün çifte vatandaşlığa sahip olmak istemesini tetiklemiştir. Bu istek üçüncü kuşak göçmenlerin büyükanne ve büyükbabalarının çifte vatandaşlığa başvurmasına neden olmuştur. Eski göçmenlerin ise çifte vatandaşlık başvurusunda bulunmasında veya çifte vatandaş olmasında çocuklarının ve torunlarının sahip olduğu gelecek kaygısı başat faktör olmuştur.

Çifte vatandaşlık ise Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan vatandaşlıklarından dolayı yılda en az bir kez Bulgaristan'a gitmek zorunda olmalarına sebebiyet vermiş, böylece 2 ülke arasında hareketliliğe yol açmıştır. Bu durum göçleri ilk zamanlarda kalıcı hale dönüştürmese de uluslararası hareketlerin artmasına ve bunun sonucunda da uluslararası göçlerin meydana gelmesine neden olacaktır.

Bulgaristan'ın AB'nin bir parçası olması katılımcıların yarısından fazlasının (%58,4) çifte vatandaşlık istemesinde veya olmasında etkili olduğu bulunmuştur. Bulgaristan doğumlu birinci kuşak göçmenlerin çifte vatandaş olmasında Bulgaristan'ın AB'ye üyeliği pek etkili olmazken bu faktörün ikinci ve üçüncü kuşak göçmenlerde büyük oranda etki yarattığı tespit edilmiştir. AB'ye üyeliğin çifte vatandaş olmada etkili olmadığını belirtenlerin oranı ise %29 çıkmıştır. Bunda etkili olan faktörlerin ise çifte vatandaşlığa sahip olan göçmenlerin bir kısmın zaten AB üyeliği öncesi iki vatandaşlığa da sahip olması veya Bulgaristan vatandaşlığı almak istememeleri olarak bulunmuştur.

Bulgaristan'ın AB'ye üyeliği ise katılımcıların %72,8'ini olumlu etkilediği ortaya çıkmıştır. Katılımcıların sadece %4'ü bu durumdan olumsuz etkilendiğini belirtmiştir. Olumsuz etkilendiğini söyleyenlerin bu düşüncesinde Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğiyle

birlikte Türkiye'ye kıyasla ülkede gerçekleşen hayat pahalılığının meydana gelmiş olmasıdır.

Katılımcıların aidiyet ve anavatan algısı kuşaklararası farklılık göstermiştir. Bulgaristan'da doğmuş olan birinci kuşak göçmenlerin Bulgaristan'ı anavatan olarak algılayanların içerisinde çoğunluğu oluşturduğu görülmüş, yine aynı şekilde hem Türkiye'yi hem de Bulgaristan'ı anavatan olarak sayanların oranının yine bu grupta yoğunlaştığı saptanmıştır. Türkiye'yi anavatan olarak görenlerin oranı ise en fazla üçüncü kuşak göçmenlerde çıkmıştır. Nitekim Türkiye'yi anavatan olarak görenlerin oranı birinci kuşak göçmenlerde yaklaşık %62, ikinci kuşak göçmenlerde %75 ve üçüncü kuşak göçmenlerde %90'dır. Bu durum doğulan ülkenin anavatan algısını önemli bir şekilde etkilediğini göstermiştir.

Göçmenlerin aidiyet algısı anavatan algılarıyla küçük oranlarda farklılık gösterse de benzer sonuçlar vermiştir. Birinci kuşak göçmenlerin yaklaşık %5'i ikinci kuşak göçmenlerin %10'u üçüncü kuşak göçmenlerin %4'ü Bulgaristan'a ait olduğunu belirtmiş, Türkiye'ye ait hissedilenler birinci kuşak göçmenlerde yaklaşık %63, ikinci kuşak göçmenlerde %66 ve üçüncü kuşak göçmenlerde %88 çıkmıştır. Türkiye'ye hissedilen aidiyetlik duygusunun nedenlerini ise %60,3 ile aile, %16,8 ile toplum, %14,8 ile diğer etmenler, %4,5 ile hiçbir şey, %3,5 ile çevre faktörleri olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların kendini tanımladıkları gruplar içerisinde en fazla oran Türk, Bulgaristan göçmeni, Bulgaristan Türkü ve T.C. vatandaşı isimlendirmelerinde çıkmıştır. İkinci ve üçüncü kuşak göçmenlerin sırasıyla %30,4 ve %44,6'sının kendisini göçmen olarak tanımlaması dikkat çekici bir sonuç olmuş, göçe katılmadan da göçmen kimliğinin kuşaklararası aktarılan bir kimlik olduğu ortaya çıkmıştır.

Göçmenlerin Bulgaristan'ın AB'ye üyeliği ile farklılaşan göç nedenleri ise kuşaklararası farklılık göstermiştir. Bulgaristan'da doğmuş olan birinci kuşak göçmenlerin Türkiye'ye göç nedenlerinin başında %74,1 ile Bulgaristan'da maruz kaldıkları baskı ve zulümler olduğu saptanmıştır. Ancak günümüzde bu durum değişmiş, Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç rotasının AB ülkelerine kaymasıyla göç eğilimlerinin nedenlerinin başında %48,9 ile ekonomik nedenler gelmiştir. Bu nedeni %18,4 ile özgürlük, %16,4 ile yurt dışındaki iş imkanları takip etmiştir.

AB'ye göç eğilimi de kuşaklararası farklılaşma göstermiş; birinci kuşak göçmenlerin yaklaşık %18'i (görece daha genç göçmenler), ikinci kuşak göçmenlerin %51'i, üçüncü kuşak göçmenlerin %66'sı AB'ye göç eğilimi kazanmıştır. Birinci kuşak göçmenlerin art kuşaklarına göre göç eğilimlerinin oldukça düşük çıkmasının nedeni muhacereti yaşamaları ve bunu tekrar yaşamak istememeleridir. Ancak ikinci kuşak ve üçüncü kuşak göçmenlerin göç etme eğiliminin fazla olması çifte vatandaşlığa zahmetsiz bir şekilde ulaşmaları (birinci kuşak göçmenler vasıtasıyla) ve göç deneyimlerinin olmamasıdır.

Tezimizin ortaya koyduğu; görece yaşlı göçmenlerin göç dönemi öncesi ve sırasında yaşadıkları eziyetleri net olarak hatırlamaları ve bunun üzerine Bulgaristan'a güven duymamaları ancak göç sırasında küçük yaşta olanlar ve Türkiye'de beklentilerinin yerine gelmediğini düşünen art kuşakların bir başka ülkede yaşamlarına devam etme konusunda daha istekli olma durumu Dişbudak vd (2012)'nin çalışmasıyla benzerlik göstermiştir.

Anketler sonucunda katılımcıların göç etmek istedikleri ülkeler ise en çoktan en aza doğru Almanya, Hollanda, Belçika, İtalya, Birleşik Krallık, Fransa, İsveç, Norveç, Avusturya, İsviçre, İspanya, İrlanda, Güney Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan çıkmıştır.

Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin kazanmış oldukları yeni göç eğilimlerinin nedenlerinin tespit edilmesi için katılımcıların göç eğilimleri ile cinsiyetleri, yaşları, eğitim durumları, gelir düzeyleri, medeni durumları, çifte vatandaşlığa sahip olma durumları ve kuşaklararası farklılıkları açısından anlamlılık ve farklılık testleri uygulanmıştır. Bulgaristan Türklerinin göç eğilimleri ile bu yedi değişkenin arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını bulmak üzere hipotezler kurulmuş ve korelasyon analizi yapılmıştır. Bu analizin sonucunda hipotezlerin tümünün doğruluğu kanıtlanmış, cinsiyet faktörü haricinde diğer altı değişkenin göçmenlerin göç eğilimleri ile aralarında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur.

Türkiye'deki Bulgaristan göçmenlerinin göç eğilimleri ile cinsiyetleri arasında uygulanan Anova analizi sonucunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Ancak Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç eğilimleri ile çift pasaporta sahip olma durumları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin göç eğilimleri ile yaşları, ekonomik düzeyleri, eğitim durumları, medeni halleri ve kuşaklararası farklılıkları arasında anlamlı bir farklılığın

olduğunu bulmak için Anova analizi uygulanmış ancak homojenliğin sağlanamaması, farklılığı Türkiye geneline yayma konusunda engel yaratmıştır. Katılımcıların bu değişkenler açısından homojen dağılmaması Kruskal Wallis analizi uygulamamıza neden olmuş, bu analizin sonucunda değişken gruplarının en az bir tanesinin farklılaştığı kanıtlanmıştır. Bu sayede göç eğilimleri ile medeni halleri arasında Mann Whitney U analizi, göç eğilimleri ile diğer değişkenler arasında Tamhane's T2 ile Anova analizi uygulanarak ankete katılan katılımcıların göç eğilimleri ile yaşları, ekonomik düzeyleri, eğitim durumları, medeni halleri ve kuşaklararası farklılıkları arasında anlamlı bir farklılığın olduğu saptanmıştır.

Bilindiği üzere Türkiye hem göç alan hem de göç veren bir ülkedir. Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin Bulgaristan'dan elde ettikleri çifte vatandaşlıkları sayesinde kazandıkları yeni göç eğilimleri, ülkemizin yurt dışına yönelik var olan nitelikli göçünü hızlandırabilir. Bu yüzden söz konusu durum ülkemiz açısından oldukça önemli bir gündem konusu haline getirilmelidir. Nitekim yurtdışına vereceğimiz her bir nitelikli göç ülkemiz için olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Bulgaristan Türklerinin AB ülkelerine yönelik kazandığı göç eğilimlerinin nedeni ülkemizin demografik ve ekonomik durumundan kaynaklanmaktadır. Eğer bu iki hususta ilerlemeler kat edilirse Türkiye'den AB'ye yönelik gerçekleşen veya gerçekleşecek olan nitelikli göçlerin hızı kesilebilir.

Türkiye ve AB ülkeleri arasında görülen mevcut ekonomik ve demografik uçurumun devam etmesi ise iki ülke arasındaki göç rotasının daha da hareketlenmesine neden olabilir. Çifte vatandaşlıklarından dolayı Bulgaristan'a giriş çıkış yapan Bulgaristan Türkleri bir daha dönmek üzere kalıcı bir şekilde Türkiye'den ayrılabilir. Diğer taraftan Bulgaristan'ın çifte vatandaşlık politikası ülkedeki demografik krizden dolayı sürmektedir ve geleceği belli değildir. İleri bir tarihte Bulgaristan'da Türk mevcudiyetinin daha da artması Bulgaristan'ın vatandaşlık politikasını değiştirmesine neden olabilir. Bulgaristan, Almanya'da olduğu gibi Türklerden Bulgar ya da Türk vatandaşlığından birini seçmelerini isteyebilir ve bu da Bulgaristan'a kalıcı göçlerin gerçekleşmesine sebebiyet verebilir.

KAYNAKÇA

- Abadan-Unat, N. (2006). *Bitmeyen Göç*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Ağanoğlu, H. Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi: Göç*. Kum Saati: İstanbul.
- Ağbaba, D. (2020). "Yer bağlılığının sosyo-mekânsal farklar bakımından incelenmesi: Niğde örneği" . *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (Özel Sayı), 133-147.
- Akça, B. (2008). "1945-1990 Türk-Bulgar ilişkileri ve bu dönemde Muğla vilayetine iskân edilen Bulgaristan muhacirleri" . *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24 (70), 75-92.
- Akdoğan, A. A. ve Köksal, O. (2014). "Aidiyet algısının örgütsel vatandaşlık davranışı üzerindeki etkisinde yöneticiye güvenin aracılık rolü" . *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18 (1), 25-43.
- Akhan, L. ve Batmaz, M. (2015). "Bulgaristan'dan Türkiye'ye Gelen Göçmenlerin Yaşam Profillerinin Memnuniyet Durumlarına Etkisi" . *Bilig*, (75), 23-42.
- Akın, V. (2012). "Türkiye Cumhuriyeti ile Bulgaristan arasında siyasi ilişkilerin kurulmasında 1925 Dostluk Anlaşması'nın yeri ve önemi" . *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 1 (1), 41-56.
- Aksoy, N. A. (2019). "Cumhuriyetin ilk yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Pomak göçü" . *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 9 (1), 1-12.
- Alişoğlu, B. (2020). *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Olgusu ve Türk Basınına Göre Analizi (1985-1989)*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Arafat, M. (2009). *Türkiye ve Komşuları*. Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Aras, S. ve Çalışkan, V. (2006). *Türkiye'nin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası*. MEB Yayınları: İstanbul.

- Arı, Y. ve Kaya, İ. (2014). *Coğrafya Araştırma Yöntemleri*. Coğrafyacılar Derneği: Balıkesir.
- Arsava, A. F. (1993). *Azınlık Kavramı ve Azınlık Haklarının Uluslararası Belgeler ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 27. Maddesi Işığında İncelenmesi*. A.Ü. Siyasi Bilgiler Fakültesi Basımevi: Ankara.
- Atabay, M. (2013). *İmparatorluktan Ulus Devletlere Türkiye ve Balkanlar*. Paradigma Kitabevi Yayınları: Ankara.
- Atabay, M. (2012a). “Çingene sorunu ve 1950-1951 yıllarında Bulgaristan’dan Çanakkale’ye göçler” . *Çanakkale Araştırmaları Türk Yılığ*, 10 (13), 59-72.
- Atabay, M. (2012b). *20’nci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar (Savaş, Barış, Göç ve Dramın Tarihi)*. Kriter Yayınevi: İstanbul.
- Atalay, İ. (2001). *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*. Meta Basımevi: İzmir.
- Atasoy, A. E. (2019). *Bahar Temizliğı*. Değışim Yayınları: İstanbul.
- Atasoy, A. E. (2007). *Kalabalık Yerinde Yalnızlığın*. Düşlem Yayınları: Bursa.
- Atasoy, E. Ve Efe, R. (2021). *Dünya ve Ülkeler Rehberi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım:Bursa.
- Atasoy, E. (2019). *Kültür Coğrafyası ve Etnocoğrafyanın Temelleri*. Değışim Yayınları: İstanbul.
- Atasoy, E. (2018). *Asimilasyon Çemberindeki Bulgaristan Müslümanları*. BETA Basım Yayım Dağıtım: İstanbul.
- Atasoy, E. (2015). *Doğı Avrupa Ülke Araştırmaları*. Sentez Yayınları: İstanbul.
- Atasoy, E. (2013). *Demografi Yazıları*. MKM Yayınları: Bursa.
- Atasoy, E. (2011). *Bizden olan Ötekiler Asimilasyon Kısacasında Bulgaristan Türkleri*. Mkm Yayıncılık: Bursa.
- Atasoy, E. (2010a). *Beşerî ve Kültür Coğrafyası Işığında Bulgaristan*. Mkm Yayıncılık: Bursa.

- Atasoy, E. (2010b). *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*. Ezgi Kitapevi: Bursa.
- Atasoy, E. ve Ertürk, M. (2010). “Etnocoğrafya perspektifinden Bulgaristan Romanları” . *Doğu coğrafya dergisi*, 15 (24), 87-116.
- Aydoğan, S ve Metintaş, S. (2017). “Türkiye’ye gelen dış göç ve sağlığa etkileri” . *ESTUDAM Public Health Journal*, 2 (2), 37-45.
- Baktır, Y. (2001). *Bulgaristan Ülke Raporu*. Desen Ofset: Ankara.
- Baltacı, A. (2018). “Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme” . *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (1), 231-274.
- Bayraklı, C. (2007). *Dış Göçün Sosyo-Ekonomik Etkileri: Görece Göçmen Konutları’nda (İzmir) Yaşayan Bulgaristan Göçmenleri Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.
- Bazın, M. ve Tapia, S. (2015). *Türkiye Coğrafyası*. İletişim Yayıncılık: İstanbul.
- Bıçaklı, H. A. (2016). *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri (1878-2008)*. İmge Kitapevi Yayınları: Ankara.
- Bobeva, D., Zlatinaov, D. ve Marinov, E. (2019). “Economic aspects of migration processes in Bulgaria” . *Economic Research Institute*, (5), 55-88.
- Bobeva, D. (2017). “Migration: Recent developments in Bulgaria” . *Available at SSRN* 2929544.
- Ceylan, A. ve Uslu, İ. (2019). “Türkiye Cumhuriyeti’ne yönelen kitlesel göç hareketleri ve kabul mekanizmasındaki yaklaşımlara ilişkin bir inceleme: 1989 Bulgaristan, 1991 Irak ve 2011 Suriye göçleri” . *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, (36), 199-221.
- Çağlar, A. (2011). *Türkiye’de Sığınmacılar: Sorunlar, Beklentiler ve Sosyal Uyum*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları: Ankara.
- Çağlayan, S. (2006). “Göç kuramları, göç ve göçmen ilişkisi” . *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.

- Çalışkan, V. (2016). *Geçmişten Geleceğe Kültürel Bir Miras: Pehlivan köy Panayırı*. Pehlivan köy Belediyesi Kültür Yayınları: Ankara.
- Çavuşoğlu, H. (2007). “Yugoslavya-Makedonya topraklarından Türkiye’ye göçler ve nedenleri” . *BİLİG*, (41), 123-154.
- Çelik, Z. (2010). “Osmanlı’nın zor yıllarında Rumeli göçmenlerinin Türk basınındaki sesi: ‘Muhacir’ Gazetesi (1909-1910)”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (28), 403-4013.
- Çanak, E. (2014). “Bulgaristan’dan Seyhan’a Türk göçü (1950-1951)” . *Turkish Studies*, 9 (4), 235-253.
- Çetin, B. I. (2017). “Kimlikleriyle Romanlar: Türkiye’deki Roman vatandaşlara yönelik sosyal içirme ulusal strateji belgesi ve birinci aşama eylem planı’nın değerlendirilmesi” . *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15 (1), 85-112.
- Çetin, T. (2011). “Bulgaristan’dan göç eden Türk nüfusun dağılışıını etkileyen coğrafi ve kültürel faktörler” . *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 71-82.
- Çetin, T. (2009), “The socio-economic outcomes of the last Turkish migration (1989) from Bulgaria to Turkey” . *Turkish Studies International Periodical for The Languages, Literature and History or Turkic* . 4 (3), 602-632.
- Çetin, T. (2008). “Bulgaristan’daki soydaşlarımızın Türkiye’ye göç etme süreçlerini etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi” . *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 8 (1), 55-75.
- Çoban, A., Öztürk, B., Çiftçi, D., Demir, E., Gümüş, E., Bilgin, N., Çetinkaya, S. ve Güçlü, Y. (2005). *Kıtalar ve Ülkeler Coğrafyası*. Lisans Yayıncılık: İstanbul.
- Çolak, F. (2013). “Bulgaristan Türklerinin Türkiye’ye göç hareketi (1950-1951)” . *Tarih Okulu Dergisi*, (14), 113-145.

- Dalkılıç, M. ve Biçer, R. (2014). “Etnik barış bağlamında Bulgaristan Türklerinin Bulgarlarla Sosyal İlişkileri” . *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (69), 119-151.
- Danış, D ve Parla, A. (2009). “Nafile soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri örneğinde göçmen, dernek ve devlet. *Toplum ve Bilim*, (114), 131-158.
- Değerli, E ve Karakuzu, H. (2016). “1950-1951 yıllarında Bulgaristan’dan Türkiye’ye Türk göçü” . *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (57), 313-342.
- Değerli, E. (2008). “Türkiye’nin Balkan ülkelerine yakınlaşma çalışmaları: Balkan Paketi” . *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (2), 115-134.
- Demir, M. (2019). “Bulgaristan’dan gerçekleşen dışa göçün sosyo-ekonomik etkileri” . *Academic Review of Humanities and Social Sciences*, 2(3), 279-296.
- Demiray, V. (2014). Avrupa Birliği’nde İşçilerin Serbest Dolaşım Hakkı ve Türk İşçilerinin Durumu. Avrupa Birliği Uzmanlık Tezi, T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Avrupa Birliği Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Dişbudak, C., Akgün, G. ve Balmumcu, Ö. (2012). “Göçmenlerin Türkiye’de “yaşamaya devam etme kararlarının” sosyo-ekonomik belirleyenleri: 1989 Bulgaristan göçmenleri örneği” . *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4(2), 1-10.
- Dişli, S. Ö. (2016). ““Çingene’ mi, ‘Roman’ mı? bir inşa süreci” . *Antropoloji Dergisi*, (31), 97-117.
- Döner, B. (2015). ““Bulutları Beklerken’ ve ‘Güz Sancısı’nda Kimlik Temsili”” . *Folklor/Edebiyat*, 21 (84), 175-194.
- Duman, Ö. (2009). “Atatürk döneminde Balkan göçmenlerinin iskân çalışmaları (1923-1938)” . *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (43), 473-490.

- Eklemezler, S. ve Adiloğlu, S. (2021). “‘Yakın akraba göçü’ ve 1989 göçü süreçlerinde Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç eden kadınların çalışma hayatına dair deneyimleri” . *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 13 (1), 71-85.
- Erat, M. (2014). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*. Kriter Yayınevi: İstanbul.
- Erdoğan, T. (2019). “Kavramsal ve kuramsal açıdan göç olgusu. d. y. alaattin aköz içinde, geçmişten günümüze göçler (s. 32). *Konya: Konya Ticaret Odası*.
- Erdoğan, Y. (1996). *Ülkeler Coğrafyası*. BEM KOZA Eğitim Basım Yayın: Ankara.
- Eren, L.G. ve Eren, A. A. (2019). “Bulgaristan ekonomisinin küreselleşen dünyaya entegrasyonu: Türkiye-Bulgaristan karşılaştırmalı bir analiz” . *Artvin International Congress on Social Sciences (AICOSS 19)*, 19-25.
- Eriñç, S. ve Öngör, S. (1975). *Ülkeler Coğrafyası (Ülkeler, İnsanlar ve Sorunları)*. MEB Devlet Kitapları: İstanbul.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*. Bağlam Yayıncılık: İstanbul.
- Friedman, L. M. (2002). *Yatay Toplum*. Kültür Yayınları: İstanbul.
- Geçikli, R .M. (2016). “Bulgaristan Türklerinin göçü (1950-1951) ve ABD yardım programına yansımaları” . *Atatürk Dergisi*, 5 (1), 1-38.
- Gelekçi, C. (2011). “Avrupa’da yaşayan Türklere yönelik çifte vatandaşlık uygulamaları. *BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (59), 123-146.
- George, D. ve Mallery, M. (2010). “SPSS for windows step by step: a simple guide and reference, 17.0 update (10a ed.)” . Boston: Pearson.
- Glorius, B. (2019). “Transnational social capital in migration: the example of educational migration between Bulgaria and Germany” . *Social Inclusion*, 7 (4), 232–242.
- Gökdağ, B. (2012). “Balkanlar: etnik karmaşanın dinsel boyutları” . *Karadeniz Araştırmaları*, (32), 1-27.

- Görgün, M. (2017). “Küreselleşme sürecinde göçmen ilişkileri ağının önemi”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22, 1317-1327.
- Gözenç, S. (1998). *Avrupa Ülkeler Coğrafyası*. Çantay Kitapevi: İstanbul.
- Güllüpnar, F. (2012). “Göç olgusunun ekonomi-politiği ve uluslararası göç kuramları üzerine bir değerlendirme” . *Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4), 53-85.
- Gümüş, A. E. (2004). *Eğitim Fakülteleri İçin Ülkeler Coğrafyası*. Nobel Yayın Dağıtım: Ankara.
- Gümüş, A. E. (2018). *Ülkeler Coğrafyası*. Nobel Yayınları: Ankara.
- Günay, N. (2019). *1950-1951 Yılında Bulgaristan'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler ve Maraş'a İskân Edilen Göçmenler*. VII. Uluslararası Balkan Tarihi Araştırmaları Sempozyumu, Tam Metin Bildiri Kitabı, 181-193.
- Gündüz, A. O. (2013). *Bulgaristan'dan Türkiye'ye Türk Göçü (1989 Örneği)*. Kırklareli Üniversitesi Balkan Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Güney, E. (2004). *Komşu Ülkeler Coğrafyası*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık: Ankara.
- Hacısalihioğlu, N. ve Hacısalihlioğlu, M. (2012). *89 Göçü: Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*. Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayın Merkezi: İstanbul.
- Hacıoğlu, S. (2014). “Devlet-toplum ilişkisi yaklaşımıyla Bulgaristan'dan 1989 zorunlu göçü” . *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 3 (1), 25-36.
- Hacıtahiroğlu, K. (2006). *Avrupa Birliği Genişleme Evrelerinde İzlenen Siyaset ve Türkiye İlişkileri*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Halaçoğlu, A. (1994). *Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri (1912-1913)*. Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Hocaoğlu B., Ünal Ç. ve Vardar, S. *Türkiye'nin AB Üyeliği Sonrası Avrupa'ya Yönelik Potansiyel Göç İhtimalini Ortaya Koyması Açısından Türkiye'deki Bulgaristan*

Göçmenlerinin Göç Eğilimleri, III. International Applied Social Sciences Congress,
04.04.2019 06.04.2019.

Hoş, Y. B. (2007). *Ülkeler Coğrafyası. Turuncu Basım & Yayın: İstanbul.*

İlgin, C. ve Hacıhasanoğlu, O. (2006). “Göç – aidiyet ilişkisinin belirlenmesi için model:
Berlin / Kreuzberg örneği” . *itiüdergisi/a*, 5 (2), 59-70.

Ivanov, M. and Naydenov, K. (2018). “Migration and demographic challenges for Bulgaria”
. *Sofia University, St. Kliment Ohridski, Republic of Bulgaria*, 1-7.

İçduygu, A., Erder, S. ve Gençkaya, Ö. F. (2014). Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları,
1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulusötesi Dönüşümlere, TÜBİTAK Projesi,
Proje No: 106K291, İstanbul, 2009.

İnaç, H. ve Yazıcı, B. (2018). “Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçler, Bulgaristan diasporası ve
uluslaşma” . *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, (04), 77-93.

Kahanec, M. and Zimmermann, K. F. (2009). “Migration in an enlarged EU: A challenging
solution?” *European Economic, Economic Papers* 363.

Kahraman, C ve Güneş, İ. (2016). Tuna dergisinde göç şiirleri: “1989 göçü” . *Göç Dergisi*,
3, (2), 239-260.

Kamil, İ. (2020). “Soğuk savaş döneminde Bulgaristan’daki Roman azınlığına uygulanan
asimilasyon politikaları (1945-1985)” . (67), 637-666.

Kamil, İ. (2017a). “Neuilly Barış Antlaşması ve Bulgaristan-Yunanistan nüfus mübadelesi
(1919-1927)” . *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu
Dergisi*, (60), 91-118.

Kamil, İ. (2017b). “Pomak Türklerinin “kimlik” mücadelesi ve Bulgaristan komünist
partisinin gizli kararları (1948-1984)” . *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*,
(59), 435-477.

Kamil, İ. (2016). “Bulgaristan’dan Türkiye’ye gerçekleşen 1950-1951 göçünün nedenleri” .
Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, 5 (2), 31-65.

- Karpat, K. (2003). *Türkiye ve Orta Asya*. İmge Yayınevi: Ankara.
- Kaştan, Y. (2008). “Atatürk dönemi Türkiye-Bulgaristan ilişkileri”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 24 (72), 669-696.
- Kavalalı, M. (2005). “Avrupa birliği'nin genişleme süreci: AB'nin Merkezi Doğu Avrupa ve Batı Balkan ülkeleri ile ilişkileri” . AB ile İlişkiler Genel Müdürlüğü.
- Kayapınar, A., Kayapınar, L., Öztürk, H. ve Narinç, Ö. (2020). *1989 Yılında Bulgaristan'dan Türk Zorunlu Göçünün 30. Yılı*. Seçil Ofset Matbaa: İstanbul.
- Kemaloğlu, A. (2013). *Bulgaristan'dan Türk Göçü (1985-1989)*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları: Ankara.
- Koçak, O. ve Gündüz, R. D. (2016). “Avrupa Birliği göç politikaları ve göçmenlerin sosyal olarak içermelerine etkisi”. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (12), 66-91.
- Kolukırık, S. (2006). “Bulgaristan'dan göç eden Türk göçmenlerin dayanışma ve örgütlenme biçimleri: İzmir örneği” . *Sosyal Bilimler Dergisi*, 30 (1), 1-13.
- Korkmaz, N. ve Öztürk, A. (2017). “Bulgaristan Türklerinin göç süreci ve göçmenlerin Türkiye'deki iskân ve iş gücüne dayalı entegrasyonu” . *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1 (3), 268-289.
- Kotzeva, T. ve Dimitrova, E. (2014). “Nationalism and declining population in Bulgaria after 1990” . *Comparative Population Studies*, 39 (4), 767-788.
- Kovacheva, V. (2014). “EU accession and migration: evidence for Bulgarian migration to Germany. *Central and Eastern European Migration Review*, (2), 173-188.
- Koyuncu, A. (2013). “Balkan Savaşları Sırasında Pomakların Zorla Tanassur Edilmesi (1912-1913)” . *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 33, 139-196.
- Koyuncu, A. (2006). “Bulgaristan'da Osmanlı maddi kültür mirasının tasfiyesi (1878-1908)” . *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, 197-243.

- Koytcheva, E. and Philipov, D. (2008). “Bulgaria: ethnic differentials in rapidly declining fertility” . *Demographic Research*, 19 (13), 361-402.
- Kozak, M. (2021). “*Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazın ve Yayın Teknikleri*. Detay Yayıncılık: Ankara.
- Kuyucuklu, N. (1987). *Balkan Ülkeleri İktisadı 2 Bulgaristan*. İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Maeva, M. (2005). Bulgarian Turks and the European Union. EU Integration Process from EAST to EAST: Civil Society and Ethnic Minorities in a Changing World. Proceedings from a round table for young social scientists, Chapter: Bulgarian Turks and the European Union Publisher: Sibiu, Psihimedia publ. House Editors: Rasu Horatiu, Bogdan Voicu, 1-7.
- Manolova, P. (2019). ““Going to the west is my last chance to get a normal life’: Bulgarian would-be migrants’ imaginings of life in the UK” . *Central and Eastern European Migration Review*, (2), 61-83.
- Markova, E. (2010). “Effects of migration on sending countries: lessons from Bulgaria” . *Hellenic Observatory Papers on Greece and Southeast Europe*, 1-44.
- Markova, E. and Reilly, B. (2006). “Bulgarian migrant remittances and legal status: some micro-level evidence from Madrid” . *South-Eastern Europe Journal of Economics*, 1, 55-69.
- Mccormick, J. (2015). *Avrupa Birliği Siyaseti*. Adres Yayınları: Ankara.
- Memişoğlu, H. (2005). *Balkanlarda Pomak Türkleri*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı: İstanbul.
- Mevsim, H. ve Kutlay, M. (2013). *Tarihe Not Düşmek: 1989 Göçü*. Karınca Yayınları: Ankara.
- Mutluer, M. (2003). *Uluslararası Göçler ve Türkiye*. Çantay Kitabevi: İstanbul.
- Nas, Ç. (2015). “Türkiye-AB ilişkilerinde geri kabul ve vize serbestliği: hareketliliğin yönetimi”. *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 23 (2), 169-186.

- Oran, B. (2004). *Türkiye’de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İchtihat, Uygulama*. İletişim Yayınları: İstanbul.
- Özdemir, H. (2012). *Avrupa Mantığı: Avrupa Bütünleşmesinin Teori ve Dinamikleri*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi: İstanbul.
- Özerim, G. (2014). “Avrupa’da göç politikalarının ulusüstüleşmesi ve bir güvenlik konusuna dönüşümü: Avrupa göç tarihinde yeni bir dönem mi?” *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 5 (1), 11-48.
- Özey, R. (2018). *Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası*. Pegem Akademi: Ankara.
- Özey, R. (2010). *Türkiye ve Komşu Ülkeler Coğrafyası*. Aktif Yayınevi: İstanbul.
- Özey, R. (2001). *Dünya Ve Ülkeler Coğrafyası*. Aktif Yayınevi: İstanbul.
- Özey, R. (1999). *Dünya Ve Ülkeler Coğrafyası*. Öz Eğitim Yayınları: İstanbul.
- Özgen, N. (2016). *Beşerî Coğrafya’da Araştırma Yöntemleri ve Teknikler*. Pegem Akademi: Ankara.
- Özgöker, C. U. ve Batı, G. F. (2017). “Avrupa Birliği’nin Balkanlar genişlemesi ve Balkan ülkelerinde ‘barış ve refaha’ katkıları” . *Balkan ve Yakındoğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 28-36.
- Özgür, G. (2008). *Balkan Savaşları ve Sonrasında Bulgaristan ve Osmanlı Devleti Arasında Nüfus Göçü*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Özkan, S. H. (2016). “Balkanlar’da bir Osmanlı şehri: Sofya (1385-1878)” . *Avrasya Etüdüleri*, 50 (2), 279-314.
- Özlem, K. (2019a). *Türkiye-Bulgaristan İlişkileri ve Türk Azınlık*. Dora Basım-Yayıncılık: Bursa.
- Özlem, K. (2019b). “Bulgaristan-Yunanistan nüfus mübadelesi ile Türkiye-Yunanistan nüfus mübadelesi arasındaki etkileşimin değerlendirilmesi” . *International Journal of Social Inquiry*, 12 (1), 219-238.

- Özlem, K. (2017). “2001 sonrası dönemde Bulgaristan’dan Avrupa Birliği ülkelerine Türk göçlerinin analizi” . *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, 14 (55), 169-188.
- Özlem, K. (2016). “Bulgaristan Romanlarının güncel sorunlarına yönelik bir değerlendirme” . *Avrasya Etüdleri*, 50 (2), 73-95.
- Özlem, K. (2008). “Bulgaristan Türklerinin tarihsel süreç içerisinde dönüşümü, AB üyelik süreci ve Türk azınlığa etkileri” . *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (2), 341-371.
- Penin, R., Sultanova, M. i Traykov, T. (2005). *Geografiya i İkonomika za 10 Klas*. Bulvest 2000: Sofiya.
- Penin, R., Traykov, T. i Sultanova, M. (2002). *Geografiya i İkonomika Za 9 Klas*. Bulvest 2000: Sofiya.
- Pınar, M. (2014). “1950-1951 Bulgaristan’dan Türkiye’ye göçler ve Demokrat Parti’nin göçmen politikası” . *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 30 (89), 61-94.
- Rangelova, R. and Vladimirova, K. (2004). “Migration from central and eastern Europe: the case of Bulgaria” . *SEER - South-East Europe Review for Labour and Social Affairs*, (3), 7-30.
- Ritzer, G. (2010). *Küresel Dünya*. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Salı, J. ve Mehmed, F. F. (2014). “1989 Bulgaristan göçmenlerinin kültürlerarası iletişim pratikleri: Eskişehir örneği” . *Selçuk İletişim Dergisi*, 8 (3), 5-34.
- Sarımay, Y. (2011). “Cumhuriyet döneminde Balkan ülkelerinden Ankara’ya yapılan göçler (1923-1990)” . *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 27 (80), 351-388.
- Sayın, Y., Usanmaz, A. ve Aslangiri, F. (2016). “Uluslararası göç olgusu ve yol açtığı etkiler: Suriye göçü örneği” . *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 18 (31), 1-13.
- Sevimli, K. A. ve Reçber, S. (2014). “Avrupa Birliği’nde işçilerin serbest dolaşımı ve Türk işçilerinin serbest dolaşım hakkı”. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 72 (2), 391-440.

- Sevinin, E. (2019). *Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar*. Yıkılmazlar Basın Yayın: İstanbul.
- Sirkeci, İ. ve Yaylacı, F. (2019). “Küresel hareketlilik çağında göç kuramları ve temel kavramlar” . Filiz Göktuna Yaylacı (der.) içinde, Kuramsal ve uygulama boyutları ile Türkiye’de sığınmacı, mülteci ve göçmenlerle sosyal hizmetler (sf.15-39) Londra: Transnational Press London.
- Sonakalan, G. (2021). “Göçmen ilişkileri ağı ışığında Suriyeli dul kadınların Türkiye’de hayata devam edebilme mekanizmaları” . *Göç Araştırmaları Dergisi*, 7 (1), 118-139.
- Soytürk, M. (2020). “Brexit sonrası Avrupa Birliği enerji ve iklim politikaları”. *Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi*, 3 (1), 17-36.
- Sözer, A. (2019). “Göç, toplumsal uyum ve aidiyet”. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14 (28), 418-431.
- Sürgevil, S. ve Özgün, C. (2012). *Balkanlar – II*. Ege Üniversitesi Yayınları: İzmir.
- Şahin, C. (2001). *Ülkeler Coğrafyası*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık: Ankara.
- Şeker, B. D., Sirkeci, İ. ve Yüceşahin, M. (2015). *Göç ve Uyum*. Transnational Press London: United Kingdom.
- Şemşit, S. (2018). “Avrupa Birliği politikaları bağlamında uluslararası göç olgusu ve türleri: kavramsal bakış” . *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25 (1), 269-289.
- Şentürk, M. (2012). *Göç, Kentleşme ve Aidiyet Ekseninde Eserleri Anlamak*. İlbey Matbaa: İstanbul.
- Şimdi, H. (2013). “AB üyeliği eski Doğu Blok’u ülkelerinin dış ticaret yapılarını nasıl dönüştürdü? Bulgaristan örneği” . *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 1 (3), 25-48.
- Şimşir, B. N. (1987). *Bulgaristan’da Türk Varlığı, Bildiriler: Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu*. Türk Tarih Kurumu Basımevi: Ankara.
- Şimşir, B. N. (1986). *Bulgaristan Türkleri*. Bilgi Yayınevi: İstanbul.

- Taşyürek, D. (2020). Investigating Home, Identity And Belonging: Dual Citizenship Applications Of Turkish Migrants From Bulgaria And Their Children. Yüksek Lisans Tezi, Sabancı Üniversitesi, İSTANBUL.
- Tekeli, İ. (2011): *Göç ve Ötesi*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları: İstanbul.
- T.C. Sofya Büyük Elçiliği Ticaret Müşvirliği. (2019). Bulgaristan'ın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye ile Ekonomik-Ticari İlişkileri (2018-2019). Sofya.
- T.C. Sofya Büyük Elçiliği Ticaret Müşvirliği, T.C. Filibe Başkonsolosluğu Ticaret Ateşeliği. (2018). Bulgaristan Ticaret ve Yatırım Rehberliği. Dünya Gazetesi 2018 Bulgaristan Eki.
- Todorov, N. (1979). Bulgaristan Tarihi. Öncü Kitapevi, İstanbul.
- Toğrol, B. (1989). *112 Yıllık Göç (1978-1989) 1989 Yazındaki Üç Aylık Göçün Tarihi Perspektif İçinde Psikolojik İncelemesi*. Boğaziçi Üniversitesi Matbaası: İstanbul.
- Turut, H. ve Özgür, E. M. (2018). “Bir kente göçün hikâyesi: süreçler, bütünleşme ve aidiyet”. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 16 (1), 153-180.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N. (2015). *Beşerî Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân*. Çantay Kitabevi: İstanbul.
- Ulukan, N. (2008), Göçmenler ve İşgücü Piyasası: Bursa'da Bulgaristan Göçmenleri Örneği. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Uslu, S. ve Cassina, G. (1999). *Türkiye'den Avrupa'ya Göç*. HAK-İŞ Eğitim Yayınları: Ankara.
- Vassilev, R. (2005). “Bulgaria's demographic crisis: underlying causes and some short-term implications” . *Southeast European Politics*, 6 (1), 14-27.
- Wachtel, A. B. (2009). *Dünya Tarihinde Balkanlar*. Doğan Kitap: İstanbul.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. Anı Yayıncılık: Ankara.

- Yayak, A. (2018). “Etnik kimlik algısının dört boyutu” . *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7 (2), 778-788.
- Yıldırım, H. (2020). Bulgaristan göçmenlerinin Çorum’da iskânı (1938)”. *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, 9 (1), 199-229.
- Yıldırım, B. (2018). *Bulgaristan’da Türk Varlığı ve Nüfusu (Bulgar İstatistik Kurumunun Verilerine Göre 1880-2011)*. İlgü Kültür Sanat Yayıncılık: İstanbul.
- Yıldırım, B. (2015). “Resmi nüfus sayımlarına göre Bulgaristan’da Türk nüfusu (1878-1934)” . *Türk Dünyası Araştırmaları*, 109 (2014), 93-108.
- Yiğit, A. (2015). “Balkan Yarımadası’nın beşerî coğrafya özellikleri ve Türk ve/veya Müslüman nüfus varlığı. *Yeni Türkiye*, (66), 943-971.
- Yiğit, Y. (2012). “Balıkesir’de 89 göçü”. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (28-1), 157-174.
- Yürük, Y., Ünel, K., Mercan, A. ve Çelik, H. (2005). *Ülkeler Coğrafyası*. MEB Yayınları: İstanbul.
- Zareva, I. (2018). “Policies for encouraging the return of Bulgarian migrants to Bulgaria” . *Economic Research Institute*, (2), 65-79.
- Zafer, Z. (2020). “Türkiye-Bulgaristan ilişkileri bağlamında 1989 öncesi Pomak göçleri”. *International Journal of Social Sciences*, 3 (1), 13-37.

İnternet Kaynakları

Republic of Bulgaria National Statistical Institute: <https://www.nsi.bg/> (Erişim Tarihi: 20.09.2020)

T.C. Dış İşleri Bakanlığı Sofya Büyük Elçiliği:
<http://sofya.be.mfa.gov.tr/Mission/ShowInfoNote/121507> (Erişim Tarihi: 25.09.2020).

Türkiye İstatistik Kurumu: <https://www.tuik.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 22.12.2021)

Türk Dil Kurumu Sözlükleri: <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 28.03.2022).

Dünya Bankası: <https://data.worldbank.org/> (Erişim Tarihi: 11.06.2022)

EKLER

EK-1: Çanakkale ve İstanbul İllerinde Bulgaristan Göçmenleri ve Art Kuşaklarına Uygulanan Anket Formu

Değerli Katılımcı, Bu anket çalışması, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi İlhan Fulya METİN tarafından, Prof. Dr. Selver ÖZÖZEN KAHRAMAN'ın danışmanlığında yüksek lisans tez çalışması kapsamında yapılmaktadır. Bu çalışmada Bulgaristan'ın AB'ye üyeliğinin, Türkiye'deki Bulgaristan Türklerinin AB'ye göç eğilimleri üzerine etkilerinin belirlenmesi hedeflenmektedir. Sizlerden edinilecek bilgiler tamamen bilimsel amaç doğrultusunda kullanılacaktır. Bu ankete katılımınız çalışmamıza önemli katkılar sağlayacaktır. Soruları cevaplamak için ayırdığınız değerli vakit ve desteğinize içtenlikle teşekkür ederiz.	
1.BÖLÜM: Aşağıdaki demografik ve göç durumu ile ilgili sorulara yönelik görüşlerinizi belirtiniz.	
1	Cinsiyetiniz: Kadın ☐ Erkek ☐
2	Yaşınız:
3	Doğum Yeriniz:
4	İkamet ettiğiniz yerleşme: Büyük şehir ☐ Şehir/İl ☐ İlçe ☐ Belde/Kasaba ☐ Köy ☐
5	Türkiye'de daha önce ikamet ettiğiniz yer(ler) (İl, İlçe/Belde ve Mahalle/Köy olarak sırasıyla belirtiniz):
6	Anne-baba doğum yeri:
7	Anne ve/veya babanız hayattalar mı? İki de hayatta ☐ Anne hayatta ☐ Baba hayatta ☐ İki de hayatta değil ☐
8	Medeni durumunuz: Bekâr ☐ Evli ☐
9	Çocuğunuz var mı? Evet, var ☐ Hayır, yok ☐ (Cevabınız Evet ise) Çocuk Sayısı:.....
10	Eğitim durumunuz: Okur-Yazar Değil ☐ Okur-Yazar ☐ İlköğretim ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek lisans ☐ Doktora ☐
11	Mesleğiniz:
12	Hanenizde toplam kaç kişi çalışıyor?
	Hanedeki toplam aylık gelir: 2000 TL'den az ☐ 2000-5000 TL ☐ 5000-10000 TL ☐ 10000 TL'den fazla ☐
13	(Aylık hane geliriniz sabit değilse (aydan aya değişiyorsa)) Hanedeki toplam yıllık geliriniz:
14	Ailenizde Türkiye'ye ilk kim göç etti: Sadece ben ☐ Ailele birlikte ☐ Annem ve/veya babam ☐ Büyükanнем ve/veya büyükbabam ☐ (Eğer Bulgaristan'dan ilk göçenlerdenseniz) Göç etme sürecindeki medeni durumunuz: Evli ☐ Bekâr ☐
15	Ailenizde Bulgaristan'dan Türkiye'de ilk göç eden kişinin doğduğu ve ikamet ettiği yer neresidir? Doğduğu yer: İl ☐ İlçe ☐ Belde/Kasaba ☐ Köy ☐ İkamet ettiği yer: İl ☐ İlçe ☐ Belde/Kasaba ☐ Köy ☐
16	Bulgaristan'dan hangi yıl göç ettiniz (veya aileniz hangi yıl göç etti)?
17	Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden akrabalarınız hangi şehirlerde yaşamaktadır?.....
18	Bulgaristan'dan göç sebebiniz (veya ailenizin göç sebebi) neydi? Baskı ve zulüm ☐ Ekonomik Şartlar ☐ Eğitim Şartları ☐ Aile ve Akraba ☐ Dini Faaliyetlerin Yasağı ☐ İş İmkanları ☐ Özgürlük ☐ Diğer ☐
19	Ailenizde Bulgaristan'a geri dönen var mı? Evet, var ☐ Hayır, yok ☐ Emin değilim ☐
20	Bulgaristan çifte vatandaşlığınız var mı? Evet ☐ Hayır ☐ Hayır, yok ama çifte vatandaş olmayı düşünüyorum ☐ Hayır yok ve çifte vatandaş olmayı düşünmüyorum ☐
21	Neden çifte vatandaşsınız veya neden çifte vatandaş olmayı düşünüyorsunuz? Bulgaristan'da doğduğum için ☐ Kendimi Bulgaristanlı hissettiğim için ☐ Sosyo-ekonomik nedenler ☐ Diğer ☐

22	Bulgaristan'a ne sıklıkla gidiyorsunuz? Gittiğinizde ne kadar süre Bulgaristan'da kalıyorsunuz?.....					
23	Bulgaristan ile herhangi bir ekonomik bağınız var mı? Evet, var ☐ Hayır, yok ☐ Emin değilim ☐					
24	Bulgaristan'daki yasal süreçleri, mevcut yasaları ve Bulgaristan Türklerine verilen hakları takip ediyor musunuz? Evet, takip ediyorum ☐ Takip etmeye çalışıyorum ☐ Çok fazla takip edemiyorum ☐ Hayır, takip etmiyorum ☐					
25	Bulgaristan yasalarında gerçekleşen değişiklikler (örneğin; Bulgaristan doğumlu Türklere vatandaşlık hakkı verilmesi vb.) çifte vatandaş olmanızda veya çifte vatandaş olmayı düşünmenizde etkili oldu mu? Evet, oldu ☐ Hayır, olmadı ☐ Kısmen etkili oldu ☐ Emin değilim ☐					
26	Bulgaristan'ın AB'ye üye olması çifte vatandaş olmanızda/çifte vatandaş olmayı düşünmenizde etkili oldu mu? Evet, oldu ☐ Hayır, olmadı ☐ Kısmen etkili oldu ☐ Emin değilim ☐					
27	Bulgaristan'ın AB'nin bir parçası olması göç eğiliminizde değişikliklere neden oldu mu? Evet, oldu ☐ Hayır, olmadı ☐ Emin değilim ☐					
28	Türkiye'den göç etmeyi düşünüyor musunuz? Evet, düşünüyorum ☐ Hayır, düşünmüyorum ☐ Emin değilim ☐					
29	(Eğer göç etmeyi düşünüyorsanız)Ne zamandan beri göç etmeyi düşünüyorsunuz?					
30	Göç etmeyi düşünüyorsanız sizi Türkiye'den göç etmeye iten nedenler nelerdir? Bulgaristanlı olmam ☐ Bulgaristan'da akrabalarımın olması ☐ Ekonomik nedenler ☐ Eğitim şartları ☐ Yurt dışındaki iş imkanları ☐ Bulgaristan'ın AB'nin bir parçası olması ☐ Avrupa ve diğer ülkelerde akrabalarımın olması ☐ Özgürlük ☐ Kendimi Türkiye'ye ait hissetmemem ☐ Diğer ☐					
31	Bulgaristan'a geri dönmeyi düşünüyor musunuz? (Cevabınız Evet ise) Neden? Evet ☐ Hayır ☐ Emin değilim ☐					
32	Bulgaristan'dan başka bir Avrupa ülkesine göç etmeyi düşünüyor musunuz? Evet ☐ Hayır ☐ Emin değilim ☐ (Cevabını Evet ise) Göç etmeyi düşündüğünüz ülkeler:					
2. BÖLÜM: Aşağıdaki aidiyet ile ilgili sorulara yönelik görüşlerinizi belirtiniz.						
33	Kaç farklı ülkenin vatandaşısınız? Yazınız.					
34	Bulgaristan'da Türk kimliğinizden dolayı maruz kaldığınız olumsuz davranışlar nelerdir? Bulgar isimlerini alma ☐ Hıristiyanlık propagandaları ☐ Türk okullarının kapatılması ☐ Türkçe konuşmanın yasaklanması ☐ Camilerin kapatılması ☐ İbadetlerin yasaklanması ☐ Müslüman örf ve adetlerinin yasaklanması ☐ Kültürel faaliyetlerin yasaklanması ☐ Siyasal baskılar ☐ Dini baskılar ☐ Hepsi ☐ Hiçbiri ☐					
35	Bulgarca biliyor musunuz? Bulgarca okur-yazarım ☐ Sadece Bulgarca okurum ☐ Sadece Bulgarca yazarım ☐ Sadece Bulgarca konuşurum ☐ Bilmiyorum ☐					
36	Kendinizi öncelikli olarak nasıl tanımlarsınız? Türk ☐ Bulgaristan Türkü ☐ T.C. Vatandaşı ☐ Bulgaristanlı ☐ Göçmen/Muhacir ☐ Bulgaristan Göçmeni ☐ Müslüman ☐ Diğer ☐					
37	Ana vatanınız neresi? Türkiye ☐ Bulgaristan ☐ Her iki ülke de anavatanım ☐ Diğer ☐					
38	Kendinizi öncelikli olarak nereye ait hissediyorsunuz? Türkiye ☐ Bulgaristan ☐ Her iki ülkeye de ☐ Her iki ülkeye de değil ☐ Diğer ☐					
39	Eğer kendinizi Türkiye'ye ait hissediyorsanız nedeni nedir? Aile ☐ Toplum ☐ Çevre ☐ Hiçbir şey ☐ Diğer ☐					
40	Yaşadığınız mekânı tercih ederken nelere dikkat edersiniz? Aile ve Akraba ☐ Bulgaristan Türklerinin yoğun olduğu yerler ☐ Ekonomi ve iş imkânları ☐ Eğitim şartları ☐ Özgürlük ☐ Diğer ☐					
41	Hangi ülkede yaşamak istersiniz? Türkiye ☐ Bulgaristan ☐ Her ikisi de ☐ Diğer ☐					
42	Bulgaristan'ın AB'ye girmesi sizi nasıl etkiledi? Olumlu ☐ Olumsuz ☐ Emin değilim ☐					
43	Gelecek yıllarda Türkiye'den göç etmeyi düşünüyor musunuz? Hayır ☐ Kısa süre sonra göç edeceğim ☐ 5-10 yıl daha Türkiye'deyim ☐ Diğer ☐					
44	(Çifte vatandaş iseniz veya çifte vatandaş olmayı düşünüyorsanız) Çifte vatandaşlık yasası kaldırılrsa hangi ülkenin vatandaşı olmayı tercih edersiniz? Türkiye ☐ Bulgaristan ☐ Diğer ☐					
3. BÖLÜM: Aşağıdaki ifadelerle göre fikirlerinizi katılma düzeyinize göre belirtiniz (İlgili seçeneğe X işareti koyunuz). Kesinlikle Katılmıyorum: 1 Katılmıyorum: 2 Kararsızım: 3 Katılıyorum: 4 Kesinlikle Katılıyorum: 5						
		1	2	3	4	5
45	Kendimi Türkiye'ye ait hissediyorum.					
46	Kendimi Bulgaristan'a ait hissediyorum					

47	Kendimi her iki ülkeye de ait hissediyorum.					
48	Kendimi her iki ülkeye de ait hissetmiyorum.					
49	Kendimi Balkanlı olarak görürüm.					
50	Kendimi Avrupalı olarak görürüm.					
51	Kendimi AB'nin bir vatandaşı olarak görürüm.					
52	Türkiye'de kendimi göçmen olarak tanımlarım.					
53	Türkiye'de yabancı (Bulgar vb.) gibi görülürüm.					
54	Türkiye'de Bulgaristan göçmenlerine karşı tutum oldukça iyidir.					
55	Türkiye'de yaşamaktan memnunum.					
56	Türkiye'den göç etmeyi düşünmem.					
57	Bulgaristan'a geri dönmeyi düşünürüm.					
58	Avrupa ülkelerine göç etmeyi düşünürüm.					
59	Avrupa ülkelerinde yaşamamın hayatımı kolaylaştıracağına inanırım.					
60	Daha fazla iş olanağına sahip olabileceğim için Avrupa ülkelerine göç etmek isterim.					
61	Daha fazla para kazanabileceğim için Avrupa ülkelerine göç etmek isterim.					
62	Türkiye'de kariyer elde etmek için yeterli fırsatım olduğundan göç etmeme gerek yok.					
63	Kendi işimi başka bir ülkede yapacak olsam daha keyifli bir çalışma yaşamım olur.					
64	Türkiye'de geçirdiğim her dakikanın boşa geçtiğine inanırım.					
65	Avrupa'da çalışmamın beni mutlu edeceğine inanırım.					
66	Avrupa'da yaşamamın hayat standartlarımı arttıracığına inanırım.					
67	Avrupa'da karşılaşılabileceğim zorluklara katlanabilirim.					
68	Türkiye'de olası bir siyasi kriz başka bir ülkeye göç etmeme neden olur.					
69	Gelecek kaygımın olmadığı başka bir ülkede yaşamak isterim.					
70	Düşünce özgürlüğü daha fazla olan bir ülkede yaşamak isterim.					
71	Kendimi daha güvenli hissedebileceğim bir ülkede yaşamak isterim.					
4. BÖLÜM: Aşağıdaki ifadelere yönelik görüşlerinizi belirtiniz.						
72	Bulgaristan'ın AB'ye üyeliği hakkında ne düşünüyorsunuz?					
73	Bulgaristan'ın AB'nin bir parçası haline gelmesi sizi etkiledi mi? (Cevabınız evet ise) Nasıl etkiledi?					
74	Kendinizi hangi ülkeye ait hissediyorsunuz ve nedenleri nelerdir? Açıklayınız.					
75	Bu konuda eklemek istediğiniz başka hususlar var mı?					